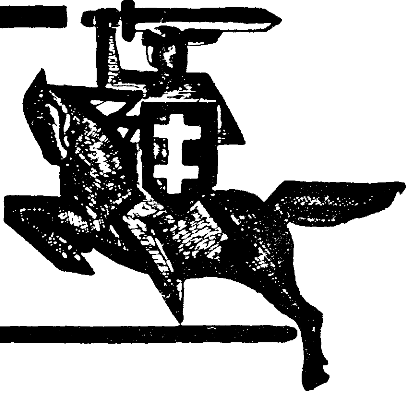
БАЦЬКАЎШЧЫНА

ГАЗЭТА ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ — ЦАНА 50 Н. ФЭН.

ВОРГАН БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫЯНАЛЬНА-ВЫЗВОЛЬНАЙ ДУМКІ

DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „BAĆKAUŠČYNA“ („VATERLAND“)
Herausgeber: Wladimir BORTNIK

Postadresse: Die Weissruthenische Zeitung „Baćkauščyna“ („Das Vaterland“), (13 b) München 19. Schliessfach 69.

Druck: „LOGOS“, Buchdruckerei u. Verl., G.m.b.H., München 8, Rosenheimer Str. 46 a.

Цана: Нямеччына: на год — 14,— м.; 6 м-цаў — 7,50 м.; 3 м-цы — 4,25 м.; **ЗША і Канада:** на год — 8,— д.; 6 м-цаў — 4,50 д.; 3 м-цы — 2,50 д.; 1 нумар — 0,20 д. **Ангельшчына й Аўстралія:** 39 шыл.; 21 шыл.; 12 шыл.; 1 шыл. **Бэльгія:** 210 фр.; 120 фр.; 75 фр.; 5 фр. **Францыя:** 800 фр.; 450 фр.; 250 фр.; 20 фр. **Аргентына:** 80 пэз.; 45 пэз.; 25 пэз.; 2 пэз. **Перасылка лётніцкай поштай аднаго нумару газэты каштуе дадаткова:** у ЗША і Канаду — 40 фэнігаў (10 ам. цэнт.); у Аргентыну — 70 фэн. (17 ам. ц.); у Аўстралію — 90 фэн. (22 ам. ц.). Падвойныя нумары каштуюць падвойна.

Банковае конто: Zeitung „Baćkauščyna“, Konto Nr. 357-125, Bay. Hypotheken- u. Wechselbank, München.

LE JOURNAL BIELORUSSIEN „LA PATRIE“ | DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „DAS VATERLAND“ | THE WHITERUTHENIAN NEWSPAPER “THE FATHERLAND„

№ 42-43 (376-377) — Чацьвер, 31 кастрычніка 1957 г. — ГОД ВЫДАНЬНЯ 11

НА ДЗЕСЯЦІГОДЗЬДЗЕ „БАЦЬКАУШЧЫНЫ"

Калі агглянуцца на шляхі нашае найнавейшае гісторыі і папрабаваць сягануць аж да такіх аддаленых падзеяў, як паўстаньне 1863 году, дык на гэтых шляхох, блытаных сьцежках і бездарожжы мы ўгледзім рад прыдарожных стаўбоў, па якіх найлепш пазнаем, адкуль-куды мы йшлі ды чаго шукалі. На самым далёкім краі далягляду мы заўважым выразны сілуэт Мужыцкае Праўды» з напісам: **«... Но калі будзе вайна з Маскалём за нашу вольнасьць, то той час трэба ўсім ісьці на вайну проціў Маскаля»** (№ 2). Там-жа, на тым баку XX стагодзьдзя, відны контуры «Гутаркі» (1863 г.), «Грамадзкага Згавору» (1870 г.), «Гоману» (1880-ыя гады). Бліжэй да нас стаяць гусьцейшыя вехі. «Свабода» (ворган Бел. Рэв. Грамады, 1903 г.), «Наша Доля», «Наша Ніва», «Беларусь» (Менск, 1905), «Крапіва» (Вільня, 1912), «Беларус» (Вільня, 1913-1914), «Лучынка» (Менск, 1914), «Раніца» (Пецярбург, 1914), «Саха» (Вільня, Менск, Вільня, 1912-1915), «Сьветач» (Петраград, 1916), «Дзяньніца» (Петраград, 1916), «Вольная Думка» (Капыль) і г. д.

Гледзячы на іх, бачачы, адкуль яны вядуць, ці не лягчэй ведаць, куды ісьці? І, «каб сьнягамі нам дарог не замяло», паставілі і мы сваю вяху. Шмат хто па ёй пазнаў сябе самога, як і мы пазналі сябе па іншых. Па ёй нас і ацэняць — як мы ацэньваем тых, каго ня стала, па тым, што засталося... Але ўсё гэта — паглядаючы ўзад. Што-ж паглядаючы наперад ці, прынамся, аглядаючыся вакол сябе?

⁂

Калі ў пачатку гэтага месяца ў Варшаве сацыялістычная міліцыя сьлязагоннымі бомбамі й гумовымі палкамі разганяла колькітысячную дэманстрацыю студэнтаў, дык уся справа зводзіцца да пытаньня: быць або ня быць студэнцкай газэце Рэжым ведаў, што найлягчэй утаймаваць некарысныя сабе сілы — гэта забараніць публічную думку. Бо-ж фактам сталася, што найвайстрэйшым крэсівам рэвалюцыйнага агню летась была папяровая «Попросту».

Калі аўтар сяньняшняе ірляндзкае незалежнасьці Дэ Валера ўцёк быў сваім часам з ангельскае турмы і апынуўся ў ЗША сярод сваіх суродзічаў, дык ягоным галоўным заклікам было: дайце грошы на прэсу! І яна сталася мацнейшай за зялезныя ланцугі і вайстрэйшай за сталь штыхоў.

Калі Кастусь Каліноўскі ня вытрываў маскальскага зьдзеку над Беларусяй, дык перад тым, як даць зброю паўстанцам, даў ім газэту.

Калі мы сяньня не расплыліся ў чужым моры, дык дзеля таго, што маем сваю прэсу.

І таму весь час вораг душыў нас, дык перш-наперш нішчыў нашую нэрвовую сыстэму й мускулы — нашыя газэты ды часапісы.

⁂

Нельга вырвацца зь няволі фізычнае, ня перамогшы раней няволі духовае. Той-жа, хто не ўмацуе духу свайго — ня ўтрымае і здабытае свабоды.

Сілу беларускага друкаванага слова выявіў яшчэ Кастусь у сваёй «Мужыцкай Праўдзе». Бо калі Каліноўскага пакаралі вісельняй, дык беларускі народ — забаронай друку. Гэта мелася быць вісельняй нашае нацыянальнае душы.

Цары, каб адабраць сілу, адабралі друк. Іхныя чырвоныя нашчадкі далі друк, каб параліжаваць сьведамасьць, розум. І адным і другім робіцца страшна, калі народ думае ўголас. У прэсе-ж рэалізуецца ня толькі найпершае дамаганьне чалавека — свабода слова, праз прэсу выяўляецца ўва ўсёй сваёй вайстрыні і сама сіла гэтага слова.

⁂

Назовам газэты мы ахрысьцілі адзін з найураджайнейшых этапаў нашага руху. У гэтым факце ня толькі ацэна ролі «Нашае Нівы», у ім непараўнальна больш — у ім нашае дачыненьне да друкаванага слова, нашая ацэна важнасьці пэрыядычнага друку ў вабароне беларускіх інтарэсаў. У гэтым факце ня толькі найвышэйшая ўзнагарода патрыятычнага высілку выдаўцоў газэты — у ім нашая глыбокая пашана да прасьветы й усіх ейных дабрадзействаў.

І ўвесь час, дзе-б мы ні былі — у Расеі, Латвіі, Летуве, Польшчы — мы ўсюды падавалі голас, усюды ўздымалі штандар друкаванага слова, задзіночваючы вакол сябе ўсё жывое, што было здольнае плысьці «супраць цячэньня вады».

Гэнымі гадамі прэса была нашым баёвым сьцягам, цяпер — яна сталася арсэналам духовае зброі. Дзеля таго, што мы мелі яе, нас ніхто не адашле ў забыцьцё й нябыцьцё. Да яе мы зварачаемся кажны раз, як нам трэба наступаць або [illegible] да яе мы адсылаем тых, у каго сумлевы родзяцца або на каго нашэпты дзеюць.

У нармальных абставінах, у ўмовах сувэрэннага жыцьця народу, прэса — або актуальны фактар, або архіўны матар'ял. У нашых-жа ўмовах прэса — і палітычны дзейнік, і гістарычны дакумант.

⁂

Апошняя беларуская эміграцыя добра й борзда зразумела значэньне свае прэсы. Гэтае зразуменьне, пэўна-ж, выплывала з самога характару эміграцыі, зьявы чыста палітычнае. І цяжка пераацаніць той вялізарны высілак, які можна было наглядаць па ўсіх краёх Эўропы, у кірунку разбудовы беларускае прэсы. Ня гледзячы на цяжкасьці й перашкоды, не зважаючы на частыя варожыя дачыненьні да нашых намаганьняў, мы ўсё-ж здолелі замацавацца ў друкаваным слове, а праз яго змусілі лічыцца з намі, як з народам, які ведае, чаго хоча.

Тыя, што вынесьлі на сабе ўвесь цяжар будаўнікоў беларускае прэсы на эміграцыі, якія па крутых сьцежках шукалі шырэйшага шляху для роднага слова, ці не найлепш ведаюць, якое навагі й умельства часамі трэба было, каб паставіць на ногі газэту ці часапіс. Але ні адзін з нас мог-бы таксама расказаць, як ён у дні зьняверы й разгубы знайходзіў [illegible] падтрымку ў сваім друкаваным слове, падмацоўваў прыглушаныя жаданьні!

Калі шукаць ацэны беларускаму пэрыядычнаму друку на эміграцыі, дык бачыць яго трэба перш за ўсё ў ролі кансалідатара нашых радоў. Вакол нашых газэт і часапісаў найбольш і найвыразьней выявілася нашая задзіночанасьць. Гэтая задзіночанасьць найбольш трывалая й надзейная. І калі дэпісаўскія лягеры, што давалі нам змогу быць разам і працаваць разам на грамадзкай ніве, зьліквідаваліся, дык вакол чаго мы засталіся найлічнейшай грамадой? — Вакол свае прэсы. І гэтак доўга, як мы будзем вакол яе трымацца, мы не разгубімся. Занядбоўваньне свайго друкаванага слова — найнебясьпечнейшы сымптом для беларускае справы на чужыне.

Другім ня менш важным мамэнтам у вацэне нашае эміграцыйнае прэсы трэба лічыць мамэнт вонкавае рэпрэзэнтацыі разам з мамэнтам навонкавае абароны. Нашая прэса — гэта наш прамоўца на міжнароднай трыбуне, нашыя газэты й часапісы — гэта абаронынікі нашых інтарэсаў. Калі мы што хочам сказаць, гаварэм сваёй газэце. Яна ўсім раскажа, хто зацікаўлены праблемай. А зацікаўленых было і ёсьць заўсёды больш, чымся хто-небудзь з нас прыпушчае. Калі пра нас сьвет ведае, дык у вялікай меры — ці не ў найбольшай! — таму, што мы маем сваю прэсу. Калі й некалі пра нас будуць даведвацца, дык таксама толькі таму, што мы мелі свой друк. Мы жывем у веку, калі літары мацнейшыя за кулакі й за зубы. Увесь наш высілак павінен завяршацца друкаваным словам. Бо тое, чаго не кранула несьмяротнасьць друку, пайшло ў нябыт або пойдзе ў нябыт. Мы можам ладзіць найпалітычнейшыя імпрэзы, найцудоўнейшыя канцэрты, найдасканальнейшыя выстаўкі. Калі гэты капітал ня будзе памножаны на тыраж пэрыядычнага выданьня — увесь ягоны эфэкт бязьлітасна затрэцца часам і хвараблівa карогкай людзкой памяцяй. Тыя, што стаяць на варце друкаванага слова — стаяць на варце нашае нацыянальнае скарбніцы.

⁂

У вадказным заданьні кансалідацыі, рэпрэзэнтацыі й нацыянальнае абароны, бясспрэчна, й бязумоўна, першае месца належыцца «Бацькаўшчыне». Першае ня толькі па колькасьці гадавікоў ці агульнага ліку нумароў. Першае перш-наперш за ейнае нацыянальнае аблічча, за ейны баёвы характар і прынцыповасьць, за ейны прафэсіянальны ўзровень. У сябе — яна сталася багатым даведнікам беларусаведы, «энцыклапэдыяй», як яе некаторыя ахрысьцілі; звонкі — гэта найчасьцей выкарыстоўваная візытная картка беларускага журналізму на эміграцыі і наагул нашае нацыянальна-вызвольнае думкі. «Бацькаўшчына» на працягу ўсяго свайго існаваньня служыла ня толькі трыбунай нашым найлепшым журналістым, яна сталася адначасна і добрай школай (тэорыі й практыкі) для тых, хто пажадаў апанаваць шляхотную прафэсію журналістага.

Для палітыка й журналістага «Бацькаўшчына» — трыбунай, для гісторыка — зборнікам матар'ялаў, для чытача — дабразычлівым штотыднёвым гасьцём із здаровымі думкамі і моцнай паставай. Аднак рэпрэзэнтуе яна сабой ня толькі тых, чые прозьвішчы або псэўдонімы фігуруюць у ейных радкох. Зь ёю і праз яе ўжо дзесяць год разыходзіцца па цэлым сьвеце таксама вялікая ахвярнасьць тых, хто вынес на сваіх нагах усё хаданьне за ейны рэгулярны выхад, хто наважана й нястомна дапамагаў ейнаму росту па далёкіх закутках эміграцыі, хто не пашкадаваў для яе нічога свайго — каб толькі Беларускае Слова магло бесьперашкодна йсьці ў сьвет на абарону правоў паняволенага народу.

⁂

Пэрыяд эміграцыі — гэта пэрыяд «Бацькаўшчыны». Паняцьце бацькаўшчыны тут, як нідзе, набыло паўнiню свайго гучаньня. Няма сярод нашых добрых справаў гэткіх, што ня былі-б зьвязаныя з бацькаўшчынай. Бацькаўшчына бо — і наш пачатак і наша мэта.

Чым-жа найлепш, найпаўней і найдакладней акрэсьліць гэты пэрыяд, як ня «Бацькаўшчынай», як ня летапісам, дзе зафіксаваны ўсе нашыя справы — і малыя, і вялікія, і дробныя, і прынцыповыя? Выконваючы сваю місію духовага лучніка з бацькаўшчынай, «Бацькаўшчына» і сталася першай незалежнай газэтай, што папала на родныя землі і цяпер найбольш пашырае там і праўду і веру ў перамогу гэтае праўды.

«Бацькаўшчына» — ня толькі духовае ядро цэлага важкога пэрыяду ў нашым вызвольным змаганьні. «Бацькаўшчына» самым загалоўкам сталася найвыразьнейшым уняцьцем, найпаўнейшым скаротам пэрыяду — у ім сказана больш як у дзесяцёх гадавікох.

Яшчэ адна беларуская газэта — вялікай вяхой нашага вызвольнага руху.

Я. Запруднік

Ад Рэдакцыйнай Калегіі „Бацькаўшчыны“

Дарагія Чытачы!

На працягу дзесяці мінулых гадоў «Бацькаўшчына» ня раз падчырквала тыя асноўныя мэты, якія яна ставіла й ставіць перад сабой. Захоўваньне чысьціні й далейшае распрацоўваньне беларускае незалежніцкае ідэялёгіі, трыманьне духовае лучнасьці з бацькаўшчынай інфармаваньне аб ейным паложаньні пад расейска-бальшавіцкай акупацыяй, служэньне лучнікам для беларускае эміграцыі раськінутае па сьвеце, нацыянальнае ўсьведамляньне тых Беларусаў, што яшчэ дагэтуль не далучыліся да нашага вызвольнага змаганьня, — вось тыя галоўныя заданьні, што ўзяла на сябе «Бацькаўшчына».

Ці, і ў якой меры, «Бацькаўшчына» выконвала й выконвае гэтыя заданьні — цяжка меркаваць самой Рэдакцыі. Вам, Паважаныя Чытачы, відаць лепш.

Ідучы дасюлешнім шляхам, Рэдакцыі «Бацькаўшчыны» даводзілася чуць пахвалы, выслухоўваць закіды, а ня рэдка й пераносіць напады, не заўсёды абаснаваныя ды часамі проста дэмагагічнага характару. На гэтае апошняе, бязумоўна, Рэдакцыя не зьвяртала ўвагі ў мінулым і ня будзе зьвяртаць — у будучыні. Іншая рэч — аб'ектыўныя закіды й наагул рэчовая крытыка. Мы заўсёды з гэтым лічыліся. Такая крытыка толькі памагае выпраўляць тыя ці іншыя недацягненьні й памылкі. А што яны здараліся — не запярэчваем. Але, з другога боку, думаем, што хіба ня шмат знойдзецца нашых чытачоў, якія-б прыпісалі рэдакцыі адсутнасьць добрае волі. А калі-б яшчэ ўсе чытачы дакладна ведалі ў якіх умсвах выдаецца «Бацькаўшчына» — думаем, што Рэдакцыя мела-б яшчэ больш спагады зь іхнага боку.

Рэдакцыя поўнасьцяй здае сабе справу, якую паважную ролю ў беларускай справе адыгрывае «Бацькаўшчына». А калі да гэтага часу, хоць мо й не заўсёды так як-бы таго жадалася, «Бацькаўшчына» ўсё-ж выконвала свае заданьні, дык гэта толькі таму, што і чытачы належна зразумелі важнасьць гэтае ролі. І зусім лягічна, бо «Бацькаўшчына» — гэта твор ня толькі ейнае рэдакцыйнае калегіі, але таксама й ейных прадстаўнікоў, ейных карэспандэнтаў, сымпатыкаў і чытачоў — твор нашага эміграцыйнага грамадзтва. Бяз шырокае падтрымкі нашага грамадзтва не магло-б быць мовы сяньня пра выдаваньне «Бацькаўшчыны», «Каласкоў» ды твораў выдатных беларускіх паэтаў і пісьменьнікаў, што хоць у пэўнай меры даюць нашым суродзічам на чужыне тую духовую страву, безь якой так цяжка быць у лучнасьці із сваім народам, сваёй бацькаўшчынай.

Пры нагодзе трэба адцеміць адну даволі важную асаблівасьць «Бацькаўшчыны», пра якую магчыма ня ўсе нашы чытачы ведаюць. Вось-жа, калі дзесяць гадоў таму «Бацькаўшчына» амаль выключна разьлічвалася на беларускага чытача, дык сяньня Рэдакцыі даводзіцца мець на ўвазе той факт, што амаль чацьвертая частка тыражу газэты прэнумэруецца чужынцамі (журналістыя, дасьледнікі беларускага пытаньня, сымпатыкі нашае справы й г. д.) і рознымі ўстановамі (унівэрсытэты, інстытуты, бібліятэкі, рэдакцыі, кансуляты). Дзякуючы гэтаму «Бацькаўшчына» мае змогу выконваць адно з найгалоўнейшых сваіх заданьняў, заданьне ня ўспомненае напачатку — беларускае амбасадарства на Захадзе: пашыраньне беларускага ймя, праўдзівае інфармаваньне Захаду пра Беларусь і беларускі народ, пра яго вызвольныя імкненьні, пра яго правы да незалежнасьці, пра ўзурпацыю гэтых правоў акупантам і г. д. Гэта й ёсьць прычынай таго, што Рэдакцыя не заўсёды можа зьмяшчаць толькі тое, што жадаў-бы чытаць беларускі эмігрант. Але думае, што нашы суродзічы разумеюць усю важнасьць гэтае прычыны і згодзяцца з думкай Рэдакцыі што да гэтага пытаньня.

Апошнімі гадамі, як чытачы самі бачылі, на бачынах «Бацькаўшчыны» разгортваліся шырокія дыскусіі на самыя розныя тэмы зь беларускай праблематыкі. Вельмі пацяшальны той факт, што гэтыя дыскусіі знаходзяць шырокі водгук у беларускім эміграцыйным грамадзтве. Із свайго боку ў будучыні Рэдакцыя будзе імкнуцца, каб такія дыскусіі разгортваліся як найшырэй, бо яны садзейнічаюць знаходжаньню правільнае разьвязкі дыскутаваных пытаньняў.

Ведаючы, што чым шырэйшае кола супрацоўнікаў і карэспандэнтаў, тым цікавейшай і больш ўсебаковай становіцца газэта, «Бацькаўшчына» заўсёды ня толькі што давала месца на сваіх бачынах, але й заклікала самых розных аўтараў да супрацоўніцтва. Гэтага самага яна будзе трымацца і ў будучыні.

Бяручы на ўвагу тое, што прынцыпы, якімі Рэдакцыя кіравалася дасюль у сваёй працы, а таксама мэты, якія перад сабой ставіла, у бальшыні апрабуюцца нашымі чытачамі, Рэдакцыя і ў далейшым будзе трымацца дасюлешняга шляху. Гэта ня значыць, што яна ня будзе прыслухоўвацца да голасу крытыкі, ці пажаданьняў нашых чытачоў. Наадварот, як ужо й вышэй адзначана, Рэдакцыя будзе заўсёды ўдзячная за рэчовыя парады й прапановы, бо толькі ў цесным кантакце із чытачамі, у атмасфэры ўзаемнага зразуменьня й шчырага супрацоўніцтва «Бацькаўшчына» зможа прынесьці як найбольш карысьці нашай вызвольнай справе, стоячы, як і дасюль, на варце беларускіх інтарэсаў ды перадусім чысьціні нашае незалежніцкае ідэялёгіі.

Дзесяцігадовы шлях „Бацькаўшчыны“

У вачох беларускага грамадзтва «Бацькаўшчына» заваявала сабе месца аднаго з найпаважнейшых нацыянальных дасягненьняў у нашым эміграцкім жыцьці. Такая ацэнка «Бацькаўшчыны» паўстала ня толькі таму, што ёй было суджана стацца адзінай рэгулярнай беларускай газэтай на чужыне і дасягнуць дзесяцігадовага веку. У няпэўных, зьменных і ненармальных умовах эміграцкага жыцьця, пэўне-ж і дзесяцігодзьдзе яе існаваньня зьяўляецца фактам не малой вагі.

Але высокую ацэну ў грамадзтве здабыла нашая газэта галоўна з гледзішча на сваю цьвёрдую прынцыповасьць у вабароне нацыянальна-вызвольнае ідэі, дзякуючы чаму яна сталася школай нацыянальнага ўзгадаваньня й важным фактарам беларускага нацыянальнага руху на чужыне. Як можна бачыць зь некаторых выказваньняў з нагоды юбілею «Бацькаўшчыны», зьмешчаных у гэтым ейным нумары, нашыя суродзічы называюць яе эміграцкай «Нашай Нівай», падчыркваючы гэтым асаблівую ейную ролю й значэньне.

Мы, аднак, хочам быць больш скромнымі і ня прэтэндуем да ролі «Нашае Нівы», якую яна згуляла ў нашым нацыянальна-адраджэнскім руху. Тым ня меней уяўляем сабе, што гэтая роля й значэньне «Бацькаўшчыны» ў сілу фактаў гістарычныя, калі ўзяць на ўвагу, што нашая газэта зьяўляецца наймагутнейшым свабодным беларускім голасам ня толькі на эміграцыі, але й наагул бадай адзіным свабодным беларускім голасам у сьвеце, бо ў заняволенай Бацькаўшчыне наш народ голасу пазбаўлены.

☆

Адзначаючы сяньня дзесяцігодзьдзе існаваньня «Бацькаўшчыны», цікавым будзе прасачыць той цяжкі шлях, які ёй прыйшлося за гэтых дзесяць год прайсьці, ды асабліва спыніцца на магчыма ўжо каму ведамых акалічнасьцях і ўмовах, у якіх яна паўстала да жыцьця.

У народаў, што змагаюцца за сваё нацыянальнае існаваньне, роднае друкаванае слова, асабліва прэса мае выняткавае значэньне. Нацыянальная прэса выходзіць тады далёка паза рамы чыста інфарматыўных і камунікатыўных функцыяў, а набывае значэньне аднаго з наймагутнейшых рухаючых фактараў ідэйнага руху й нацыянальнага ўзгадаваньня. Вось чаму, калі закончылася апошняя сьветавая вайна, перад нашай палітычнай эміграцыяй у вольным сьвеце першым і найгалаўнейшым заданьнем было зарганізаваньне сваей нацыянальнай прэсы.

Як ведама, пасьля закончэньня апошняе вайны й арганізацыі ДП-лягераў у Заходняй Нямеччыне, магла выходзіць толькі лякальная лягерная прэса з дазволу мясцовых уладаў УНРРА. Характар гэтай прэсы быў вельмі абмежаваны: яна ў васнаўным магла закранаць практычныя справы й патрэбы лягернага жыцьця і ня мела права парушаць палітычных і нацыянальных праблемаў, якія маглі-б не падабацца Саветам, не гаворачы ўжо аб адкрытых антысавецкіх і антыкамуністычных выступленьнях. Таксама навет і намёкам яна не магла адкрыта супрацьдзеіць праводжанай тады рэпатрыяцыі за зялезную заслону.

Такая лягерная прэса магла выдавацца галоўным чынам за кошт самых жыхароў ДП-лягераў. І таму, дзеля меншых коштаў выданьняў, яна ў вялікай меры і ў пераважнай колькасьці выдавалася ратататарным спосабам. Беларусы, якія з прычыны іхняга нявызнаваньня тады заходня-альянцкімі акупацыйнымі ўладамі ў Нямеччыне асобнай апрычонай нацыяй, не маглі мець больш нацыянальных лягераў, а пераважна былі расьцярушаныя сярод іншанацыянальных лягераў, спачатку маглі здабыцца толькі на ратататарную прэсу.

Гэтак ужо ў 1945 годзе ў беларускім ДП-лягеры ў Ватэнштэце ў ангельскай зоне Нямеччыны пачаў выходзіць ратататарны часапіс «Шляхам жыцьця» пад рэдакцыяй паэты Хведара Ільляшэвіча, а ў беларускім селішчы ДП-лягеру ў Рэгензбургу ў амэрыканскай зоне ў першай палавіне 1946 году выходзіла ратататарная газэта «Ведамкі», рэдагаваная сп. Антонам Адамовічам. Ужо ў тым-жа часе пачалі паяўляцца й спэцыяльныя ратататарныя часапісы, як царкоўны часапіс «Зьвіняць званы сьвятой Сафіі» або літаратурны «Шыпшына», абодвы рэдагаваныя пісьменьнікам Юркам Віцьбічам, і цэлы рад іншых.

Але, як ужо было адцемлена, з прычыны палітычных абмежаваньняў, робленых акупацыйнымі ўладамі і ўладамі УНРРА, усе гэтыя афіцыйныя ратататарныя выданьні ня мелі магчымасьці ўсебакова парушаць актуальных тады палітычных праблемаў і ў патрэбным з нашага нацыянальнага гледзішча кірунку арыентаваць нашага эміграцыйнага грамадзтва. Выхад, аднак, і з такога палажэньня быў знойдзены.

У канцы 1945 году пачала выходзіць у Парыжы першая пасьля вайны друкаваная беларуская газэта «Беларускія Навіны», рэдагаваная й выдаваная прэзыдэнтам Рады БНР інж. Абрамчыкам. Хаця «Беларускіх Навінаў» вышла ўсяго некалькі нумароў, іхная роля ў той час была вялікая: выходзячы ў Францыі, дзе ня было вайсковае акупацыі, «Беларускія Навіны» ня былі палітычна абмяжоўваныя й згулялі выдатную ролю ідэйнага й палітычнага правадніка сярод здэзарыентаванага ў той час беларускага грамадзтва на эміграцыі. Яны-ж сталіся адзіным лучнікам між Беларусамі, расьцярушанымі ў вольных краінах Захаду, якія пазбаўленыя былі ў той час усякага ўзаемнага кантакту.

Ролю ідэйна-палітычнага правадніка ў Нямеччыне выконваў нелегальны тэарэтычны й ідэйна-палітычны ратататарны часапіс «Рух», афіцыйна спачатку «орган цэнтралі й пасярэдніцтва беларускага вызвольнага руху», пазьней «орган беларускай нацыянальна-вызвольнай думкі», а фактычна ворган закладзенага на зьезьдзе беларускага актыву ў Рэгензбургу 15 жніўня 1945 году Беларускага Нацыянальнага Цэнтру, а рэдагаваны і ў большыні сваёй пісаны аўтарам гэтых радкоў. Першы нумар «Руху» адбіўся на ратататары вясной 1946 году ў ДП-лягеры ў Ватэнштэце пры выдатнай дапамозе сп. Янкі Сурвілы, хаця дзеля містыфікацыі, месцам ягонага паяўленьня была паказаная на вокладцы Італія. Нумар 2-3 часапісу адбіваўся ў тым-жа 1946 г. у Рэгензбургу, № 4 у 1947, таксама ў Рэгензбургу, а №. 5 у 1948 г. у ДП-лягеры ў Остэргофэне.

Напасьледак пачынаецца пэрыяд «Бацькаўшчыны». Цікава будзе даведацца нашым чытачом аб адным мала каму ведамым факце. Хаця першы нумар «Бацькаўшчыны» выйшаў 31 кастрычніка 1947 году, то першая спроба ейнага выданьня была зробленая роўна год раней: у канцы кастрычніка ці пачатку лістапада 1946 году.

А было гэта так.

Позна восеньню 1946 году ў невялічкім беларускім ДП-лягеры ў Міхэльсдорфе была праведзеная на мэты выдаваньня друкаванай газэты зборка амэрыканскіх цыгарэтаў, якія ў той час былі найбольш цьвёрдай і высокай валютай. Зборка дала добрыя вынікі й некалькі першых нумароў газэты ўжо гэтым былі забясьпечаныя. За рэдактара быў вызначаны беларускім нацыянальным актывам гэтага лягеру ніжэй падпісаны. Ён-жа адразу адправіўся ў Мюнхэн каб знайсьці друкарню, якая магла-б складаць кірылічным шрыфтам. Друкарня была знойдзеная недалёка Зэндлінгэнторпляц, у якой ужо друкаваўся ўкраінскі тыднёвік «Украінська Трибуна», і быў здадзены ў набор матарыял для першага нумару. Пачатковы назоў газэты меўся быць «За Бацькаўшчыну», які быў апрабаваны тым-жа беларускім актывам у Міхэльсдорфе. Але калі прыйшлося рабіць клішэ, тэкст аказаўся за доўгі і нявыгадны, бо складаўся з двух словаў. Тады я, ужо на собскую руку, пастанавіў яго змадыфікаваць такім чынам, што выразаў канчатковае «у», адрэзаў пачатковае «За», выразаў зь яго «а» і наклеіў на тое месца, адкуль было выразанае «у». Такім чынам замест «За Бацькаўшчыну» атрымалася «Бацькаўшчына». Гэткая гэнэза назову нашае газэты.

Калі-ж быў ужо часткова зроблены друкарскі склад першага нумару і я за пару дзён меўся рабіць ломку, паявіўся новы закон, які ўшчэнт разбурыў нашыя пляны. Улады УНРРА пазбаўляліся права выдаваць на собскую руку дазвол на чужынецкую прэсу, выдаваную друкам, а права гэтае пераходзіла на Галоўную гасподу амэрыканскіх акупацыйных войскаў у Франкфурце. Дзеля таго, што ў нас быў дазвол на выдаваньне газэты толькі ад мясцовых уладаў УНРРА, друкарня, якая ўзялася друкаваць «Бацькаўшчыну», спыніла далейшую над ёй працу. Не памаглі й мае ўгаварваньні, каб выдаць хоць адзін нумар газэты задні́м чыслом, калі яшчэ ня дзеіў успомнены закон.

А каб атрымаць дазвол або ліцэнзію на выдаваньне беларускай друкаванай газэты ў Галоўнай гасподзе амэрыканскіх акупацыйных збройных сілаў, а ўжо тады ў цэнтральных уладаў УНРРА, трэба было наўперад дабіцца ад гэтых уладаў вызнаньня беларускай уцякацкай групы ў Нямеччыне за асобную апрычоную нацыю, чаго нам доўгі час адмаўлялі. І вось цяпер пачаліся бесьперапынныя мытарствы наведваньняў Галоўнай гасподы амэрыканскіх акупацыйных збройных сілаў у Франкфурце, пазьней у Гайдэльбэргу, цэнтральных уладаў УНРРА, частыя мэмарыялы й просьбы ды інтэрвэнцыі прэзыдэнта Рады БНР інж. М. Абрамчыка ў амбасадзе ЗША ў Парыжы і іншыя захады. Гэта быў узапраўды несамавіты парадокс таго часу, калі з аднаго боку Беларусь, будучы дапушчанай у склад Задзіночаных Нацыяў, юрыдычна вызнавалася цэлым сьветам незалежнай дзяржавай, а з другога боку, ейныя жыхары, што апынуліся на эміграцыі, ня вызнаваліся за сяброў асобнай нацыі ані ў этнічным, ні ў дзяржаўным сэньсе, і разглядаліся, паводля даваеннай дзяржаўнай прыналежнасьці, як польскія або савецкія грамадзяне й ідэнтыфікаваліся з апошнім й з нацыянальнага гледзішча (польскі грамадзянін — Паляк, савецкі грамадзянін — Расеец).

І толькі ў другой палавіне 1947 году амэрыканскія акупацыйныя ўлады вызналі й Беларусаў асобнай апрычонай нацыяй і ў сувязі з гэтым ужо бязь ніякіх перашкодаў выдалі ліцэнзію на выдаваньне беларускай газэты «Бацькаўшчына» й літаратурна-грамадзкага часапісу «Сакавік».

Аб першых кроках «Бацькаўшчыны» і ўсіх тых нявымоўных цяжкасьцях арганізацыйна-тэхнічнага характару, што былі зьвязаныя зь яе выдаваньнем, дастаткова сказана ў артыкуле сп. В. Кендыша, зьмешчаным у гэтым нумары. Гэтта неабходна толькі зьвярнуць увагу і хоць такім спосабам адзначыць тую, выдатную, цяжкую й ахвярную працу, якую прыходзілася цягнуць на працягу першых месяцаў існаваньня газэты некалькім асобам, што ўзялі на сябе пачэсны, але й адказны абавязак першымі крануць зь месца справу беларускага друку на эміграцыі.

У першую чаргу й на першым месцы трэба адцеміць першага рэдактара «Бацькаўшчыны» сп. Антона Адамовіча, які, мужна перамагаючы нязвычайныя ў той час цяжкасьці, адразу-ж змог паставіць газэту на адпаведнай прафэсіянальнай вышыні, а ў собскаручна пісаных, хоць ніколі непадпісваных перадавіцах шырака распрацаваў ідэялягічныя прынцыпы нашага нацыянальна-вызвольнага руху на эміграцыі. Ідэялягічная накіраванасьць, найбольш сугучная нашым нацыянальна-вызвольным патрэбам і імкненьням часу, ідэйная глыбіня, чулае й заўсёды сьмелае рэагаваньне на ўсе дадатнія й адмоўныя зьявы нашага жыцьця, пакладзеныя ў першых нумарох газэты, сталіся неадменнымі й абавязваючымі на ўсім дзесяцігадовым ейным шляху.

Вельмі шмат цяжкай працы палажыў і цьвёрдай вытрываласьці праявіў старшыня Беларускага Нацыянальнага Камітэту на Амэрыканскую зону Нямеччыны сп. Васіль Кендыш, будучы няўпынна дзейным галоўна ў двух кірунках: як наведвальнік цэнтральных амэрыканскіх вайсковых і ўнраўскіх уладаў у справе атрыманьня дазволу на газэту, а, атрымаўшы яго, як сталы працаўнік па лініі арганізацыі выдавецкай і друкарскай справы. Шмат прычыніўся да атрыманьня дазволу на газэту й тагачасны заступнік старшыні Цэнтральнага Беларускага Нацыянальнага Камітэту ў Нямеччыне сп. Мікола Кунцэвіч, галоўным заданьнем якога, побач з вонкавай рэпрэзэнтацыяй Беларусаў наагул, было інтэрвэньяваць усьцяж у Галоўнай гасподзе, амэрыканскіх вайсковых і унраўскіх уладаў беспасярэдна, гэтак і за пасярэдніцтвам цэнтральных міжнацыянальных арганізацыяў у справе стварэньня магчымасьцяў для атрыманьня дазволу й іншае законнае дапамогі для беларускае прэсы.

Рушыўшы такім чынам зь месца ў апошні дзень кастрычніка 1947 году, выдаваньне нашае газэты, хоць і не заўсёды рэгулярна што тыдзень, да 30 чэрвеня 1949 году функцыянавала больш-менш нармальна. Навет грашовая рэформа ў Заходняй Нямеччыне, праведзеная ў пачатку лета 1948 году, хоць і вельмі цяжка адбілася на газэце, аднак усяго толькі адзін месяц часу выклікала перарыў у ейным выхадзе.

Затое пачынаючы з палавіны 1949 году і аж да жніўня 1951 году «Бацькаўшчына» паяўлялася толькі час ад часу. Гэты ейны глыбокі крызыс быў выкліканы масавым эміграваньнем Беларусаў зь Нямеччыны ў розныя краіны сталага пасяленьня, галоўна ў Задзіночаныя Штаты Амэрыкі. Тады як сярод эміграўючых, гэтак яшчэ і ня эміграўючых, але думаючых эміграваць, зрадзілася пераканаНЬне, што часы беларускага арганізаванага жыцьця й грамадзкае працы ў Нямеччыне скончыліся назаўсёды. Таму калі-б і былі якіясь магчымасьці працягваць гэтую працу, ніхто ня верыў у ейную мэтазгоднасьць, а ўсе пасьпешна ўцякалі за акіян, як мышы з тонучага карабля, ліквідуючы ўсё дашчэнту.

І толькі дасłоўна некалькі адзінак, якім не ўдалося выэміграваць, па нейкім часе ахамянуліся й рознымі спосабамі пачалі здабываць матарыяльныя магчымасьці, каб час ад часу выдаваць «Бацькаўшчыну». Тады яшчэ нікому ў галаву ня прыходзіла, што трохі пазьней паўстане ў Мюнхэне ўзноў салідная беларуская нацыянальная група, моцная не сваёй колькасьцю, але працаздольнасьцю і выдайнасьцю нацыянальнае працы. У заслугу й на славу гэтай сьціплай групы трэба прыпісаць тое, што яна хутка патрапіла зарганізаваць і выконваць тую вялікую працу, якой, нажаль, не змаглі ці не захацелі змагчы нашыя суродзічы за акіянам, хоць паявіліся там у вялікай масе і ў без параўнаньня лепшых матарыяльных умовах ды пэрспэктывах на будучыню.

І вось пачынаючы з 15 жніўня 1951 году «Бацькаўшчына» ўзнаўляе свой рэгулярны выхад, спачатку раз на два тыдні, каб з канцом гэтага-ж 1951 году перайсьці на тыднёвік і такім праіснаваць да сяньня.

Калі газэта стала на цьвёрды грунт, перад рэдакцыяй узьнікла пытаньне абслугоўваньня р[illegible]ным друкаваным словам ня толькі на[illegible] дарослага грамадзтва, але й дзяц[illegible] падрастаючага пакаленьня, каб [illegible] чынам лягчэй захаваць яго пры [illegible]арушчыне й усьцерагчы ад асыміляцыі ў чужой школе. Гэтае пытаньне было памысна разьвязанае такім спосабам, што ўжо ў нумары 11-12 «Бацькаўшчыны» за 25 сакавіка 1952 году паявілася спэцыяльная ілюстраваная бачына для дзяцей п. н. «Каласкі», у вялікодным 15-16 нумары 1952 г. газэты другі такі-ж нумар «Каласкоў», а ў № 21 за 25 траўня таго-ж году іхны нумар трэці, каб у далейшым перайсьці да выдаваньня пры «Бацькаўшчыне» ўжо асобнага й самастойнага месячнага ілюстраванага часапісу для дзяцей пад тым-жа назовам, рэдагаваньне якога вядзе ўвесь час сп-ня Зінаіда Станкевіч. Дагэтуль выйшла ўжо 57 нумароў «Каласкоў».

Мэта выдаваньня пры «Бацькаўшчыне» асобнага часапісу для дзяцей апраўдала сябе шмат шырэй, чымся спачатку спадзявалася рэдакцыя. «Каласкі» сталіся ня толькі адзіным матарыялам для чытаньня, дапасаваным да ўзроўню дзяцей, і замянілі ім беларускую школу, але так-жа яны ахвотна чытаюцца й старэйшымі ды зусім старымі як найлепшае жарало блізкага ім матарыялу, што беспасярэдна прыпамінае дарагую ім Бацькаўшчыну, бо разгортвае перад імі жывыя абразкі зь ейнага жыцьця, зь ейнае прыроды, народнае творчасьці й фальклёру. Пераканаўшыся аб гэтым, Рэдакцыя цяпер вялікае нацыянальна-ўзгадаваўчае значэньне прывязвае да «Каласкоў» і робіць усе натугі, каб яны паяўляліся й далей.

Згуртаваўшы вакол сябе беларускіх публіцыстых і наагул людзей, што могуць займацца публіцыстычнай працай, «Бацькаўшчына» паставіла сабе за заданьне стацца таксама друкаванай трыбунай для нашых эміграцыйных паэтаў і пісьменьнікаў ды наагул літаратаў. І ў гэтай галіне мела значныя посьпехі. Усе бяз выключэньня майстры беларускага мастацкага слова, што знаходзяцца ў вольным сьвеце, друкавалі й далей друкуюць свае творы на бачынах газэты. Пачынаючы-ж ад нумару 21 за 25 траўня 1952 году, «Бацькаўшчына» амаль адзін раз у кажны месяц уводзіць на сваіх бачынах спэцыяльны «Літаратурны дадатак», у якім і памяшчаюцца паэтычныя і празаічныя творы нашых аўтараў, а таксама артыкулы на літаратурныя й мастацкія тэмы. Да апошняга часу паявілася ўжо 40 такіх літаратурных дадаткаў. Больш цэнныя творы, друкаваныя ў гэтых дадатках, у 1955 годзе былі выдадзеныя асобным вялікім літаратурным альманахам «Ля чужых берагоў», у якім былі зьмешчаныя творы пятнаццацёх эміграцыйных аўтараў.

Напасьледак некалькі слоў аб яшчэ адным дасягненьні «Бацькаўшчыны», можа найважнейшым. Пачынаючы з 1952 году, Рэдакцыя зарганізавала сталае выдавецтва беларускіх кніжак, назваўшы яго Выдавецтва «Бацькаўшчына». Да гэтага часу Выдавецтва выдала салідную бібліятэчку ў колькасьці трынаццацёх прыгожа афармленых кніжак пераважна клясычнай беларускай літаратуры, а так-жа й твораў эміграцыйных аўтараў. Сярод іх ёсьць такія манумэнтальныя рэпрэзэнтатыўныя выданьні, як люксусова выдадзены вялікі зборнік выбранай паэзіі Янкі Купалы «Спадчына» або таксама прыгожа выдадзеныя й багата ілюстраваныя «Беларускія Казкі». Выдавецтва і ў далейшым мае намер зьвяртаць увагу на выдаваньне беларускіх кніжак і ў будучыні не абмяжоўвацца адно толькі літаратурнымі творамі, але таксама абыймаць сваёй дзейнасьцю і выдаваньне навуковых ды папулярна-навуковых працаў. Цяпер-жа ў бліжэйшым пляне Выдавецтва знаходзіцца выданьне выбраных твораў Максіма Багдановіча ў сувязі з саракагодзьдзем сьмерці паэты, што мінула ў травені сёлета.

☆

Пералічаючы тут некаторыя найважнейшыя дасягненьні «Бацькаўшчыны», Рэдакцыя ня можа закрываць вачэй і на адмоўныя бакі. Яны таксама ёсьць і іх ня мала. На сваё, аднак, усправядліўленьне Рэдакцыя можа паклікацца на тое, што амаль усе гэтыя адмоўныя бакі зьяўляюцца ад яе незалежныя, а выкліканыя тымі цяжкімі й ненармальнымі ўмовамі, у якіх прыходзіцца працаваць.

Уваходзячы ў новае дзесяцігодзьдзе, мы і надалей астаёмся аптымістымі. Першае дзесяцігодзьдзе нас пераканала, што выбраны намі шлях аказаўся правільны, а прароблёная работа, хоць і цяжкая ды нярэдка няўдзячная, прынесла плады значна большыя, чымся мы ўсе спадзяваліся. Дык па тым-жа самым шляху й выконваючы тую-ж працу ды ў меру магчымасьцяў яе пашыраючы й паглыбляючы, пойдзем і ў новым дзесяцігодзьдзі.

С. Станкевіч

Шлях да „Бацькаўшчыны“

Ад стварэньня Беларускага Цэнтральнага Дапамаговага Камітэту ў Рэгенсбурзе ў лютым 1946 году, які ў красавіку 1947 быў перайменаваны ў Беларускі Нацыянальны Камітэт, да выхаду першага нумару «Бацькаўшчыны» 31 кастрычніка 1947 году вяла вялікая дарога. Па гэтай дарозе бязупынна імкнуліся сябры й лучнікі Цэнтральнага Камітэту, каб атрымаць друкаванае слова для беларускіх высяленцаў. Выдаваная ў 1946 годзе ратататарная газэта «Ведамкі» (Выйшла каля 10 нумароў) не магла дасягнуць гае мэты, якую магла-б мець друкаваная газэта, і таму Беларускі Цэнтральны Камітэт зьвярнуўся да ўладаў УНРРА, якая тады мела апеку над высяленцамі, аб дазвол на друкаваньне газэты.

Пасьля шматлікіх выясьненьняў, мэмарыялаў і дэлегацыяў, мясцовая й акруговая УНРРА ў Рэгензбурзе прызнала сябе некампэтэнтнай і аднесла справу нашае будучае газэты ў Галоўную Гасподу УНРРА ў Гайдэльбэрзэ. У Гайдэльбэрзе адзін з урадоўцаў прэсавага аддзелу УНРРА, пазнаёміўшыся з мэмарыяламі ды залучнікамі да іх, заняў няпрыхільнае становішча, заяўляючы, што паколькі большасьць Беларусаў зьяўляецца былымі польскімі грамадзянамі, дык, бязумоўна, ведаюць польскую мову і могуць чытаць польскія газэты. Паколькі-ж вы «ўайтрашн», дык, як «рашы», разумееце расейскую мову і можаце чытаць расейскую прэсу. Пасьля даўгое дыскусіі ўсё-ж удалося дэлегацыі Камітэту пераканаць прэсавы аддзел аб патрэбе беларускае газэты. Тады было запатрабавана, каб прадставіць у УНРРА лік Беларусаў у Нямеччыне і іхнае разьмяшчэньне, сьпіс беларускіх арганізацыяў у Нямеччыне ды іхнае запатрабаваньне на беларускую прэсу. Калі ўвесь гэты матар'ял быў у УНРРА дастаўлены, шэф прэсавага аддзелу УНРРА заявіў, што УНРРА ліквідуецца і больш ніякіх ліцэнзіяў ня выдаецца.

У лютым 1947 году адбыўся ў Аўгзбурзе арганізацыйны сход выдаўцоў і сталых супрацоўнікоў ліцэнзіяванае прэсы Амэрыканскае зоны Нямеччыны з мэтай стварэньня цэнтральнага прэсавага саюзу. У гэтым сходзе ўзялі ўдзел і прадстаўнікі нашага Камітэту, а пасьля заснаваньня Саюзу Аўтарызаваных Выдаўцоў Амэрыканскае зоны Нямеччыны, сталіся сябрамі гэтае арганізацыі. Далейшыя нашыя намаганьні ў справе беларускае прэсы знайшлі падтрымку у ўсіх сяброў прэсавага саюзу а таксама і Міжнацыянальнага Камітэту ДП і ўцекачоў у Мюнхэне, у якім Беларускі Цэнтральны Камітэт браў удзел ад часу ягонага заснаваньня.

На месцы УНРРА паўстала новая арганізацыя, якая звалася Міжнацыянальная Арганізацыя для Высяленцаў, ведамая пад назвам ІРО. Калі нашая дэлегацыя зьвярнулася ў галоўную гасподу ІРО, дык атрымала адказ, што іраўскія ўлады ня маюць кампэтэнцыі выдаваць дазволаў на друкаваную прэсу, ды што ў гэтай справе трэба зьвярнуцца да амэрыканскіх акупацыйных уладаў.

Злажыўшы адпаведную заяву ў цывільны аддзел амэрыканскае арміі (АПО 757 у Гайдэльбэрзе), Беларускі Камітэт атрымаў адказ, каб справу беларускае газэты пачынаць нанова праз цывільны аддзел вайсковых амэрыканскіх уладаў — АПО 225 у Рэгензбурзе. Калі ўсе патрэбныя матар'ялы ў жніўні 1947 году былі дастаўленыя адпаведным уладам, яшчэ з два месяцы давялося дапамінацца ў Галоўнай Гасподзе амэрыканскае арміі — ужо ў Франкфурце — пакуль ня было атрымана пэўнае весткі, што ліцэнзіі на газэту «Бацькаўшчына» і часапіс «Сакавік» будуць выдадзены. Гэта сталася ў кастрычніку 1947 году.

31 кастрычніка 1947 году першы нумар беларускае газэты «Бацькаўшчына» пабачыў сьвет, а хутка за ім — таксама друкаваны — літаратурна-грамадзкі часапіс «Сакавік»

М. Кунцэвіч

„Вільнюс нусу — Летува русу“

Гэтая прыказка ў перакладзе зь летувіскай на беларускую мову абазначае: «Вільня наша — Летува расейская». Яна ўзьнікла й пашырылася паміж Летувісамі ў 1939 годзе, калі актам Молатаў-Рыбэнтроп бальшавіцка-расейскія імпэрыялістыя зь нямецкімі нацыстымі пашыралі граніцы сваіх уладаньняў коштам чужых тэрыторыяў і народаў. Вільню з навакольнымі раёнамі, як ведама, Молатаў уключыў у межы Летувы, як кампэнсату за дазвол увесьці савецкія гарнізоны на летувіскую тэрыторыю. Далейшы лёс Летувы й Вільні ведамы й яго найлепш схарактэрызавалі самі Летувісы вышэй прыведзенай прыказкай. абдорваючы Летувісаў Вільняй, Молатаў меў выразіцца прыблізна наступна: Мы знаем, что Вильно не литовский город, но так нужно... Молатаў не сказаў, чыя, на ягсную думку Вільня з ваколіцамі. Мы ня думаем, каб ён уважаў яе расейскай, як м пазьней выявіўся, прыкладам, Кэнігсбэрг — цяпер Калінінград... Ня думаем, таксама, каб ён уважаў Вільню й Віленшчыну польскай этнаграфічнай тэрыторыяй, бо такі намёк, у той час, пагражаў-бы падмінаваньнем усяе бальшавіцкае прапаганды аб «вызваленьні» Заходняй Беларусі й Украіны ад польскай акупацыі. А за такога дурня мы Молатава ня лічым. Хто-хто, а крамлёўскія вараціл ы дасканала ведалі, што маюць справу з горадам — сымбалем і носьбітам традыцыяў дзяржаўнасьці магутнага калісь беларускага народу, цэнтру, які ўвасабляе традыцыі гуманізму, дэмакратызму, законнасьці й векавога жорсткага змаганьня з маскоўскім дэспатызмам і захопніцтвам. Улучыць Вільню ў беларускую, хоць і савецкую «дзяржаву» ствара-ла-б небясьпеку хутчэйшага ўсьведамленьня Беларусамі свае запраўднае гісторыі й той захопніцкай, разбойніцкай і рабаўніцкай ролі, якую ігрэла й іграе Масква ўсіх колераў у дачыненьні да ўсяго, што беларускае. Аддаўшы-ж Вільню маленькай частцы гістарычнай Літвы — цяперашняй Летуве — і перанёсшы ў яе сталіцу гэтай маленькай краіны, бальшавікі пацьвердзілі сваю вернасьць спрадвечным імкненьням расейскіх імпэрыялістых дэпрапрыяваць Беларусь зь гістарычнай спадчыны з мэтай хутчэйшай русыфікацыі нашага народу, каб заставацца пасьлядоўнымі ў сваіх псэўданавуковых тэорыях аб «аднакроўнасьці» беларускага й расейскага народаў.

З другога боку, ня маем найменшага намеру прадстаўляць Молатава, Сталіна ці Хрушчова вельмі разумнымі, а хочам толькі падкрэсьліць цынізм і крывадушнасьць бальшавіцкіх лёзунгаў аб «найсправядлівейшым» ува ўсім сьвеце разьвязаньні нацыянальнага пытаньня на аснове «мудрай» ленінскай «нацыянальнай палітыкі». У дачыненьні да Беларусаў гэтая палітыка паказала сваё сапраўднае нутро на прыкладзе Вільні. А Вільня ў нас, нажаль, не адзіны прыклад: ёсьць Смаленск, ёсьць Дзьвінск, ёсьць Беласток. Ёсьць і іншыя прыклады разбазарваньня беларускіх земляў. Але цяпер да Вільні.

Як-жа выглядае Вільня сяньня? Аб тым, што Вільня мае нешта супольнае зь беларускасьцяй, дарма будзем шукаць у савецкай прэсе. У ёй хутчэй можна натыкнуцца на такія кветачкі, што прыкладам ведамы беларускі мастак Пётра Сергіевіч, які пражывае ў Вільні — гэта Летувіс. Але вось натрапіўся нумар беластоцкай «Нівы» з 29 верасьня гэтага году. Там зьмешчана карэспандэнцыя Яновіча, які нядаўна наведаў Вільню. Яновіч, хоць і глядзіць на правы беларускага народу праз камуністычныя акуляры, жахаецца зьнішчэньнем савецкай уладай найменшых праяваў беларускага жыцьця ў гэтым старым беларускім горадзе. Ні ў Вільні, ні ў сумежных раёнах, прылучаных да Літоўскай ССР, няма ніводнай беларускай школы. Паводля Яновіча, у пасьляваенныя гады тут існавалі беларускія школы, але пасьля яны былі ператвораныя ў ... польскія! Яновіч дасьлоўна піша: «— А як цяпер выглядзіць колішняя сталіца Заходняй Беларусі? — спытаеце. Зь нядаўняга цэнтру заходнябеларускага палітычна-культурнага руху не засталося й сьледу». Далей Яновіч піша: «Ёсьць тут (у горадзе — Ю. Д.) шмат Беларусаў — шмат старой і маладой беларускай інтэлігенцыі, але яна не праяўляе амаль ніякай дзейнасьці».

Што-ж сталася, што Беларусы Вільні не праяўляюць ніякай нацыянальнай актыўнасьці? Ня верыцца, каб у іх не хапала энтузіязму да працы. Падчас польскай акупацыі, калі узаконеная палянізацыя магла-б спакойна канкураваць зь цяперашняй русыфікацыяй, калі польская адміністрацыя пазачыняла ўсе беларускія школы, у Беларусаў Вільні хапала сілы й ахвоты захаваць там адзіную беларускую гімназію й ператварыць яе ў кузьню кадраў беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі. Справа, відаць, не ў ахвоце да працы, а ў абставінах. Масква была-б не пасьлядоўнай, каб, аддаўшы Вільню Летуве, яна падтрымоўвала там нейкую беларускую, хай навет камуністычную, дзейнасьць. А Летувісы, выхаваныя за гады свае незалежнасьці у духу блізкім да шавінізму, напэўна стараюцца толькі карыстаць з гэтых абставінаў і на шкоду сабе самым і Беларусам памагаюць Маскве рабіць расправу зь беларускасьцю. Тут на месцы было-б прыпомніць Летувісам іхнюю народную прыказку: «Вільнюс нусу — Летува русу».

Але чаму беларускія школы ператвораныя ў польскія? Гэта асабліва цікава таму, што, як ведама, адносіны Летувісаў да Палякаў асабліва няпрыязныя. Выясьніць гэта можна хіба толькі тым, што Летувісы ў Вільні такія-ж гаспадары, як Беларусы ў Менску.

☆

У заходніх раёнах Усходняй Беларусі і ў Менску існавала ў свой час ладная колькасьць польскіх школаў, у якіх савецкія ўлады апалячвалі Беларусаў-каталікоў. Сьмешна было-б думаць, што такі жэст у бок Палякаў быў адзнакай талеранцыі й пашаны нацыянальных правоў польскай меншыны ў БССР, бо колькасьць польскіх школаў далёка перавышала патрэбы польскай меншыні. Гэты манэўр меў служыць прыманкай для Палякаў. Польшча, з прычыны свайго геаграфічнага палажэньня, была адным з першых аб'ектаў савецкай экспансіі. Спосаб падпарадкаваньня яе залежаў ад міжнародных абставінаў, у якіх гэта мела адбыцца. І калі-б міжнароднае палажэньне зложылася так, што Польшча, так як Летува, згадзілася-б, скажам, на ўвод савецкіх гарнізонаў на сваю тэрыторыю, можна ня сумнявацца, што навет Меншчына разам зь Менскам маглі-б быць паднесены Палякам, як падарунак, так як Вільня Летувісам. Аднак гітлераўская палітыка дала падзеям іншы ход, і бальшавікі атрымалі магчымасьць «вызваліць» толькі Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну. Таму, каб крыху заспакоіць «вызваленае» насельніцтва Заходняе Беларусі і адвесьці увагу ад аддадзенае Летувісам Вільні, заходняя граніца БССР была праведзена ў суадпаведнасьці з польска-беларускай этнаграфічнай мяжой, прычым навет этнаграфічна польскі Ломжынскі павет апынуўся ў БССР. дальнейшыя ваенныя падзеі адкрылі Маскве пэрспэктывы аваладаць самой Польшчай, і тут бальшавікі ўжылі ізноў свой стары мэтад прыношаньня падарункаў свaёй новай ахвяры за кошт

(Заканчэньне на 4-ай бачыне)

Кастусь Каліноўскі, правадыр паўстаньня на Беларусі ў 1863 г. і заснавальнік беларускае прэсы. Першы нумар выдаванае ім газэты «Мужыцкая Праўда» у палове ліпеня 1862 году.

(Як падае менская «Зьвязда», гэты малавядомы здымак адносіцца да таго часу, калі К. Каліноўскі непасярэдня кіраваў дзейнасьцяй паўстанскіх аддзелаў на Горадзеншчыне; здымак знаходзіўся ў фондах вайсковага музэю ў Варшаве й быў надрукаваны ў вадным даўнім польскім выданьні).

Сатэліт

Савецкі штучны спадарожнік Зямлі, пушчаны нядаўна першы раз у гісторыі чалавецтва — падзея ня менш важная, чымся вынахад атамнае бомбы. Якую вялізарную прыслугу прынёс ён бальшавіком для іхных прапагандовых мэтаў, можна судзіць ужо хоць-бы з таго, што ён цэнтрам увагі ўсяго сьвету.

За апошні год бальшавікі мелі шмат няўдачаў і мусілі пераносіць балючыя ўдары. Сатэліт-жа за адным махам паправіў пахіснутую рэпутацыю камунізму ня толькі ў краёх зямных яго сатэлітаў, але навет і ў тых краінах, дзе ён зусім ня меў ніякае папулярнасьці. Усім ведама, што нядаўна яшчэ савецкі ўрад апынуўся ў няпрыемным палажэньні, будучы асуджаным АЗН за свае крывавыя ўчынкі ў Вугоршчыне ды не знаходзіў ніякіх паважных апраўданьняў для свае інтэрвэнцыі ў вугорскіх падзеях і для нявыкананьня наказу тае арганізацыі, да якой з такой павагай ён заўсёды адклікаецца, калі гэта яму выгадна. А цяпер дайшло да таго, што як быццам-бы навет няёмка ставіць гэтае пытаньне, калі па небе лётае чырвоны сатэліт.

Сусьветная грамадзкасьць ашаломленая гэтай падзеяй і з маўклівасьцяй чакае, што прынясе ёй будучыня. Тыя, што ў савецкіх мерапрыемствах, у іхных тэхнічных плянах на будучыню, бачылі толькі блеф ці прапаганду, сяньня змушаныя пагадзіцца з фактам, што ў некаторых галінах Саветы маюць паважныя дасягненьні. Некаторыя-ж для супакаеньня сябе стараюцца зьменшваць значэньне факту выпуску сатэліта бальшавікамі, гаворачы, што быццам не бальшавікі, а Немцы, вывезеныя ў СССР пасьля вайны, змаглі выпусьціць сатэліта ў міжплянэтарную прастору.

Так, гэта толькі для наіўнага супакаеньня, але для аб'ектыўнае ацэнкі гэтага факту тэкіх разважаньняў нельга разглядаць паважна, бо ня грае ролі **хто** зумеў прывесьці ў дзеяньне сатэліт, а важна **дзе**, якая дзяржава й пры якіх умовах зрабіла гэта. Ніхто ня пытаецца, **хто** зрабіў тое ці іншае вынаходзтва ў ЗША, а толькі гаворыцца, што тое ці іншае адбылося ў Амэрыцы, сканструавана ў Амэрыцы. Дзеля таго нельга закрываць вочы на факты, няма патрэбы шукаць таго, што ня зьменіць палажэньня. Сатэліт запушчаны і гэта факт.

Іншая рэч — калі ўжо шукаць прычынаў посьпеху Саветаў у гэтай галіне — трэба мець на ўвазе, што ў манапалістычнай дзяржаве, якая не патрабуе лічыцца з апініяй і патрэбамі свайго грамадзтва, заўсёды лягчэй правесьці моцную канцэнтрацыю матар'яльных сродкаў і навукова-тэхнічных кадраў для дасягненьня пэўнае канкрэтнае мэты

Якімі-б дасягненьнямі сяньня бальшавікі не задзіўлялі сьвету, гэта, бязумоўна, ня можа мець уплыву на нашую наважанасьць у вызвольным змаганьні. Але, каб гэтае змаганьне было больш эфэктоўным, мы, Беларусы, ня можам закрываць вачэй перад рэчаіснасьцяй, ня можам не дацэньваць ворага, мусім усебакова й аб'ектыўна ведаць яго.

Прыехаўшы сюды з СССР, я сьмела гаварыў аб тым, што там шмат чаго творыцца такога, што магло-б быць незразумелым для ўстарэўшага эмігранта. Тыя, што прывыклі бачыць у СССР толькі блеф, ману й прапаганду, палічылі мяне ледзь не камуністым, ды заяўлялі, што пасьля маіх расказаў амаль можна вяртацца ў СССР. Няпраўда! Я шчасьлівы, што мог вырвацца з Савецкага Саюзу й ніякія дабрадзействы ў ім ня змусяць мяне вярнуцца **туды.** Але лічу сваім абавязкам быць аб'ектыўным, бо каб перамагчы ворага, трэба ведаць ня толькі ягоныя слабыя месцы, але й моцныя. Такім чынам лягчэй будзе змагацца з камуністычнай загрозай, якая, хоць і дае сатэліты, але адбірае свабоду й хлеб.

Кн. Б. Сьвятаполк-Мірскі

Савецкі Саюз безь пяцігодкі

Ад Рэд. 26 верасьня г. г. у савецкіх газэтах зьявілася пастанова ЦК КПСС і Савету Міністраў СССР «Аб распрацоўцы пэрспэктыўнага пляну народнай гаспадаркі СССР». Пастанова гэтая цікавая тым, што яна фактычна скасоўвае пяцігадовы плян, які выявіўся немагчымым да ажыцьцяўленьня. Ніжэй зьмяшчаем артыкул ведамага саветаведа, францускага журналістага Суварына, які аналізуе прычыны прыгаданага мерапрыемства. Артыкул гэты зьявіўся ў парыскай газэце «Ле Фігаро», сталым супрацоўнікам якое зьяўляецца Суварын.

☆

Савецкія ўлады мусілі афіцыяльна прызнацца да іхнай бясьсільнасьці што да выкананьня шостага пяцігадовага пляну. Гэтае прызнаньне, добра падхварбаванае фразэалёгіяй знаходзіцца ў рэзалюцыі, апублікаванай 26 верасьня, у якой загадваецца выпрацаваць новы плян, гэтым разам сямігадовы. Адпаведныя ўстановы мусяць прадставіць гэты плян да 1 ліпеня 1958 году.

Як заўсёды ў падобным выпадку, савецкія кіраўнікі намагаюцца замаскаваць гэты вялічэзны правал пампознымі фразамі, зашмальцаванымі тлумачэньнямі ды шматабяцальнымі прадбачваньнямі. Яшчэ раз гаворыцца аб «дагнаньні й перагнаньні найбольш перадавых капіталістычных краінаў», але гэты нудны прыпеў нам паўтараюць ужо 30 год

«За апошнія гады геалёгі адкрылі новыя буйныя месцазнаходжаньні розных в даў сыравіны й крыніцаў энэргіі», — тлумачыць пастанова, даючы гэтк ім чынам сьмяхотны аргумант у падтрымку адмовы ад пляну. Да гэтага часу адкрыцьцё новых месцазнаходжаньняў сыравіны і крыніцаў энэргіі дапамагала ажыцьцяўленьню папярэдніх плянаў. Хрушчоў зьмяніў усё гэта.

У запраўднасьці, крызыс савецкае эканомікі, сьцьверджаны ўсімі паважнымі наглядальнікамі, ужо ў мінулым годзе засудзіў на правал плян прыняты ў лютым 1956 году. ЦК партыі, скліканы ў сьнежані, мусіў прызнаць немагчымасьць дасягнуць пастаўленыя мэты, мусіў адмовіцца ад сваіх прэтэнсіяў ды пастанавіць аб перагледзе. У гэтым годзе, у лютым, Вярхоўны Савет зьнізіў гадавую праграму такім чынам што пяцігадовы плян ня мог быць зрэалізаваны. Хутка пасьля гэтага, Хрушчоў запрапанаваў рэарганізаваць зьнізу да гары ўсю эканамічную адміністрацыю. У красавіку была завешаная выплата на абліганцыі.

«Пяцігадовы плян пахаваны бяз кветак і вянкоў, і дасюль няведама, ці кіраўнікі маюць намер падмяніць яго іншым», — пісаў у той час Люсіен Лёра, ведамы экспэрт. Масква пацьвярджае цяпер скасаваньне гэтага пляну ды рыхтуе іншы, які павінен ахапіць гады 1958-1965. Але ня можа быць і мовы аб «дагнаньні й перагнаньні самых перадавых капіталістычных краінаў», навет з новымі крыніцамі сыравіны й энэргіі, ня глядзячы на самахвальства прапаганды

І запраўды, пэрыяд 1958-1965 гг. зьяўляецца якраз тым, у якім дэмаграфічныя наступствы вайны хутка дадуць сябе адчуць, куды больш у Савецкім Саюзе, чымся ў іншых краёх Сталін ніколі ня прызнаўся да сваіх стратаў у людзёх, і палічыў неабходным проста скасаваць статыстыкі. Але ягоныя наступнікі, апублікаваўшы зборнік (вельмі няпоўны) лікаў аб эканамічным стане СССР, прызналіся, што Савецкі Саюз страціў найменш 30 мільёнаў людзкіх жыцьцяў. Зьменшаньне нараджальнасьці ў выніку мабілізацыі каля 20 мільёнаў мужчын, ізаляцыя каля 3,5 мільёна ваеннапалонных, не гаворачы ўжо аб мільёнах канцлягернікаў, — гэтас зьменшаньне нараджальнасьці ладне запаволіць нармальны ўзрост працоўных рук.

Дэмаграфы вылічылі, што гэты ўзрост зьнізіцца ў 1958 годзе на 2/3 у параўнаньні з 1954 годам, і ўпадзе яшчэ на 2/3 падчас наступных трох гадоў. Не перагладоўваючы лікамі так кароткага артыкулу, усё-ж можна прадбачыць дыспрапорцыю паміж попытам на працоўныя рукі і рэальнымі магчымасьцямі.

Ілжывая прапаганда нічога ня зьменіць. Калі Масква абвяшчае: «У 1956 годзе прамысловая вытворчасьць узрасла прыблізна на 11% у параўнаньні з 1955 годам» — трэба не забывацца, што параўнаньне датычыцца ня колькасьці, але цэнаў, якія поўнасьцяй залежаць ад волі ўраду; ды што гэты ўзрост прыпадае галоўным чынам на бескарыснае ўзбраеньне, і таму ён бадай не павышае жыцьцёвага ўзроўню працоўных.

Хранічная й нявылячальная хвароба, на якую церпіць савецкая эканоміка, мае свой назоў — камунізм. Яна праяўляецца ўва ўсіх формах, якія сабе толькі можна ўявіць: у бюракратычным марнатраўстве, у папяровай цяганіне, у паразытызьме, асаджваным маскоўскай прэсай, каб апраўдаць пераплаўку эканамічна-адміністрацыйнага апарату. Нічога не гаворыць за тое, што нядаўныя мерапрыемствы дзеля палепшаньня прадуктыўнасьці, без рэформы рэжыму будуць больш эфэктоўнымі, чымся безьліч папярэдніх ператасовак.

Б. Суварын

За мінулы тыдзень

(пс) Як ведама, пасьля Эгіпту, цяпер вочкам у галаве Масквы сталася Сырыя. Каханьне да Эгіпту астудзілася не таму, што Насэр прасьледуе сваіх камуністых — гэта абсалютна ня турбуе «правадыроў усясьветнага камунізму» і, як паказала практыка, яны найхутчэй знаходзяць супольную мову з фашызмам. Сырыя больш цікавіць Маскву таму, што з Сырыі можна муціць ваду ў Босфары й Дарданэлях, тады, калі ў Суэскім канале яна ўжо даволі мутная. Насэр зрабіў патрэбны насэр — Насэр можа адыйсьці на другі плян. Тымбольш, што Насэра й далей можна будзе накручваць, як патэфон і ён заўсёды запяе загаданую мэлёдыю Сырыя-ж знаходзіцца пры самай набле, а маскоўскія малойчыкі якраз выбралі сабе мэтад — гуляць з вагнём ля нафты. Як ведама, праз Сырыю праходзяць нафтаправоды, якія пампуюць у сэрца Захаду так важную «чорную кроў». Вось-жа цяпер, нажаль, залежыць ад Масквы, перарэзаць гэтыя артэрыі ці не. Рэч зразумелая, гэта апэрацыя пахне сьветавым скандалам і таму разьвіцьцё падзеяў будзе залежаць ад таго, ці Масква чуецца даволі моцнай уступіць у вагульнае апляэуоаньне. На нашу думку, яно цяпер Маскве непатрэбнае, бо, як дагэтуль, яна можа выматабаць кішкі Захаду на вераццяно сьцюдзёнай вайны. Таму й можна спадзявацца, што ў бліжэйшым часе вайны ня будзе — распаўзецца... А распаўзецца таму што ў Маскве яе не патрабуюць.

Аднак заходні сьвет мусіў-бы добра задумацца над палажэньнем, бо яно далёка невясёлае.

Палажэньне гэта стварылася ня з прычыны мудрасьці бальшавікоў, але зь недахопу мудрасьці ў заходніх дыпляматаў. Ужо не гаворачы аб флірце з бальшавікамі ў 45-ым годзе й адданьні ім палавіны Эўропы, пазьней Кітаю — іржавым цьвікам у собскую труну быў выхад Ангельшчыны з раёну Суэскага каналу Тымбольш, што гэты выхад ня быў вымушаны ніякімі вайсковымі прычынамі, а толькі нейкімі мутнымі палітычнымі матывамі й меркаваньнямі, што гэтым зробіцца сабе вечных прыяцеляў сярод Арабаў. Немалую ролю адыграў тады й ціск Амэрыкі на Ангельшчыну. Рэч зразумелая, што там была й канкурэнцыя, але была й традыцыйная амэрыканская варожасьць да каляніялізму. І вось сяньня выявілася іронія лёсу: антыкаляніялістыя Амэрыканцы абвінавачваюцца ў каляніялізьме і то найбольш імпэрыялістычнай і каланізатарскай Масквой. Што-ж за памылкі трэба дорага плаціць...

Выхад Ангельшчыны стварыў паражнечу ў гэтым нэўральгічным раёне. А таму, што ў натуры, як ведама, ня можа быць паражнечы — яе запоўнілі бальшавікі. Цяпер іх трэба адтуль выпампоўваць. А гэта ня лёгкая справа. Да гэтага трэба было-б мець адвагу, волю й ініцыятыву. Нажаль, ініцыятыва сяньня ў руках бальшавікоў, волю да падбою сьвету яны заўсёды мелі. Можа ім толькі ня хопіць адвагі. Можа...

☆

Часта розныя і, пераважна, пачынаючыя філязофы цьвердзяць, што вельмі небясьпечна, калі ўлада знаходзіцца ў людзей старых. Яскравым запярэчаньнем гэтага могуць быць ня так ужо старыя прыклады Клемансо, Чэрчыля, а, перадусім, Адэнаўэра. Спыненьнем дыпляматычных дачыненьняў зь цітаўскай Югаславіяй Адэнаўэр паказаў свой ільвінны кіпцюр (а не асьліныя вушы) і таксама як трэба бараніць годнасьць нацыі, і то бараніць разумна.

Цітаўскі шахэр-махэр таксама паказаў, што заштэ Ціту (вочка ў галаве наіўных дыпляматаў) не пашчупай — усюды будзе бальшавік...

Беларуская Сельска-Гаспадарская Акадэмія ў Горы-Горках

Беларускае сялянства было заўсёды моцна зьвязанае зь зямлёю. Зямля-карміцелька была асновай спакойнага працавітага жыцьця й дабрабыту беларускай сям'і. Лёгкая нажыва ніколі ня была прывабнай Беларусу. Можа гэтая істотная асаблівасьць беларускай натуры й была прычынай таго, што ў васяродзьдзі Беларусаў ня было ні прамыслоўцаў, ні буйных гандляроў, ні буйных собсьнікаў зямлі, ні навет кулакоў у запраўдным разуменьні гэтай катэгорыі сялянскай грамады. Ня было выпадкаў на Беларусі, каб выхадзец із сялянаў быў карчмаром і свой дабрабыт будаваў на эксплятацыі, на бядзе, на няшчасьці свайго суседа. Адкінуўшы ў бок штучную прапагандовую літаратуру камуністычнага паходжаньня, у клясычнай літаратуры Беларус заўсёды паказваецца, як працавіты земляроб.

Таму можа зусім ня выпадкова асяродзьдзе беларускага сялянства ў пачатку мінулага стагодзьдзя сталася калыскай вышэйшай сельскагаспадарскай асьветы на ўсю былую царскую імпэрыю.

У былой Расейскай імпэрыі, як і ў цяперашняй, вельмі часта здараліся галодныя гады. Страшэнная галадоўля ахапіла большую частку імпэрыі ў 1833 годзе. У сувязі з гэтай трагэдыяй царскі ўрад пад узьдзеяньнем тагачасных лібэральных колаў стварыў «Камітэт удасканаленьня земляробства». Гэты камітэт распрацаваў шэраг мерапрыемстваў, для падняцьця культуры земляробства. Перадусім зьвярталася ўвага на падняцьце таварнасьці хлеба ў абшарніцкіх маёнтках, якія карысталіся працаю прыгоннага сялянства. У ліку іншых мерапрыемстваў камітэт палічыў патрэбным адкрыць першую ў царскай імпэрыі вышэйшую навучальную ўстанову, якая-б рыхтавала спэцыялістых сельскай гаспадаркі.

Месцам для гэтай новай навучальнай установы быў выбраны дзяржаўны Горы-Гарэцкі маёнтак у Магілёўскай губэрні. Маёнтак гэты лічыўся найлепшым на Беларусі. Дзеля стварэньня належных умоваў сюды было яшчэ дарэзана 50 тысяч дзесяцінаў зямлі й прыпісана 13 тысяч прыгонных сялян.

На падрыхтоўку да адкрыцьця сельскагаспадарскай вышэйшай навучальнай установы прайшло чатыры гады. У жнівені 1840 г. была нарэшце адкрыта Горы-Гарэцкая школа, якая складалася з двух аддзелаў — вышэйшага й сярэдняга, а фактычна гэта былі дзьве навучальныя ўстановы — вышэйшая й сярэдняя.

Праз чатыры гады, у 1844, была яшчэ адкрыта й ніжэйшая школа — школа фэрмэраў — з 4-гадовым навучаньнем. Гэтая школа мела мэту рыхтаваць дасьветчаных спэцыялістых для распаўсюджваньня сельскагаспадарскіх ведаў сярод сялянства шляхам практычных паказаў. Такім чынам, ужо сто трынаццаць гадоў таму ў Беларусі існавала ніжэйшая, сярэдняя й вышэйшая сельскагаспадарская школа, першая й адзіная на ўсю Расейскую імпэрыю.

У 1848 годзе быў зацьверджаны новы статут Горы-Гарэцкай школы. Паводля гэтага статуту вышэйшы аддзел школы быў перайменаваны ў Горы-Гарэцкі земляробскі інстытут з усімі правамі вышэйшай навучальнай установы. Сярэдні аддзел стаўся сярэдняй школай з 4-гадовым курсам навучаньня.

Пры інстытуце арганізоўваліся карысныя навучальна-практыкавальныя й досьледныя ўстановы. На 20 дзесяцінах зямлі было зарганізаванае першае досьледнае поле. Праводзіліся дасьледваньні сенажацяў і практыкаваньні ў мэльярацыйных працах. У 1854 годзе пры інстытуце быў закладзены першы ў імпэрыі дрэнаж для асушваньня забалочаных сенажацяў на плошчы 94 дзесяцінаў. Пры інстытуце вяліся навукова-досьледныя працы ў галіне шаўкаводзтва.

Набліжаўся час скасаваньня ганебнай паншчыны. Для правядзеньня зямельнай рэформы патрабаваліся кадры каморнікаў. У сувязі з гэтым пры інстытуце былі адкрытыя каморніцка-таксатарскія клясы. У тым-жа часе пры інстытуце было пачатае будаўніцтва заводу сельскагаспадарскіх машынаў. Мелася на ўвазе стварыць найлепшыя ўмовы праходжаньня практыкі для студэнтаў інстытуту й вучняў сярэдняй школы. Гэты завод адыграў вялікую ролю ня толькі як месца практыкі, але й як канструктарская лябараторыя ўдасканаленьня існаваўшых у тыя часы сельскагаспадарскіх машынаў. Завод праіснаваў аж да 1924 году.

Вылучную ролю ў разьвіцьці агранамічнай справы адыгралі ў тыя часы гадавыя зьезды, якія арганізоўваліся й адбываліся пры Горы-Гарэцкім інстытуце. Інстытут быў запраўднай сьвяцільняй сельскагаспадарскіх ведаў на ўсю імпэрыю. Выданьні інстытуту — «Запіскі Горы-Гарэцкага земляробскага Інстытуту» — былі крыніцай запраўднай навуковай агранамічнай думкі.

У часы вызваленьня сялянства ад паншчыны Горы-Гарэцкі інстытут дасягнуў найвышэйшага росквіту. У ім выхоўваліся й працавалі выдатныя дзеячы агранамічнай навукі, вядомыя сваімі клясычнымі працамі. Сярод іх — гадунец інстытуту прафэсар Сьцебут, які закончыўшы ў 1854 г. інстытут, застаўся працаваць пры ім. Праф. Сьцебут увёў сэрыю палёвых досьледаў над севазваротамі, агратэхнікай палёвых культураў, ужываньнем мясцовых і мінэральных угнаеньняў. Досьледы ягоныя адыгралі важную ролю ў разьвіцьці сучаснай аграноміі. Створаныя Сьцебутам досьледныя палі йснуюць і да гэтага часу.

У Горы-Гарэцкім інстытуце доўгія гады працаваў выдатны аграбіялёг праф. Рытаў. Ён быў слаўным дасьледнікам садоўніцтва, гароднiцтва, сэлекцыі й насеняводзтва. Інстытут выпусьціў шмат выдатных вучоных, якія былі заснавальнікамі агранамічнае навукі ў пазьней адчыненых сельскагаспадарскіх навучальных установах. Да ліку іх трэба аднесьці акадэміка Іванова М., праф. Людагоўскага й шмат іншых.

Аднак бліскучая дзейнасьць інстытуту была гвалтоўна спыненая царскім урадам. У 1863 годзе Горы-Гарэцкі інстытут быў зачынены за ўдзел студэнтаў у паўстаньні, якім кіраваў беларускі нацыянальны герой Кастусь Каліноўскі. Панесла кару й частка прафэсуры, што спачувала й сымпатызавала з паўстанцамі. У Горы-Горках засталася толькі сярэдняя агранамічная школа, якая рыхтавала спэцыялістых сельскай гаспадаркі сярэдняй кваліфікацыі.

7 красавіка 1919 году земляробскі інстытут у Горы-Горках быў зноў адкрыты ў складзе чатырох факультэтаў: агранамічнага, мэльярацыйнага, ляснога й сельскагаспадарскага машынабудаўніцтва. Ён значна шырэй разгарнуў сваю дзейнасьць з моманту, калі да БССР была далучана Віцебшчына й Магілёўшчына (1924 г.). Існаваўшы да гэтага часу Менскі сельскагаспадаскі інстытут у 1925 годзе быў аб'яднаны з Горы-Гарэцкім інстытутам. З гэтых дзьвёх вышэйшых навучальных установаў і была ўтвораная Беларуская Сельскагаспадарская Акадэмія, якая сталася цэнтрам навукі ў галіне сельскае гаспадаркі.

Вылучную ролю ў арганізацыі навуковай і навучальнай дзейнасьці ўзноўленага інстытуту адыгралі беларускія патрыёты Ігнатоўскі, Прышчэпаў, Г. Гарэцкі, Смоліч, Пятровіч ды шэраг іншых.

У 1930 г. у Акадэміі было ўжо 6 факультэтаў; збольшылася навучальная й жыльлёвая плошча, значна павялічыўся кніжны фонд бібліятэкі.

Сялянская моладзь імкнулася ў Беларускую Сельскагаспадарскую Акадэмію за ведамі. Аднак з 1930 году для Акадэміі наступілі цяжкія часы. Агульная хваля абвінавачаньняў у нацдэмаўшчыне, прышчэпаўшчыне, кіслякоўшчыне, кандрацяўшчыне ахапіла самую актыўную частку студэнцкае моладзі й прафэсуры. У выніку-ж — шматлікія звальненьні, арышты, высылкі й поўны развал навуковай і навучальнай працы ўва ўсёй Акадэміі. Да гэтага запраўдныя ворагі народу — камуністычна-маскоўскія гаспадары — далі праект разьдзяліць Беларускую Сельска-гаспадарскую Акадэмію на паасобныя спэцыялізаваныя інстытуты. Частка факультэтаў была выселена з Горы-Горак. І так, прыкладам, інстытут садоўніцтва й гароднiцтва быў пераведзены ў саўгас Лошыцу пад Менскам. Без неабходных навучальных прыстасаваньняў інстытуты не змаглі наладзіць працы й занялалі. Толькі праз чатыры гады інстытуты зноў былі аб'яднаныя.

Тэрор НКВД ў 1930 і 1936—38 гг. балюча адбіўся на дзейнасьці Акадэміі. Апошняя вайна прынесла вялікія спусташэньні гэтай славутай навучальнай установе.

Цяпер Акадэмія складаецца з васьмі наступных факультэтаў: агранамічнага, агратэхнічнага, саловагароднага, заатэхнічнага, эканамічнага, інжынерна-землеўпарадкоўчага, гідрамэльярацыйнага і механізацыі сельскай гаспадаркі. Студыюе тут 3 300 студэнтаў і на завочным аддзеле — 2 340 студэнтаў.

Як бачым, цяжкім быў шлях беларускага цэнтру сельскагаспадарскае навукі на працягу стосямнаццаці-гадовага йспаваньня. І царскі гнеў і бальшавіцкі тэрор, ваенныя зьнішчэньні, «рэформы» маскоўскіх валадароў, — усё гэта цяжкія раны, ад якіх, аднак, не загінула гэтая слаўная «Альма Матэр» сельскае гаспадаркі Беларусі. І мы верым, што прыйдзе час, калі дзейнасьць гэтае высокае ўстановы ня будзе больш зьвязана ніякімі палітычнымі праграмамі й сумлеўнымі дактрынамі. Мэта яе будзе адна: несьці сьвятло сельскагаспадарскае навукі вольнаму беларускаму народу.

В. Будзімер

А сланя і не заўважылі

Перад намі адкрылася вялікая панарама Масквы. А потым перад вачыма паплылі ўжо паасобныя аб'екты яе: магутны Крэмль каляровыя купалы цэркваў, маўзалей «важдзёў», небаскроб унівэрсытэту й г. д.

Заля прыціхла, як мёртвая. Толькі час-ад-часу мімавольныя паасобныя словы захапленьня й падзіву сьветчылі аб прысутнасьці ў ёй людзей. Фільм прадаўжаўся, а спакойны голас камантатара падмацоўваў уражаньне належнымі паясьненьнямі.

Фільм «Расея сяньня» (як падавалася на афішах), ці «Бачанае собскімі вачыма» (як у загалоўку на экране) рабіўся заходня-нямецкімі кінарэпартэрамі, якія на працягу даўжэйшага часу езьдзілі па Савецкім Саюзе й на мясцох (дазволеных) фільмавалі ўсё тое, што ім здавалася характэрным для сяньняшняга аблічча гэтае краіны. Усё, што тут паказана — «мы бачылі собскімі вачыма», — падчыркввае камэнтатар. Што да гэтага, дык ня можа быць сумлеваў. І напэўна можна паверыць камэнтатару, што аўтары фільму стараліся быць аб'ектыўнымі. Стараліся, імкнуліся...

Але вось дзесьці за месяц, а мо яшчэ й раней, да паказу фільму ў нямецкай прэсе іншыя камэнтатары **былі** аб'ектыўнымі. І яны паказалі на цікавыя абставіны, у якіх гэты фільм мантаваўся й як праходзіў савецкую цэнзуру. Аказваецца, што зь некалькіх дзесяткаў кілямэтраў зробленага фільму бальшавікі дазволілі «пусьціць у сьвет» каля паўтара кілямэтра. Кажны паасобны абразок, кажны найменшы й найбольш нявінны эпізод з савецкага жыцьця, зафіксаваны аўтарамі фільму, даводзілася вытаргоўваць, апраўдваць, даводзіць прычыну сфільмаваньня яго. Праўда, калі гэта былі агромныя пабудовы, раскошныя курорты, маскоўскае мэтро, то тут усё праходзіла гладка й бальшавіцкая цэнзура з прыемнасьцяй прапускала гэта, як «аб'ектыўнае». Калі-ж трапляўся які-небудзь стары маскоўскі завулак, ці якісьці худы абдзёрты калгасьнік — бальшавіцкая цэнзура выразала гэта як «суб'ектыўнае», як «хвальш», як «паклёп на сацыялістычную запраўднасьць».

Бязумоўна, здавалася-б, што пры такіх умовах цяжка вінаваціць аўтараў фільму. І ніхто іх ня вінаваціў-бы калі-б яны былі запраўды аб'ектыўнымі ды ў камэнтарах фільму адценілі, што **паказваюць толькі тое, што ім савецкая цэнзура пакінула.** Тымбольш, што камэнтараў ім ніхто ня цэнзураваў, яныж рабіліся ўжо ў Нямеччыне. Можна дадумоўвацца, чаму яны пабаяліся гэта адцеміць: фільм стаўся-б менш прыцягальным, менш эхвотнікаў паглядзець яго — меншы **даход** і г. д. Вядома-ж — перад грашыма й аб'ектыўнасьць можа пакланіцца...

Цяпер для прыкладу колькі сцэнаў.

... На экране раз за разам зьяўляюцца купалы цэркваў. Усюды рыштаваньні, усюды йдзе рамонт і аднаўленьне сьвятыняў. Ствараецца ўражаньне, што аднэй з галоўных мэтаў будучай пяцігодкі — гэта дагнаць і перагнаць капіталістычныя краіны па колькасьці й «добраўпарадкаваньню» сьвятыняў. Праўда, камэнтатар паясьняе зусім «рэчова», што ўсе гэтыя працы вядуцца за прыватныя сяродкі, але-ж гледачу гэта ніякая неспадзеўка, бо-ж і на Захадзе не дзяржава будуе ці аднаўляе сьвятыні.

...Чарнаморскія курорты... Цудоўныя, палацападобныя адпачынковыя дамы. У вадным зь іх у залі выстраіліся ў радох нейкія дзядзькі з таўшчэзнымі жыватамі й грубымі каркамі; пад наглядам мэдыцынскай сястры яны павольна, у вадпаведнасьці із сваімі тушамі, перакідаюцца мячыкам, каб, гэткім чынам, пазбыцца празьмернае вагі. Даведваемся ад камэнтатара, што гэта перадавікі бу-

(Заканчэньне на 10-ай бачыне)

„Вільнюс нусу – Летува русу"

(Заканчэньне з 3-яй бачыны)

ужо апанаваных народаў. Ведаем, як беларуская тэрыторыя сталася ізноў прадметам безцэрэмоннага гандлю: Беласточчына й Падляшша разам зь Беластокам, які самі-ж бальшавікі перад колькімі гадамі ўзьвялі да годнасьці сталіцы Заходняй Беларусі, былі ізноў аддадзены Польшчы.

Гэтых прыкладаў хопіць — а яны далёка ня ўсе — каб пабачыць зь якой непашанай, лёгкадумнасьцю й пагардай адносіцца Масква да элемэнтарных нацыянальных правоў беларускага народу. Гэта дастаткова паказвае таксама падступныя бальшавіцкія махінацыі, пры дапамозе якіх ажыцьцяўляюцца імпэрыялістычныя пасяганьні. Пад гэтым кутом можна і трэба разглядаць і сёньнешняе палажэньне на Віленьшчыне. Нішчэньне беларускасьці на беларускай этнаграфічнай тэрыторыі, падтрымоўваньне варожай Летувісам польскасьці на **афіцыйна** летувіскай тэрыторыі, мае бясcумлеўна на мэце падтрымоўваць напружаньне й нязгоду паміж трыма суседнімі, варожымі да камунізму й расейскасьці, народамі, каб лепш трымаць іх у сваіх руках, абмаскальваць і зарэзэрваваць на будучыню магчымасьць далейшага гандлю і шантажу.

☆

Гаворачы аб палітыцы рабаваньня Беларусі зь ейнае гісторыі, нельга прайсьці міма яшчэ аднаго факту, які бліскуча ілюструе гэтую палітыку. Выяўляецца, ад нас адбіраюць ня толькі гісторыю Вялікага Княства Літоўскага, але й нашых нацыянальных герояў. З успомненага артыкулу ў «Ніве» мы даведваемся, што Каліноўскі — гэта не Беларус, а Летувіс. Аўтар артыкулу апісвае, што ён пабачыў, наведаўшы месца экзэкуцыі нашага героя — Лукіскі пляц у Вільні. Вось ягоныя словы: «Гляджу на скромную мэмарыяльную пліту (на літоўскай і рускай мовах) і ня веру сваім вачам: — «Здесь были казнены руководители крестьянского восстания 1863 г., борцы за свободу литовского народа, революционные демакраты З. Серакаўскас (15. VI. 1863 г.). **К. Калинаўскас** (10. III. 1864 г.)».

Як-жа гэты абсурд выясьняць нам менскія прадстаўнікі «сувэрэннай» беларускай савецкай дзяржавы?

На заканчэньне хочацца сказаць, што нас ня раз сьціралі ўжо із карты сьвету, ня першы раз нас дзеляць, «вызваляюць» і «выхоўваюць», і не апошні раз, напэўна, герояў нашых прысабечваюць і зьневажаюць. Але беларускі народ застаўся тым, кім ён быць павінен, і славу герояў сваіх, што за **яго** жыцьцё аддалі, абароніць.

Ю. Дубовік

УЛАДЗІМЕР ДУДЗІЦКІ

Сэрца Паўла Бурэ...

Марыля была на дзявятым месяцы, і каб яно жылося ў добрым спакоі, дык пэўна што дахадзіла-б да свае пары, а можа-б тыдзень які й перахадзіла, як гэта бывае на першым дзіцяці ў нянадта струджаных маладзіцаў ейнага веку. Але-ж у тыя часы ня то — што чалавечая моц, але й зямля ад калатні трэскалася, і камяні ад гарачыні напал шчапаліся.

Вельмі-ж даўся Марылі ў знакі жывы страх з аўторка на сераду. Тады нямецкія бамбавікі трэйцім наваратам апанавалі Карэлічы; таўкучы цагельню, пахавалі пад друзам дванаццаць сем'яў, спалілі Марыліну школу й пакалечылі вартаўніка, патрушчылі на рацэ млын і ўтапілі пяцёх невядомых хлапцоў... Ня бачыла яна на свае вочы гэтага жаху — прыглушаны ўструсам млынар, заікаючыся зь перапалоху, расьпісваў людзям «канец сьвету» з аўторка на сераду, але ўжо ад аднаго гэтага, чутага пятае-празь-дзесятае, дранцьвелі Марыліны ногі й ныла сэрца. Рабілася то горача, то холадна. Вось тады й пачаліся ламоты ў паясьніцы. Марыля пераступіла парог, аперлася на прыпек і завойкала.

— Не шануеш, Марылька, свайго дзіцяці... — азвалася, латаючы на калене халашыну, цётка Агапа. — Ня вытыкайся надта, ня крой сэрца. Кажнаму сваё на раду напісана, але сьцеражонага й Бог сьцеражэ... Мінецца насланьнё, і Раманка вернецца, а ты яму маленькага на рукі — і гора забудзецца... Усякае-ж на вяку трапляецца...

Кроілася й Агапіна сэрца, але-ж цётка — цёткай: мусіла разважаць пляменьніцу так, як родная маці, каб і не ўгнявіць яе і каб спалох ды ўрокі ніякія ня прыставалі.

Марыля, апіраючыся на цётчыны плячукі, адыйшлася ад прыпеку, села на зэдлік каля вакна й пацалавала ейныя рукі. Потым узьняла галаву й зірнула на «ходзікі»:

— Яна ўратуе нас з вамі, цётачка... — Марыля ўзялася за падкоўку, якую, разьвітваючыся, начапіў Раман замест гіркі на ланцужок «ходзікаў», і доўга на яе ўзіралася. — Праўда, цётачка? Праўда?... А Рамана? Бачыце, як шмат ідзе нашых, хаваючыся, каб Немцу на вочы ня трапіцца? Голыя й галодныя... Апошні-б кусок аддала, калі-б каторы ў хату зайшоўся... Праўда, цётачка?

Агапа пагладзіла галаву пляменьніцы, усьміхнулася і, сеўшы каля яе, узялася за шніва.

— Хто шкадуе, таму й Бог памагае. А калі чалавек жалю ў сэрцы ня мае, гору чужому не спачувае, дык і яго ў няшчасьці людзі акінуць. Сьвет-жа не бяз добрых людзей, можа й з Раманкам, калі што-якое, людзі апошнім куском падзеляцца...

Цэлых два дні жалілася Марыля на ламоты ў паясьніцы і ўсё войкала, калі ня было паблізу цёткі Агапы, а пры ёй старалася ўтаіць боль, ад якога яна раз-пораз зьгіналася й прыкладала да сэрца даланю з шырака растапыранымі пальцамі. Агапа гатавала ў гарнушку нейкія зёлкі, пералівала іх у другі гарнушак, астуджвала, нешта шаптала, накрывала хвартухом, трэйчы перабірала за сьпіною з рукі ў руку, плёвала ў смаловы над ложкам сук бервяна й давала Марылі ў тры сёрбы напіцца на золаку, перад полуднем і на зьмярканьні. І гэтак цэлых тры дні. На чацьверты дзень, увечары, зрабілася Марылі нядобра. Вялікая гарачка й зябкія дрыжыкі палажылі яе ў ложак пад тым самым сукам, на які плёвала цётка Агапа.

Недзе недалёка сакаталі кулямёты, чуліся далёкія, глухія выбухі, разрываліся бомбы... Гэтая бязладная музыка вайны то сьціхала, то ізноў ушчыналася яшчэ з большай сілай. Марыля ня прыслухоўвалася да гэтае музыкі й ня чула яе... Боль павярнуў яе тварам да сьцяны. Яна ўвабрала ў далоні грудзі й пачала моцна сьціскаць іх. Ад гэтага боль падкаціўся пад самае горла й прыпаў да сэрца. Марыля разьвяла ў бакі рукі й пачала цяжка, глыбока дыхаць. Яна была ў іншым сьвеце...

...Сядзіць Марыля ў цёмным глыбокім склепе й затыхаецца цьвіляю гнілога хлуду. Раптам нехта намацвае ейную руку, узводзіць на высокі пяшчаны ўзгорак і кажа:

— Пазнаеш? Гэта-ж твой Раман дужаецца зь д'яблам... Бачыш, як сьціскае ён жылістымі рукамі карак д'ябла? Бачыш? Але-ж і той дужы й вытрывалы... Памажы, даражэнькая, свайму Раману!... — сказаў і нямаведама дзе дзеўся.

Марыля хапае сякеру, імчыцца:

— Ра-а-ма-а-нка-а!... Ра-а-ма-а-нка-а!... Не да-а-ва-а-йся д'я-а-б--лу-у! Я-а-а, Ма-а-ры-ы-ля-а, кажу табе гэта...

Чалавек, босы й бяз шапкі, перапыняе Марылю:

— Спазьнілася, даражэнькая... Вярніся...

— Ра-а-ма-а-нка-а!...

Марыля і слухаць ня слухае таго чалавека, бяжыць далей, падае моцны голас:

— Ра-а-ма-а-нка-а!...

— Ма-а-рыль-ка-а!... — азываецца голас Рамана й моўкне.

— Душы чорнага д'ябла!...

Вось яна саўсім ужо блізютка — як рукою падаць... Узносіць над галавою каля правага плячука сякеру, мацней сьціскае тапарышча, каб спрытней секануць сьпіну трохгаловага д'ябла... Але моцны, парывісты вецер узлахмачвае Марыліны валасы й перакідае, марозячы патыліцу, на твар... Марыля ўстрасае галаву й замахваецца...

— Раманка!!!

Марыля прахапілася й застагнала.

— І ў сьне не даюць ёй быту... — трымаючы ў руках газоўку, сказала сама сабе Агапа.

— Сьпяшалася памагчы Раману, каб д'ябла падужаў... Які ён ікласты, страшэнны... Прымі, цётачка, гэтую во сякеру...

Агапа выцерла рушніком спацелы Марылін лоб і яшчэ тры разы ўзапар дала напіцца гатаваных ў гарнушку зёлак.

☆

Бабіла старая рымарыха, жонка местачковага рымара. Прынятае ёю дзіцятка сьціснула пад бародкаю кулачкі й моцна закрычала. Рымарыха пацалавала трэйчы ягонае ружовае цельца, адплёўваючы навотлег, каб урокі ня бралі, зірнула на Марылін твар, потым на дзіцятка:

— Уга-а, уга-а! Выліты ў бацьку — як тыя дзьве кропелькі. Уга-а, уга-а! Раманётка маё... Уга-а, уга-а!... Ясная зорачка. Марылька, а, Марылька: шчасьлівы твой хлопчык — у бацьку, як тыя дзьве кропелькі... Уга-а, уга-а!

Агапа падала бабулі гладыш летняй вады й яшчэ дзьве мякуткія полачкі. Калі ўсё было зроблена, рымарыха падыйшла да Марылі:

— Зірні, Марылька, на сваё дзіцятка. Зь ясным сонейкам прыйшла на сьвет Божы твая зорачка...

Марыля адкрыла вочы, усьміхнулася й пацалавала дзіцятка ў шчочкі.

Рымарыха паставіла калыску каля Марылінага ложка й вышла ў меншую палавіну хаты мыць ужываныя полачкі. Агапа выняла зь пячуркі запалкі, запаліла ў цялесьніках смаляк, падла-

Грамадзтва аб «Бацькаўшчыне»

Зварот Прэзыдэнта БНР Абрамчыка

(З нагоды юбілею «Бацькаўшчыны»)

Сяньня рэдакцыя «Бацькаўшчыны» адзначае 10-ыя ўгодкі свайго існаваньня.

Для народаў, ня знаючых няволі, сьвята такое магло-б застацца й няпрыкметным. Для нас-жа — гэта далёка ня будзённая зьява. У гісторыі нашага вызвольнага змаганьня гэта **першы выпадак, калі беларуская газэта адзначае 10-годзьдзе свайго вольнага ад кастлявай лапы цэнзуры, слова.**

Быў, праўда адзін сьветлы пробліск, калі нашa прэса ўдыхнула поўнымі грудзьмі вольнага паветра й народ наш загаварыў поўным голасам свабоды, але пэрыяд гэны быў залішне кароткі. Былі гэта гады развалу расейска-царскай імпэрыі й пэрыяду прабываньня на родных землях Рады Беларускай Народнай Рэспублікі. З эвакуацыяй Рады й Ураду БНР зь Менску, а пазьней з Горадні, кончыўся пэрыяд і вольнай прэсы, вольнага друку ў Беларусі. Ад гэнага часу й да сяньня ў Беларусі няма вольнага слова, бо **няволя й вольнае слова — рэчы ня сумяшчальныя.** Акупант ня можа панаваць над народам **пры наяўнасьці вольнай прэсы.** Такі ўжо сацыялягічны закон, такая ўжо **сіла** вольнага слова.

Аб значэньні прэсы, як фактару сацыяльна-палітычнай сілы выказваліся неаднаразова выдатныя дзяржаўныя дзеячы, сацыялёгі: капітал, войска, прэса — казалі адныя: капітал, **прэса,** войска — папраўлялі іншыя...

Таму ня прыпадкова пры кажнай амбасадзе поруч з вайсковым аташэ знаходзіцца й прэсавы аташэ із штабам кваліфікаваных супрацоўнікаў.

Вялізарныя сродкі вытрачаюцца кажным народам на прэсу. Прэса, друк кажнага народу — гэта асобная, дзялянка індустрыі із сотнямі працаўнікоў, зь дзесяткамі тысяч рэдактараў-журналістых.

Жорсткі лёс беларускага народу судзіў яму вось ужо каля 2-х стагодзьдзяў прабыць у няволі пад розным, акупантамі.

У змаганьні за сваё вызваленьне беларускі народ таксама й заўсёды хапаўся за гэтую зброю — прэсу. Але калі пад некаторымі ранейшымі акупантамі беларуская прэса магла яшчэ дыхаць хоць сотай часткай сваіх лёгкіх, то пад бальшавіцкім акупантам немагчыма й гэта. Адзіную надзею на ўтрыманьне ў руках гэтае магутнае зброі беларускі народ можа ўскладаць толькі **на нас,** на эміграцыю, як вольную частку ўпалоненага Беларускага народу.

Надзею гэтую беларуская эміграцыя часткава апраўдала, а «Бацькаўшчына» ў гэтым сэнсе заслугоўвае найбольшае пахвалы і ўдзячнасьці.

У гісторыі беларускай замежнай вольнай прэсы «Бацькаўшчыне» бясспрэчна будзе прызнанае першае й чаловае месца. Сваёй прадуктыўнасьцяй, прадстаўляньнем вольнаму сьвету праўды аб жыцьці беларускага народу ўва ўсіх яго дзялянках і аспэктах, аб яго цярпеньнях і асьпірацыях ды дэмаскаваньнем у паважнай пераконлівай форме пэрфідыі акупанта, «Бацькаўшчына» здабыла сабе ймя вядучага й рэпрэзэнтуючага воргану беларускай вызвольнай думкі ня толькі сярод беларускай патрыятычнай эміграцыі, але й сярод чужынцаў. Апрача таго, што яе чытае шмат чужынцаў, шматлікія артыкулы зь яе перакладаюцца цэлым шэрагам установаў пераважна на ангельскую й француcкую мову, як матар'ял для шырэйшага кола дасьледнікаў нашай вызвольнай справы.

Менская бальшавіцкая «Зьвязда», публікуючы паклёпніцкі раман на беларускі вызвольны рух і зьмяшчаючы здымкі змантаваныя чэкістымі да гэтага раману, не забылася й на «Бацькаўшчыну». Сярод некалькіх кучаў фінскіх нажоў, пісталетаў, аўтаматаў, набояў і нейкіх страшных ядаў, як быццам пасланых і прызначаных Урадам БНР для забіваньня й атручваньня «лепшых савецкіх людзей», ляжыць і «Бацькаўшчына». Гэтым чэкістыя зрадзіліся, што **вольнае беларускае слова** друкаванае за мяжой, а, такім чынам, недасягальнае іхняму кантролю, страшнае для іх, як і аўтаматы ці пісталеты беларускіх партызанаў.

Таму ацэньваючы значаньне вольнае прэсы наагул, як адну з магутных сілаў, і бяручы на ўвагу здабытае ўжо «Бацькаўшчынай» імя, нельга нам сяньня ня цешыцца зь ейнага юбілею. Але нельга нам таксама не задумацца над тым, каб гэтую магутную й сяньня адзінадаступную зброю яшчэ больш удасканаліць, яшчэ больш узмоцніць.

Многім з нас ведама, што «Бацькаўшчына» зь першых дзён сваіх народзін знаходзілася й знаходзіцца ў вельмі цяжкіх матар'яльных умовах.

З другога боку, сучасныя палітычныя абставіны, усё мацнеючы наступ і подступ нашых акупантаў ня толькі ў Краі, але й на эміграцыі, вымагаюць сяньня ад нас асаблівае напружанасьці, асаблівых высілкаў у змаганьні з нашымі ворагамі.

Таму беларуская эміграцыя мусіць далажыць усіх сваіх стараньняў, каб перадусім дапамагчы «Бацькаўшчыне» асіліць ейныя цяперашнія нутраныя цяжкасьці, перайсьці затым з тыднёвіка на газэту **два разы ў тыдзень,** або прынамсі збольшыць яе абыймом.

Беларуская эміграцыя, сьведамая мэты свайго прабываньня на чужыне, павінна **поўнасьцяй** выкарыстаць вылучна шчасьлівыя для сябе абставіны: **неабмежаную свабоду слова.**

Я заклікаю таму ўсю палітычную й культурную нашу эліту, усю нашу патрыятычную эміграцыю яшчэ да больш масавага ўдзелу, да больш актыўнейшага супрацоўніцтва з «Бацькаўшчынай», да большай матар'яльнай дапамогі для яе.

Лепш удасканаліўшы і ўзмоцніўшы гэтую нашу зброю, мы яшчэ больш задэманструем нашую сілу, нашую непераможную волю й нашую здольнасьць у змаганьні зь лютым акупантам. Гэтым самым мы здабудзем яшчэ большую павагу, пашану й сымпатыі ў народаў вольнага сьвету, нам так патрэбныя пры канцовай калісь нямінучай расправе з ворагам незалежнасьці Беларусі.

Дык дадай-жа Вам Божа сілы, веры, энтузіязму.

Мікола Абрамчык
Прэзыдэнт Рады БНР

Дзесяць таму...

Пачаўшы варушыць успаміны — дык як-бы й ня дзесяць год таму было гэта, а зусім-жа надовечы. Але чым больш варушыш, тым больш здаецца — даўнодаўно, ня дзесяць, а мо аж нек дзесяцьма дзесяць, цэлы век, эпоха цэлая, ажно дзіву даешся — няўжоткі пражыў ужо гэтулькі чалавек?

Але-ж цэлая эпоха — эпоха паваенная, якую пераж ылося ўжо, ужыўшыся, мо й няўзнак самым, праз кароткае, а мо й ніякае міжчасьсе, у новую, сучасную, трывожную эпоху — перадваенную зноў, перадноваенную — часам надосьвітку новыя сурмы чуваць, «чуткай душою толькі паслухай»...

А тады — усе сурмы й гарматы былі адгучэўшы, толькі вуха ня звыкла яшчэ да новае, а так гнятучае цішыні. А ў ёй-жа трэ было жыць, жыць пачынаць, прабаваць разжывацца, на ногі ставаць ды астойвацца. А як-жа гэта?

Мала хто й ведаў, як, адно кажны пасвойму разьведвацца-разгортвацца спрабаваў. Кажны пасвойму, а выйшла адразу нек, што ўсе разам, хоць на кароценькую часінку. На кароценькую, бо разам доўга ня выбудзеш розам — урозную, па рознаму чуючы й думаючы — аб галоўным. Дык і зараз-жа разьліліся вадой, а на вадзе — і шума, і трэскі, і чаго толькі не...

Каб, разьліўшыся, гэтым усім не заплысьці, а — паплысьці, каб выплысьці некуды, хоць куды, трэ было нешта рабіць, бо нельга было, як даўней — «усё будзе добра, толькі нічога ня трэба рабіць»... Не, «трэба рабіць» — філязофія гэта тады, паўстаючы, ня гучэла так карыкатурна яшчэ, як часам крышку пасьлей.

А з «трэба рабіць» тропам адвечным картлівае «што рабіць?» пятлёю пытальнікавою — за шыю. Каб не засіліла пятля, засмаргнуўшыся на вузел, мечам на ўсе на пытальнікавыя вузлы — клічнік узьняць. Сьмехам сьпярша: «Што рабіць?» — «Біць!» А тут-жа ўспомнілася — бо не забывалася хіба ніколі — тое, прад чым ані сьмехаў, ні жартаў няма:

Беце ў сэрцы іх, беце мячамі...

Гэтак, але-ж, пачыналася дзесяць таму...

✳

Першая рэч у Беларусаў — назоў. Мо таму, што назову праклён і над цэлым народам з ласкі гісторыі злое вісіць а вісіць...

І тут пайшлося найперш аб назоў. Каб усё было ў ім. Каб гэткі, якога яшчэ ня было. Каб для ўсіх і на ўсіх. Каб ані камар носу...

Часу на саймаваньні было аж ага — нямераны, цяглівы лягерны час (а як часам успомніш цяпер — дадушы! — ці не залаты? Шкада адно, што як не змарнаваны зусім, дык усё-ж прымарнаваны, як глянеш цяпер).

Нарэшце, «выланілася» — да згоды дайшлі: «За Бацькаўшчыну!» — з клічнікам на канцы, але-ж, як казалася ўжо — клічніка меч.

Лягерны свой мастак, не шкадуючы тушу, навёў літарамі, як быкі (і клічнік ня меч, а — біч. Ды ўсёдна-ж — біць). Можна было й пачынаць.

(Пасьля, як дайшло да апошняй мяркоўкі ўжо, давялося і клічнік і нат сьпераду «За» адняць — ня тоўпіліся ніяк, хоць ты плач. Гэтак, ужо ў вапошні мамэнт, «Бацькаўшчына» і пайшла — бяз клічніка ў загалоўку, а клічнікам суцэльным у зьмесьце на шмат нумароў. Кліча й дасюль, і клікаць будзе).

А другая рэч — дазвол. Мо й ня толькі ў Беларусаў — проста мо гэткі ўжо час, і месца, і лад — але ўсё-ж...

(Найзьядліўшы сатырык суседзяў адных — Салтыкоў-Шчэдрын — сваіх-жа цяў: «таленавітасьць расейскага чалавека знаходзіцца ў цеснай залежнасьці ад загаданьня». А мо беларускага так — ад дазваленьня? Ці-ж не загарэўся-б з нас сьвет, каб адно — ... дазвол?)

Па дазвол каго толькі не ганялі, дый хто толькі сам не ганяў. А найбольш лётаў і стукаў і ціснуў і круціў і рваў — Мікола (пасяброўску скарочана — Кунц). Выдзер такі — часу ўзяло ўсяго год — цяглівы, нямераны лягерны час, дык ці-ж шмат...

✳

А ўжо як і назоў і дазвол — надрукаваць — толькі сьвіснуць.

Сьвіснулі — і ёсьць: «Трэба Рабіць!» Мо й зрабілася-б, каб яшчэ хоць год — залаты лягерны час... Ато закарцела — зараз-жа! І давялося рабіць бяз «Трэба Рабіць!» Нек і зрабілася...

(Расейскі чалавек у Шчэдрына даклярараваў: «Загадаюць — акушэрам буду!» Беларускаму тут давялося: «Дазволяць — рэдактарам буду! І рэдактарам, і карэктарам і ламальнікам, і — як прыпрэ — складальнікам!»

Дазволілі. Быў. Адзволілі — выбыў).

Увага ня ў дужках: першым рэдактарам «Бацькаўшчыны быў П. Працяжнік (Пётра Працяжнік, гл. № 1, б. 3). Першым карэктарам — К. Коска (№ 1 выйшаў зусім без карэкты, дык няма куды гл.). Першым ламальнікам Д. Дужка (дужкаю гнуў — не ламаў — спэцыялістыя казалі). Першым публіцыстым — Іван Спадзявайла (гл. № 2 — таго ніколі й не спадзяваўся, што з гэнага выйшла).

А першым паэтам — зусім іншы хто, а ня хто іншы, як сам Алесь Салавей (гл. таксама № 2).

П. С. да Увагі (або Увага да П. С.) Пятрусь, ты тады яшчэ не радзіўся — прынамся, на гэтым полі, дзе яны ўсе садзіліся. Але ўжо тады — як і цяпер — у прадчуваньні — усе знакі прыпынку прысьвечаныя табе.

☆

А каб расказаць, як друкавалася, № 1 асабліва, дык ці дасьць веры сяньня хто. Як знайшлі цымбалу, што, бібікі абіваючы, друкарскім прадпрыёмствам займаўся (цікава, чым «на родине» заняўся цяперака? што чым абівае, ці яму абіваюць, барждж эй? Ды хай лёгка ікнецца — усёткі першы друкар, як-ні-як). Уся друкарня — у кішанёх (шрыфты, і толькі таго). Лінатып краўся ў немца ў друкарні, улезшы праз вакно на ноч (адзін з нас пільнаваў, каб гаспадар неўнарай не наявіўся. Ды Бог крыў.). Пад раньне, не пасьпеўшы карэкты зрабіць, праз тое-ж вакно лататы, да другога немца, з торбамі лінатыпнага складу, ламаць, адбіваць. Гэтак было.

(Утрэслася пасьля, а ў пэрыяд Дынгольфінгу — баварскае мястэчка, дзе нарэшце сталую друкарню знайшлі ды цыркулявалі Остэргофэн-Дынгольфінг — дык і зусім ужо нармальна пайшло).

✳

І адразу ўзяты быў тон, што адгэтуль зьвініць і цяпер: Бацькаўшчына. Бацькаўшчына на чужыне, бо — чужына на Бацькаўшчыне. Амбасадарства Бацькаўшчыны на чужыне, аж пакуль той «дзень сьвяточны, дзень Другога Прыйсьця». Бацькаўшчына — БНР. Незалежніцтва. Антыбальшавізм і антыфашызм. Змаганьне як мага.

А змагацца — зь кім толькі ня было ... І з чужымі — імпэрыялістымі большымі й меншымі, і з сваімі — адразу найбольш мо з сваімі («а найгорш — гэта Юды свае» — як у сук урэзана, калі нат і самому сабе). І не намарна. Што адпала пры гэтым — такое й было. Што засталося — трывае й вытрывае. Што дайшло, узрасло — толькі-ж тут, толькі-ж праз гэтыя шпальты, на іх — і расьце зьменаю, што ўжо заступіла. Што «простым розумам» — «практычнаму й рэальнаму гледзішчу» — пачала ўжо служыць і тады (№ 24/27).

✳

Дзесяць год. Гісторыя. Нехта добра кажа — эпоха, эра «Бацькаўшчыны». Нат — эпоха, эра Бацькаўшчыны (і бяззначча прысьвячанае табе тут, Пятрусь).

Гэтак мо й запішацца запраўды.

А як так — ці-ж ня зачысна гэта ізноў зварушыць, перажыць, як пачаткі эпохі тае пацяклі й ад цябе, працяклі праз цябе, гэтай самай вадзілі рукой і — не, не зьвялі на субочыны дзе — проста і шырака выткнулі шлях і сабе і сваім.

Бацькаўшчыне.

✳

І вам, што на гэтым шляху, і што пры гэтым шляху, праступуючы далей і шырай яго, вам — рука, вашыя рукі пацісьнуць сягоньня адсюль, узяцца за рукі ўсім нам, каб заўсёды — рука ў руку!

Бо ці-ж ня гэта й ёсьць — Бацькаўшчына?

Ант. Ал-ч

Дзесяць год

Дзесяцігадовы юбілей нашай «Бацькаўшчыны толькі на якіх пару месяцаў прыпаў пазьней саракагадовага юбілею вядучай газэты БССР — «Зьвязды» (у жніўні 1957 г.). Мімаволі на думку прыходзяць некаторыя параўнаньні гэтых абодвых здарэньняў.

«Зьвязда» — ворган ЦК камуністычнай партыі Беларусі, праваднік яе палітыкі, вось ужо сорак год (жудасная лічба!) экспэрымэнтуе свае ганебныя мэтады й прыёмы зьдзекваньня над істотнымі якасьцямі беларускага народу: яго верай, абрадамі, звычаямі, традыцыямі, нацыянальным пачуцьцём, мэтанакіраваньнямі, імкненьнямі і спадзяваньнямі.

Сорак год маны, ілжы, хвальшаваньня, правакацыі — вось «слаўныя», вынікі бальшавіцкага юбіляра. І дзеля ажыцьцяўленьня зьдзекаў і ганьбы над народам «Зьвязьдзе » дадзеныя ўсе магчымасьці: партыйны й дзяржаўны аўтарытэт, вялікія грашовыя сродкі, шматлікія супрацоўнікі, моцны апарат выдавецтва й рэдакцыі, тэхнічная база й г. д.

Калі мы цяпер параўнаем дзесяць год існаваньня «Бацькаўшчыны», дык нас павінен зьдзівіць ужо **сам факт** гэтага існаваньня. У цяжкіх, няспрыяльных умовах эміграцыі, пры адсутнасьці матарыяльна-тэхнічнай базы, нязначнай

(Заканчэньне на 6-ай бачыне)

жыла пад дровы й адышлася падаць бабцы начоўкі.

У гэтую самую часіну ляцелі, цяжка равучы над самаю хатаю, нямецкія бамбавікі. Агапа прычыніла шчыльней дзьверы й перахрысьцілася.

— Аж сьцены калоцяцца, каб на іх ламаты. Бог сьвяты ведае, што яно там будзе, хто каго зь іх збаёдае? Таўкуцца людзі, як тыя крупы ў ступе, і радачкі табе ніякай, — выціраючы зрэбным хвартухом мокрыя рукі, уздыхала цётка. — Ня ведае Раман, што гэтакага сына мае...

— Ану-ж дый акажацца, — мылячы шылаватым змылкам полкі, седзячы на ўслончыку, азвалася рымарыха. Гэтакімі табунамі ўцякаюць нашыя спад Немца. Чула, колькі йшло іх учора краем нашых Карэлічаў? Сялівонаў сын, гэты, што меншы, — Яраславік, вунь ужо дні з тры, кажуць, у склепе качаецца.

— Тож-ба то, што качаецца. На людзі паказацца нельга — бедавала Агапа. Свой на свайго Немца натыкае адразочку... Гэтакага во вучонага Клемуса Несьцеравага праз Базылішынага галамоўзу сходалі... Не, кажа яна, ня гледзячы людзям у вочы, гэта-ж не праз майго Захарку, самі нямчукі вышнырылі беднага Клемуску ў канопляx... Гэта-ж такая праўда...

Цётка Агапа не дагаварыла. Недзе недалёка ўшчалася жудасная грукатня. Агапа прыслянілася да качарэжніку, прыціснула да твару зрэбны хвартух. Рымарыха пакінула начоўкі, атрэсла рукі, уперлася імі ў сьцегнякі, і пайшла ў большую хату — да Марылі. Шырока адкрыўшы вочы, пазірала яна ў расчыненыя ўструсам вокны, тулячы да тугіх, балючых грудзей ружовае цельца народжанага на сьвітаньні дзіцятка. Рымарыха выхапіла дзіцянё з Марыліных рук, ухінула яго, сьпяшаючыся, у Марыліну сукенку й села на падлозе каля самага ложка.

Грукатня не пераставала. Празь нейкія два-тры перадыхі яна зрабілася яшчэ мацнейшай і страшнейшай. Калаціліся сьцены, зьвінела шкло, расьхіналіся вокны, рыпела столь, стукаліся аб вушакі парасчыняныя дзьверы. Перад вачыма яшчэ не саўсім ачунялай Марылі затросься, выскаляючыся, той трохгаловы д'ябал, які пакінуў каля верставога слупа на гасьцінцы здушанае цела Рамана...

Цалюткую гадзіну калаціліся Карэлічы, стагналі людзі, трэскалася зямля...

Цётка Агапа доўга яшчэ не адымала ад твару хвартуха й не расплюшчвала намуляных каляным зрэб'ем павекаў вачэй: баялася зінуць на хату, на тое, што валілася, стукала, зьвінела й кацілася да ейных ног па выбітай глінай зямлі меншай хаты. Абыўшыся, апусьціла хвартух і працерла пальцамі вочы. Сярод паколаных гарнушкаў, гладышоў і слоікаў, што пазвальваліся з паліцаў, угледзела яна й разьбітыя «ходзікі». і Раманаву падкоўку...

— Ныдбыў іх Раман перад вясельлем, а падкоўку начапіў пакідаючы хату, каб шчасьце ня мінала нас, казаў Марылі... — гаварыла Агапа старой рымарысе — бабцы Прузыне. — А яна яму бацькаўскі дарунак, кругленькі гадзіньнік, на руку палажыла, каб мінуткі на адлучцы лягчэй лічыліся...

— Усякае на вяку бывае, Агапка, — сіпатым з вусьцішу голасам азвалася Прузына. — Што там з тымі ходзікамі, — такой бяды, абы чалавек жыў быў ды цалюткім вярнуўся сынам пацешыцца. От што мілей за ўсё, Агапка.

— Тож-ба то. Я-ж яно й кажу, абы жыў быў Раманка, прыдабудзецца неяк. Век жыві й век ажывайся...

Неўзабаве бабка Прузына пайшла дадому, сказаўшы, што заўтра, калі Бог дасьць ёй здароўя, неяк прыйдзе пабачыцца з хатай.

Цётка Агапа падкінула на ачахлае вугальле нейкіх ашчапкаў, уставіла тры гаршчкі, потым узялася спрытоньваць паколанае чарап'ё. Марыля не азывалася, і цётка ня йшла ў большую хату, падумала сама сабе, што ёй ужо палепшала, і яна заснула. Пры гэтакай цішыні Агапа адразочку пачула нейкую хаду на ганку. Яна страпянулася і, ўстаўшы, трымаючы ў хвартуху чарап'ё, падыйшла да вакна й зірнула празь яго на ганак. На ім нікога ўжо ня было. «Усё цяпер чалавеку здаецца», падумала сабе Агапа й адыйшлася. У той мамэнт, калі яна мелася брацца за клямку, каб выйсьці палажыць у сенцах пабіты посуд, адчыніліся дзьверы, і Агапа сустрэлася вочы на вочы з высокім, аброслым і бяз шапкі, чалавекам. Яшчэ мацней здрыганулася і, выпусьціўшы з боязьні з рук хвартух, аступілася назад. Чарап'ё выпала й зазьвінела.

— Гэта будзе хата Рамана Скрылевіча? — папытаўся.

Агапа маўчала. Трымаючы ў зубах вялікі палец левае рукі, пазірала, ня міргаючы, на невядомага чалавека.

— Заходзьце, калі ўжо прыйшлі... — сказала.

Чалавек пераступіў парог, ступіў два крокі й спыніўся. Абвёў вачыма хату, зірнуў на Агапу і потым, нешта думаючы, вымавіў:

— Значыцца,... Раманава...

— Раманава, чалавеча. Самога, от толькі нямашака ў хаце, — сказала, як і прышлы, думаючы, а пасьля папыталася: — А вы, хіба, зналі Рамана?

— Знаць яго знаў... Бачыўся... — сказаўшы гэтак чалавек ступіў яшчэ два крокі й папрасіў напіцца.

Агапа зачэрпала медную конаўкаю вады зь дзеравянага вядра з посілкаю, падала чалавеку й папрасіла сесьці, паказаўшы рукою на лаву каля стала.

Сеўшы, члавек сказаў Агапе, што зайшоўся нянадаўга, бо ягоная дарога далёкая, і папытаўся, ці можна перабыць у хаце да зьмяркань ня, каб ісьці далей, пры цямне, як Немцы ня бачаць.

— Чаму-ж не, хоць і цэлы тыдзень, хоць і яшчэ больш... І нам весялей і сьмялей будзе жыцца... — адказала й пайшла да печы адсунуць ад полымя гаршчок з капустай, якая, кіпячы, вылівалася на раскочанае вугальле, сыкала й вельмі смачна пахла.

Невядомы моцна ўдыхнуў пахучае паветра і зачмякаў губамі, і Агапа здаўмелася, што гэты негаваркі, ветлівы чалавек вельмі галодны й што яму трэба даць есьці. Ставячы на стол спад прыпека вышчарбленую гліняную міску, кінула вокам на чалавека:

— От гэта і ўсё, што засталося на Раманавым грунце, рэшта, — самі ўваходзячы бачылі, дзе й што зь ім... Зьелі шэльмы, каб іх саміх шолудзі поедам елі.

— Набудзецца, цётачка, калі будзе суджана, — кладучы на кавалак жоўтай газэціны махорку зь вялікага скуранога капшука, заўважыў незнаёмы і, помнячы сказанае добрай цёткай — «і нам сьмялей і весялей будзе жыцца», — пацікавіўся:

— Хіба-ж ня вы адны, ня самі жывяцё ў Раманавай хаце?

— Зь пляменьніцай, Марыляй, з Раманавай жонкаю. Сёньня Бог даў ёй дзіцятка на досьвітку, сынка, а бацька й ня ведае... Ваюе недзе... — Агапа прыняла з абруса падкоўку, патрымала ў руках, а потым начапіла яе на той самы цьвічок, дзе віселі «ходзікі», і ўздыхнула: — Кажуць, што падкоўка шчасьце людзям прыносіць... Можа й вернецца, нядобра што от «ходзікі» разьбіліся.

Незнаёмы слухаў Агапіну гаворку і ўсё нешта думаў. Калі-ж у большай хаце заплакала народжанае, чалавек усхапіўся і зірнуў на падкоўку, на пабітыя «ходзікі» на падаконьніку, нэрвова смакануў скрутку махоркі і гэтак-жа нэрвова выняў з кішані выкуцанай у гразь гімнасьцёркі велікаваты гадзіньнік...

— Другая папаўдні... сказаў, гледзячы Агапе ў вочы.

— Можа яно й праўда... — перастаў-

Як паўстала «Бацькаўшчына»

Вітаючы газэту «Бацькаўшчыну» й яе працаўнікоў зь дзесяцігадовым юбілеем, трэба зь вялікім задаваленьнем сьцьвердзіць, што ад першага яе нумару й па сяньняшні дзень газэта ня зыйшла із сваіх аснаўных прынцыпаў: пашыраньня й паглыбляньня вызвольнага змаганьня, абароны беларускае нацыі на міжнародным груньце, духовай лучнасьці з Бацькаўшчынай, узаемнай сувязі між эміграцыяй. Таксама трэба падчыркнуць і ахвярную працу працаўнікоў рэдакцыі й выдавецтва.

Шмат каму з нашых чытачоў, напэўна, ня ведама, у якіх умовах пачынала сваё жыцьцё «Бацькаўшчына», і якія цяжкасьці трэба было перамагчы, каб нашая газэта выйшла ў сьвет. Таму карыстаючы з нагоды юбілею, хачу падзяліцца з чытачамі «Бацькаўшчыны» кароткімі ўспамінамі тых выпадкаў, якія мелі месца дзесяць і болей год таму назад.

Найбольшаю мараю нашых грамадзка-палітычных дзеячоў крывіцкага кірунку, пазьней БНР было здабыцца на выданьне запраўднае друкаванае газэты, якія ўжо мелі палітычныя эміграцыі іншых народаў. Цяжкасьці нашыя, перш за ўсё, палягалі ў тым, каб выясьніць нашую апрычонасьць як асобнай нацыі ў Галоўнай гасподзе амэрыканскіх акупацыйных уладаў у Нямеччыне, а таксама ў цэнтральных арганізацыях дапамогі уцекачом — УНРРА, а пазьней IPO, ад якіх залежыла выданьне дазволу на газэту й прыдзел паперы.

З гэтаю мэтаю мне асабіста ды супольна зь іншымі сябрамі, як сп. сп. др. Я. Станкевіч і ягоная жонка, др. Ст. Станкевіч, А. Вініцкі, У. Тамашчык і іншыя, неабходна было неаднаразова наведваць Галоўную гасподу амэрыканскага камандаваньня ў Франкфурце, а пазьней у Гайдэльбэргу з адпаведнымі мэмарыяламі й просьбамі аб вызнаньні Беларусаў, як асобнае нацыі, ды выданьні дазволу на газэту. Блытаніна палягала на тым, што амэрыканскія вайсковыя ўлады, на падставе нашага нацыянальнага назову, залічалі нас да Расейцаў, цьвердзячы, што Расейцы дазвол на газэту атрымалі. А калі паўставала пытаньне Беларусаў, як былых польскіх грамадзян, дык гэныя ўлады адсылалі да польскай вайсковай місіі пры іхнай Галоўнай гасподзе.

Нашыя частыя наведваньні, кантакты ды пісьмовыя выясьненьні напасьледак пераканалі амэрыканскія ўлады і яны прызналі нам апрычонае і роўнае месца сярод іншых палітычных эміграцыяў ды выдалі дазвол на выдаваньне газэты «Бацькаўшчына» й прыдзел паперы.

Першым ліцэнцыянтам газэты стаўся, на прапанову Беларускага Нацыянальнага Камітэту, Аляксандар Калодка, ад якога ў 1948 годзе я пераняў ліцэнзію ў сувязі зь ягоным выэміграваньнем у Аўстралію. Пасьля атрыманьня ліцэнзіі неабходна было арганізаваць тэхнічныя магчымасьці друку ды забясьпечыць справу фінансавую, якая не прадстаўлялася ружова. Галоўнае рэдактарства газэты ўзяў на сябе сп. Ант. Адамовіч — і гэтая адна з праблемаў была найхутчэй разьвязаная. Паколькі ў Рэгензбургу друкаваліся ўжо газэты іншых нацыянальнасьцяў, дык і мы ў першую чаргу пачалі шукаць там друкарскіх магчымасьцяў. Напасьледак па шматлікіх пошуках удалося знайсьці асобу, якая згадзілася выдрукаваць газэту корпусным друкам. Такім спосабам удалося выдаць тры першыя нумары. Наш прадпрыемца ня меў заарэндаванага лінатыпу, набор рабіў патаемна ў ваднэй друкарні, а друкаваў у другой, і напасьледак адмовіўся зусім ад друкаваньня нашае газэты.

Тады ініцыятыву разьвязаньня друкарскіх магчымасьцяў прыняў я на сябе й пачаў шукаць друкарні, дзе можна было-б узяць у арэнду лінатып для нашае газэты. Гэтая справа заняла шмат часу ды вялікую колькасьць падарожжаў. Наведаў усе друкарні, якія былі ў гарадох на ўсёй прасторы ў граніцах гарадоў Рэгенсбург — Мюнхэн — Штраўбінг — Пасаў. Нарэшце ўдалося знайсьці такую друкарню ў горадзе Дынгольфінг з арэндай лінатыпу выключна для нашага друку. Іншай цяжкасьцю было знайсьці лінатыпістага, які мог-бы складаць кірылічным друкам. Спачатку прыйшлося сьцягваць лінатыпістых з Рэгенсбургу, якія набіралі для Расейцаў газэты й кнігі, але ніхто зь іх не хацеў наймацца на сталую працу, і таму № I/4 «Бацькаўшчыны» набіралі аж тры лінатыпістыя: Прахада, Кліменок і Караванны. Для наступнага нумару нам удалося знайсьці лінатыпістага Украінца Чайкіўскага з Ашафэнбургу й заключыць зь ім умову. Гэты лінатыпісты кажны тыдзень прыяжджаў з Ашафэнбургу ў Дынгольфінг і складаў там газэту. Дзякуючы таму, што Чайкіўскі аказаўся добрым кваліфікаваным лінатыпістым, нам удалося ў кароткім часе, бо на працягу 8 месяцаў, выдаць:

25 нумароў «Бацькаўшчыны», разам 79 300 эгз.,

Брашуру Н. Недасека «1917-1947» — 2 000 эгз.,

Брашуру Н. Недасека «1918-1948» — 2 500 эгз.,

літаратурна-грамадзкі часапіс «Сакавік» № 1 — 2 000 эгз., № 2 — 2 000 эгз.,

Аповесьць Ю. Юстапчыка «Каханы горад» — 2 000 эгз.,

«Белую кнігу» — 2 000 эгз.,

Зборнік вершаў А. Салаўя «Сіла гневу» — 1 200 эгз.

Матарыяльныя сяродкі атрымліваліся з датацыяў Беларускага Нацыянальнага Цэнтру ды ахвяраў беларускіх эмігрантаў, параськіданых па шматлікіх лягерах Нямеччыны.

Непасярэднымі й першымі працаўнікамі рэдакцыі былі галоўны рэдактар сп. Ант. Адамовіч, рэдактар др. Ст. Станкевіч, машыністка сп. Ірэна Вініцкая, цяпер Арцюх, кіраўнік Выдавецтва сп. Уладзімер Кабушка, бухгальтар сп. Ірына Чарнэцкая, цяпер Гайдэль, вучань-набіральнік сп. Аляксандар Мяцеліца і працаўнік рэдакцыі сп. Д. Пэнда. Кажны тыдзень можна было пабачыць, як я із сп. сп. Пэндам і Мяцеліцай несьлі на сваіх плячох па 1 000 эгзэмпляраў газэты з друкарні ў Дынгольфінгу да станцыі ды із станцыі ў Остэргофэне ў наш лягер, дзе месьцілася рэдакцыя, робячы разам 5-6 кілямэтраў. Але фізычны цяжар лёгка пераносіўся дзякуючы маральнаму задаваленьню з робленае карыснае нацыянальнае работы.

Ніхто з работнікаў не атрымліваў ніякае грашовае заплаты, а звычайным нашым абедам у друкарні быў кусок чорнага хлеба, незаўсёды памазаны тлушчам, ды кубак чорнае кавы ў нямецкай кафэйнай. На абед у нямецкіх сталоўках трэба было мець мясныя карткі, якіх у лягерах мы не атрымоўвалі. Мне асабіста й рэдактару Адамовічу неабходна было быць 3-4 дні ў тыдзень у друкарні.

Кошты друку ў Дынгольфінгу значна паніжіліся. Калі за №№ 1 і 2 ў Рэгенсбургу трэба было плаціць па 1 800 нямецкіх марак корпусным друкам (каля 40 000 знакаў), за № 3 колькасьцю 3 000 эгз., 2.400 марак, дык у Дынгольфінгу кошты друку выносілі 1.600 марак пэтытным друкам (каля 80.000 знакаў). Наагул у гэтым пэрыядзе былі найтанейшыя кошты друку, бо калі прыраўнаць да тагачаснага курсу амэрыканскага даляра, дык адзін нумар газэты нам абходзіўся ўсяго 6 даляраў.

У сярэдзіне 1948 году ў Нямеччыне наблізіўся час грашовае рэформы, і нам усім было ясна, што нашая газэта, пасьля грашовае рэформы, ня будзе мець магчымасьці сталага выхаду, ня маючы запасовага капіталу й даплыву новых нямецкіх марак. Так яно й сталася. Пасьля выхаду чародных чатырох нумароў пасьля рэформы, газэта прыпыніла на нейкі час свой нармальны выхад.

Усім працаўніком, якія ў тэй ці іншай меры спрычыніліся да выдаваньня «Бацькаўшчыны», належыцца вялікая ўдзячнасьць за ахвярную, ідэйную й безінтэрэсоўную працу.

Пазьнейшую й аж да цяперашняга часу выдавецкую дзейнасьць «Бацькаўшчыны» перанялі ды зарганізавалі сталы ейны выхад першыя з супрацоўнікаў ранейшых др. Ст. Станкевіч і сп. У. Бортнік.

Газэта «Бацькаўшчына» гэта вялікае нашае палітычнае дасягненьне. Яна служыць годным паказьнікам тэй аграмаднай і адказнай ідэйнай нацыянальнай працы, якая вядзе змаганьне за вольную й незалежную Беларусь.

В. Кендыш

Дзесяць год

(Заканчэньне з 5-ай бачыны)

колькасьці супрацоўнікаў ды яшчэ і ў вакружэньні злоснай прапаганды і чынаў ды намаганьняў чужых і сваіх зьнішчальнікаў, выстаяла гэтых дзесяць год нашая «Бацькаўшчына». Дзесяць год яна моцна змагалася за незалежніцкія ідэалы нашага народу, за праўду й справядлівасьць, за захаваньне и разьвіцьцё беларускіх традыцыяў, за беларускую нацыянальную культуру, за чыстату істоты беларускае душы. Дзесяць год «Бацькаўшчыны» не абмерваюцца ані часам, ані колькасьцю выдадзеных нумароў, — **тут важацца духовыя якасьці:** розум і сэрца, думкі й пачуцьці, ідэалы, й мэты, адданасьць і ахвярнасьць, уменьне й здольнасьць.

Высока пранесьці сьцяг незалежнасьці, паказаць моц духа, прынцыповасьць, здольнасьць арганізатара і натхніцеля — справа, якая набывае ацэну **справы гэраічнай.**

Мяне, працаўніка ў культурных галінах, асабліва радуе тое, што «Бацькаўшчына», трымаючыся высокіх і каштоўных традыцыяў «Нашае Нівы», ужо заваявала сабе месца й значэньне **беларускага ідэйнага й культурнага цэнтру,** дзе жыве й іскрыцца дух адраджэньня, дзе крышталізуецца аб'ектыўная грамадзкая апінія, дзе лучацца й групуюцца ўсе найлепшыя нашыя культурныя сілы і дзе гэтыя апошнія атрымоўваюць амаль што адзіную магчымасьць даводзіць да публічнага ведама свае творы, ажыцьцяўляць свае творчыя сяганьні й намеры. Культурныя бачыны «Бацькаўшчыны» і асабліва яе кніжныя выданьні — найлепшы й наймацнейшы, канкрэтны, рэальны й пераканальны довад няўміручасьці нацыянальнага змаганьня.

У гэтым-жа сэньсе гуляюць выдатную ролю й «Каласкі» — адзіная ўцеха нашых дзетак, што вабяць да сябе й нас старэйшых і што так яскрава выяўляюць сваё сымбалічнае значэньне беларускіх каласкоў на культурна-грамадзкай ніве.

Зусім зразумела, што дзесяць год «Бацькаўшчыны» — гэта ня толькі сьвята й гонар абагульняючага назову, ананіму, але й найбольш канкрэтных вінаўнікаў урачыстасьці: рэдактара, выдаўцы, супрацоўнікаў рэдакцыі, карэспандэнтаў і ўсіх, хто прычыніўся да газэтнае справы. Усе яны заслугоўваюць на вялікую грамадзкую адзнаку, падзяку й пашану.

Уваходзячай у другое дзесяцігодзьдзе «Бацькаўшчыне» хочацца выказаць і рад пажаданьняў.

У першую чаргу — як і дагэтуль, высока трымаць сьцяг сьвятых нацыянальных ідэялаў, захоўваць сваю станоўкую прынцыповасьць, узмацняць сваю ролю эміграцкай «Нашай Нівы».

Сучаснымі клопатамі на гэтым непахісным фоне, на маю думку, павінна быць усё тое, што будзе весьці да найбольшай папулярнасьці, прывабнасьці, любові да газэты шырокіх колаў нашае эміграцыі, пайменна:

а) скарочаньня тэарэтычных артыкулаў;

б) павялічэньня месца за гэты лік для агляду беларускага эміграцыйнага жыцьця з розных куткоў нашага расьсяленьня;

в) ператварэньне нерэгулярных і прыпадковых паведамленьняў з Бацькаўшчыны ў сталы аддзел «Жыцьцё ў БССР»;

г) увядзеньня разьдзелу разрывак, жартаў, парадоксаў, забаўлянак, крыжаслоўяў, загадак і г. д.;

д) зьмяшчаньне народных і папулярных песьняў;

е) сталае друкаваньне фэльетонаў на актуальныя тэмы.

Усё гэта значна спрычынілася-б да масавасьці нашае адзінай запраўднай беларускай газэты.

Зразумела, што дасягнуць гэтага можна толькі пры дапамозе актыўнага супрацоўніцтва ў газэце нашай эміграцыйнай грамадзкасьці. Таму я, заклікаючы да гэтага шырэйшыя колы нашай інтэлігенцыі, перш ўсё сам прыкладу ўсе намаганьні, каб увайсьці ў лік сталых і актыўных супрацоўнікаў «Бацькаўшчыны» і, у меру сваіх магчымасьцяў, быць карысным газэце.

Віншую гэраічную «Бацькаўшчыну» зь мінулым дзесяцігодзьдзем і ўваходам у новае дзесяцігодзьдзе!

М. Куліковіч

На варце вызвольнай ідэі

31 кастрычніка сёлета мінае дзесяць гадоў з дня выхаду першага нумару «Бацькаўшчыны». Гэтая юбілейная дата спрычынілася да рэпрадукцыі рэфлексаў, што паўсталі ў маёй сьвядомасьці, чытаючы «Бацькаўшчыну» на працягу дзесяцёх гадоў, каб далучыць іх да агульнае беларускае думкі аб яе значэньні.

Дзесяць гадоў існаваньня газэты зь гістарычнага гледзішча зьяўляюцца кароткім часам, але бяручы на ўвагу час паваенны з цэлым комплексам гістарычных падзеяў, дык «Бацькаўшчына», як найстарэйшая рэгулярная газэта на эміграцыі, згуляла за гэты кароткі пэрыяд надзвычайную ролю для беларускае справы й таму заслугоўвае на сьвяткаваньне гэтага юбілею. Сыстэматычная й цяглая праца «Бацькаўшчыны», асабліва пасьля расьсяленьня беларускае эміграцыі па цэлым сьвеце, была скіраваная на палітычныя й нацыянальна-грамадзкія праблемы, што парушаліся на яе бачынах пры ўдзеле значнае колькасьці прадстаўнікоў нашае грамадзкасьці. Фаховы падыход Рэдкалегіі да актуальных палітычных справаў надаў «Бацькаўшчыне» высокі культурны ўзровень ды высунуў яе на першае ў беларускай і паважнае месца ў чужой прэсе.

Яна выконвае сяньня на эміграцыі папулярызуючую працу аб Беларусі сярод вольных народаў сьвету гэтак, як раней «Наша Ніва» выконвала абавязак нацыянальнага ўсьведамленьня на Беларусі. Калясальную працу выканала й далей выканвае «Бацькаўшчына» сваім выдавецтвам, якое выпусьціла шмат твораў асобнымі кніжкамі, што занялі адпаведнае месца ў бібліятэках і навуковых установах сьвету, ды гэтым пашырыла сярод чужынцаў веду аб нашым духовым здабытку й апрычонасьці беларускага народу. Ведама, што «апякуны» нашае вяковае няволі сеялі за межамі лжывае зерне веды аб Беларусах і за гэты час яно вырасла й дало хвальшывае ўяўленьне аб нашым народзе й яго гісторыі. «Бацькаўшчына», як папулярная й сталая газэта, з поўным посьпехам ачышчае замежную ніву ад гэтага пустазельля ды стварае ўмовы для сьпеласьці на ёй чыстага беларускага плёну.

Для беларускае палітычнае эміграцыі, што расьцярушылася па цэлым сьвеце, «Бацькаўшчына» зьяўляецца найлепшым духовым лучнікам. Парушаючы шмат праблемаў, яна ня толькі інфармуе Беларусаў, але й сее ў іхных душах далейшае ўсьведамленьне аб тым, што беларускі народ мае натуральнае й Божае права быць вольным і незалежным гэтак, як народы вольнага сьвету, да якіх далучаюцца сяньня вызваленыя каляніяльныя народы Азіі й Афрыкі. Апрача гэтага, «Бацькаўшчына» зьяўляецца агульнаю беларускаю школаю, што ў першую чаргу навучае й выхоўвае нашае грамадзтва, а пасьля адхіляе ад нашае моладзі загрозу асыміляцыі на чужыне. Часапіс «Каласкі», што выдаецца «Бацькаўшчынай», выконвае значную школьную працу. У «Каласкох» апісваецца беларуская прырода й быт ува ўсіх порах году на радасьць і пацеху ня толькі маладога, але й старэйшага пакаленьня на эміграцыі.

Канчаючы гэтыя сьціплыя юбілейныя выказваньні аб значэньні «Бацькаўшчыны», хачу падчыркнуць асаблівыя заслугі ў ейным посьпеху сябры Рэдкалегіі Д-ра Ст. Станкевіча, беларускага навукоўца, палітыка, журналістага й настаўніка. Паклаўшы на свае плечы духовы беларускі цяжар, што выдавалася, не пад сілу аднаму чалавеку, Др. Ст. Станкевіч, як волат, няў-

(Заканчэньне на 7-ай бачыне)

ляючы на стале міску (быццам-бы не на сваім месцы яна стаяла) нахіліла Агапа да гадзіньніка галаву, зірнула, потым на скураны капшук... Дык яно-ж і ня позна яшчэ, — дадала. — я вам капусты пастаўлю. Пакурыце, а я тым часам...

Цётка ўзяла сухія полачкі й пайшла ў большую хату да Марылі зь дзіцем.

☆

Хату Рамана Скрылевіча паказала Астапу Крыжаку бабка Прузына.

Рымарава хата дажывала свой век пасярэдзіне сяла, каля Карчмішча, — трэйцяй ад мейсца, дзе стаяла некалі карчма. Дык от, каб людзі ня пыталіся, дзе яна была й што там рабіла, ды каб ня мець праз гэта лішніх нагавораў, рымарыха не пайшла вуліцаю: выйшла гумном на загародзьдзе й адтуль кустамі нацянькі да Карчмішча. Ідзе й бачыць: стаіць чалавек, грызучы рэпу, і пытаецца, ці ня ведае бабка, дзе будзе хата Рамана Скрылевіча. Яна паказала рукою на тры высокія ліпы і каб яшчэ лягчэй пазнаць, сказала, што Раманава хата на высокім муры, а перад ёю, на другім баку вуліцы, — заваленая хлудам студня. Бабка сказала й тое, што самога Рамана дома нямашака, што ён недзе ваюе або ўжо й дадому йдзе, бо Марыля, ягоная жонка, значыцца, радзіла сына, і ёй, далікатнай і вучонай, было-б цяжка без чалавека сына выкачваць...

Цяпер, пагаварыўшы зь цёткаю Агапаю і спраўдзіўшы, што гаварыла яму бабка, Астап бачыў, што ён не памыліўся, трапіў якраз ў хату свайго нядаўнага, але вельмі-ж добрага таварыша Рамана Скрылевіча... Блага толькі, што ў такую нязручную часіну і нямаведама, што яму рабіць: раскажа — гора вялікае чалавеку прычыніць: лёгка разьятрыць жывую рану, а загаіць яе вельмі трудна; ня скажа й пойдзе — ня выканае апошняе просьбы таварыша й граху нецьякога набярэцца: будуць чакаць і ніколі не дачакаюцца, і ніхто ніколі ня скажа, бо толькі адзін-аднюткі Астап ведае, дзе, як і што... Напісаць, пакінуць і — бывайце здаровы, — слабізна натуры, нястача адвагі, а ён-жа чалавек і сьмелы й адважны; пакінуць на потым, каб тады, як скончыцца вайна, напісаць ці самому адведаць. — няма пэўнасьці: а што, калі й сам ня дойдзе туды, дзе саўсім малым дзіцянём пакінулі яго бацькі ў першую вайну на чужыя рукі?...

Важачы ўсё гэта на сваёй душы, Астап бачыць, што яму ня трэба ўцякаць, калі людзі з хаты не праганяюць — пачакаць і, выбраўшы добрую часіну, як толькі палепшае Раманавай жонцы, сказаць і тым самым укараціць гора... Зрэшты, няма куды й сьпяшацца. У яго-ж ні кала, ні двара, ні бацькоў, ні блізкіх крэўных, ні жонкі, якая-б думала й чакала на яго з дарогі. Дзяўчыны й тае дасюль ня мае на воку. А тая, да якое сэрца ягонае ляжала яшчэ ў тэхнікуме, як у воду канула — ні слыху, ні дыху. Хто ведае, можа й яна дзе-небудзь чакае на свайго ось так, як Агапіна пляменьніца, мілуючы сваё першае, толькі што народжанае дзіцятка?... Калі-б гэтакае самае сталася з Астапам і Раман, прыйшоўшы ў хату, утаіў і не памог жаночаму гору ў гэтакі трывожны час, дык і сам ён не дараваў-бы ніколі таварышу й на тым сьвеце. Шмат благога пакінулі па сабе хлопцы ў Астапавым дваццаціпяцігадовым веку, а ён, паспытаўшы свайго ўласнага гора, падаючы й цяжка падымаючыся на крутых ухабах дарогаў мужны й чэсны, зь нікога ані накпіў, ані пакрыўдзіў нікога — вялікую меў ён абачлівасьць і бядзе чужой упару памагчы заўсёды ўмеў. Вось чаму й важыць ён асьцярожна на розуме й сэрцы ў маленькай хаце свайго таварыша маленькую часьцінку неасягнёнага людзкога няшчасьця на тле крыві й пажараў, жыцьця й сьмерці.

Чуе Астап гамонку жанок у большай хаце, але ня прыслухоўваецца. І толькі тады, калі ўшчаўся дзіцячы плач, яму здалося, што ў хаце не стае паветра. Адчыніў вакно й апёрся рукамі на падаконьнік:

— Колькі-ж табе давядзецца плакаць, дзіцятка, — сказаў, выразна пачуўшы сказанае.

— Ня дзіця гэта плача, Астап, а радасьць нараджэньня... Радасьць бязь сьлёз не нараджаецца. Яны йдуць упоруч, нітуюцца і жыць ня могуць адно бяз другога, аж пакуль расьхістанае імі цела ў труну не паложыцца. От што яно такое... — нехта, здавалася, сьціскаючы далонямі ягоную нячэсаную галаву, адказаў на самае вуха.

Пасьля чутага Астапу зрабілася яшчэ цяжэй. Ён закурыў трэйцюю самакрутку махоркі й пачаў углядацца ў неба. Перад ягонымі вачыма, засланяючы сонца, стаялі густыя ліпы. Яны нагадалі Астапу пазаўчарашнія хвоі і ўсё, што каля іх сталася... Цяпер ён ня думаў, — ён гаварыў з сваімі ўласнымі думкамі і так, калі-б хто-небудзь стаяў паблізу, дык выразна пачуў-бы такое: «... Вырваліся з-пад шыбеніцы, прабіліся праз кулямётную аблогу, ішлі, не хаваючыся, пад нізкімі клінамі бамбавікоў і зьнішчальнікаў... Прайшлі. І каб ня тыя жанчыны зь дзецьмі, дык і ўсё-б яно было добра... А можа й нядобра? Хіба-ж ня варта паміраць, ратуючы жыцьцё брата? Варта й трэба! Найбольш, відаць, разумеў гэтую простую мудрасьць Раман Скрылевіч. Пажджы, як гэта яно сталася? Ага... Хаваючыся ад нямецкіх аўтаматчыкаў, мы занялі нашую абарону ў густой кроне трыкутніку хвояў. У дузе наступу аўтаматчыкаў знайшліся жанчыны з маленькімі дзецьмі. Пасьля другое чаргі яны паваліліся на гузастыя карані. І калі аўтаматчыкі былі ў нейкіх сарака кроках ад нас, Раман, як той разгневаны леў, рынуўся ўніз каб ратаваць няшчаснае ў лесе дзіцятка. Вось ён засланяе яго сваімі плячыма... Ранены Раман пахіснуўся, але падняўся, даў дзьве чаргі, і яны, перакрыжоўваючыся з маімі, пераняілі апошніх. Ня маючы патронаў Раман выхапіў апошнюю гранату й шырганкуў яе ў залогу ворага. Празь нейкую часіну тыя зрэзалі Рамана. У дваццаці, прыблізна, кроках два ўжо раненыя аўтаматчыкі знайшлі сабе супачынак ад маіх апошніх куляў. І потым... Калі сьцішылася й відаць было, што вораг пераможаны, кінуўся я ратаваць Рамана... Цяжка раненага сябру й ледзьве жывое дзіцянё перанёс я да трох хвояў. Ратунку ня было. Перад скана극нем Раман Скрылевіч вельмі прасіў адведаць ў Карэлічах ягоную, яшчэ бацькаўскую хату й перадаць жонцы апошні ягоны паклон... От, здаецца, і ўсё збольшага...» — сказаў Астап, гледзячы на тры ліпы.

На падаконьніку ляжалі разьбітыя «ходзікі». Зірнуў на іх Астап, памацаў, перавярнуў на другі бок, зірнуў на пагнутыя колцы, потым на падкоўку шчасьця... Павярнуўся паволі сьпіною да вакна й сеў на тым самым месцы, дзе сядзеў перад гэтым, гаворачы зь цёткаю Агапаю. Выняў скураны капшук, расшнураваў, расьхінуў, аціснуў яго праваю далонёю, набраў трыма пальцамі махоркі, насыпаў на пакамечанае лапікла газэціны, скруціў, насьлініў, узяў у губы, каб запаліць запалку. Рабіў усё гэта, быццам на нейкай рэпэтыцыі, думаючы й не адводзячы вачэй ад капшука. У карабку ня было ніводнае запалкі, і Астап, выняўшы з зубоў скрутку, палажыў яе на расьхінены капшук. Робячы гэта, ён упёрся вачыма ў вугальле на чарэні печы. Яны ачахалі, і толькі саўсім маленькі, шавелячыся, як прыцёрты матылёк, пакалыхваўся, асядаючы між імі, сінюткі аганёк.

— Дагараюць, як Раманава сэрца... — падумаў і скалануўся. Устаў і падыйшоў да печы прыкурыць.

— ... Дзе-ж ён пазнаў Рамана — пачуў Астап, як пыталася Раманава жонка ў цёткі Прузыны.

Ад асновы асноваў быў пачатак...

На пачатку было слова і слова было дадзена Богам...

Слова-мова былі дадзеныя ўсім народам, на зямлі пражываючым...

І тым, што жылі, і тым, што пазьней нарадзіцца мелі.

Мова-слова роднае было ім дадзенае на роўных правох і ўсе народы былі перад Богам роўныя.

Бо не маглі народы жыць бяз роднага слова, бяз мовы роднае. Бо пры дапамозе мовы народ будаваў свае каштоўнасьці, узмацняў-узбагачваў свой народны дух, вытвараў-крышталізаваў сваю індывідуальнасьць. І ясным было, што хто хацеў зьнішчыць народ-нацыю, пачынаў ад стаптаньня-зьнішчэньня народнае душы, зьнішчэньня ягонае мовы

Бо мова была і ёсьць асноваю нацыянальнае самабытнасьці, асноваю існаваньня — жыцьця народу.

☆

У тыя часы, калі іншыя эўрапэйскія народы будавалі вяршыні сваіх нацыянальных культураў, тварылі несьмяротныя культурна-мастацкія каштоўнасьці, беларускі гаротны народ, маскалямі абрабаваны, у лапці абуты, запрыгонены й катаваны, стагнаў пад найцяжэйшымі аковамі няволі. Сяляне — аснова беларускае нацыі, знаходзіліся на дне нявымоўнае галіты. Сялянскія сыны па дваццаць пяць год служылі ў салдатах па ўсіх акраінах маскоўскае турмы-імпэрыі. Сялянскія дочкі, маткі, бацькі стагналі ў цяжкім прыгоне, крывёй і потам памнажаючы багацьце сваіх паразітаў.

І ня было межаў народнаму гору-нядолі, неадпомшчаныя былі народныя сьлёзы й крыўда. І ня было аднікуль ратунку. Ды ня толькі адбіралі-рабавалі ў селяніна ўсе матарыяльныя здабыткі працы ягоных рук, але й абсьмялі-апаганілі, а пасьля й забаранілі ўжываць родную мову ягоную. Бо народ хацелі зьнішчыць. Бо мова была асноваю асноваў.

✶

Калі ў 1862 годзе ў Горадзеншчыне і ў іншых губэрнях акупаванай Беларусі народныя мсьціўцы раськідалі першы нумар «Мужыцкае Праўды», загаварылі-зашумелі сяляне-прыгоньнікі: сваё роднае слова ды й друкаванае?

І хто гэта быў гэны «Яська — гаспадар з-пад Вільні», што друкаваў «Мужыцкую Праўду», што пісаў «Пісьмы да народу»? Імя Кастуся Каліноўскага хутка чуваць было ўва ўсіх курна-дымных хатах прыгоньнікаў. «Мужыцкае Праўды» выйшла ў сьвет усяго сем нумароў. Але вартасьць яе ня вызначалася ні нумарамі, ні тыражом. Аўтар і рэдактар яе беларускі народны гэрой Кастусь Каліноўскі пісаў да народу ў ягонай роднай беларускай мове. І гэта было найбольш балючым для ворагаў. Бо хто зьвяртаўся да народу ў ягонай мове, той меў ключы да народнае душы. Гэтым ключом была свая родная мова. Бо мова была асноваю асноваў...

✶

Пасеенае зерне хутка дало багатыя плёны. Прыйшоў Дунін-Марцінкевіч, за ім Францішак Багушэвіч і цэлы шэраг іншых. **«Не пакідайце-ж мовы нашай беларускай, каб ня ўмерлі!»** — заклікаў-навучаў апошні. Расьлі рады беларускіх паэтаў і пісьменьнікаў, народных будзіцеляў. У 1906 г., пасьля кароткатрывалай «Нашай Долі», зьявілася «Наша Ніва». Беларускае друкаванае слова даходзіла ў найбольш глухія закуткі Беларусі. Яно будзіла, навучала, узмацоўвала на духу, паказвала шлях... Яно радзіла новых змагароў, рыхтавала народ да ўсеагульнага ўздыму. Народ пазнаваў самога сябе, сваю мінуўшчыну, сваю сілу.

«Наша Ніва» разбудзіла народныя масы. Яна сталася найважнейшым фактарам у працэсе беларускага адраджэнскага руху. Дык пачаткам узноў-жа была родная мова, гэтая аснова асноваў.

✶

Сёлета адзначаем 10-ую гадавіну існаваньня «Бацькаўшчыны». Ці мала з нас яшчэ сяньня ўяўляе поўнасьцю веліч таго грамадзка-палітычнага й нацыянальна-ўзгадаваўчага капіталу, што ўлажыла «Бацькаўшчына» ў наш вызвольны рух за апошнія дзесяць год? Тыя, што будуць пісаць гісторыю беларускага нацыянальна-вызвольнага руху гэтага часу, найперш заглянуць у «Бацькаўшчыну».

У нашай сьньняшняй палітычнай сытуацыі вольная газэта ёсьць больш, чымся звычайным сродкам інфармацыі. На бацькаўшчыне шалее тэрор, русыфікацыя, пануе палітычная й нацыянальная няволя.

«Бацькаўшчына» ня толькі інфармуе, яна атакуе, лучыць, вядзе, натхняе, дадае сілы, узмацняе. Шмат радзейшыя былі-б сяньня нашыя рады на эміграцыі калі-б ня «Бацькаўшчына».

✶

Шлях беларускага вызвольнага змаганьня цяжкі й небясьпечны.

Ня мы яго распачалі.

Ён усланы тысячамі-мільёнамі курганоў-магілаў: тымі, што йшлі перад намі і ўпалі ў змаганьні. Ён вызначаны крывавымі сьлядамі найлепшых змагароў народных. Ён ня просты: ягоныя пуцявіны вядуць ад паўночнай Новай Зямлі й Калымы аж да паўдзённых узьбярэжжаў Аўстраліі й Аргентыны. Ягоныя пуцявіны раськінутыя па цэлым сьвеце, але шлях адзін: ён вядзе да вольнай і незалежнай Беларусі.

Вораг сочыць нас па ўсіх сьцяжынках, паваротах, узрывае масты-пераправы. Але не напалохае нас скрыгат зубоў варожых. Не аслабяць нашае волі розныя дэмагогі, эгаістыя або й звычайныя «тараканы ў саладусе». Бо мы мусім жыць і мусім жыць для Беларусі. А каб жыць, трэба быць вольным. Бо як пісаў Максім Багдановіч:

> Рушымся, брацьці, хутчэй,
> Ў бой з жыцьцём, пакідаючы жах.
> Крыкі пужлівых людзей
> Ня стрымаюць хай бітвы размах.
>
> Проці цячэньня вады
> Зможа толькі жывое паплыць.
> Хвалі-ж ракі заўсягды
> Цягнуць тое, што скончыла жыць.

К. Акула

На варце вызвольнай ідэі

(Заканчэньне з 6 бачыны)

томна нясе яго безь перапынку амаль усе дзесяць гадоў па шляху беларускага прагрэсу да вольнае й незалежнае Беларусі.

Дык няхай жыве й красуе на карысьць нашага народу «Бацькаўшчына», ейнае кніжнае выдавецтва, буйныя «Каласкі» й іхныя няўтомныя працаўнікі!

А. Негнявіцкі

Да 10-ых угодкаў выхаду «Бацькаўшчыны»

Выдаваць газэту ў нашых умовах, калі няма матар'яльнага забесьпячэньня, надта цяжка. Дзеля таго належыцца прызнаньне тым, што гэтую справу цягнуць, зн. Рэдакцы. Гэта, адылі не мяняе факту, што газэта ё такою, якою ё. Мае яна ня толькі добрыя бакі, але й заганы. Добра зрабіла Рэдакцыя, што зьвярнулася да чытароў, каб напісалі й пра заганы. Каб весьці справу і каб паправіць яе, трэба ведаць запраўдны яе стан. Пра добрае ў «Бацькаўшчыне» напішуць іншыя, тыя, каторыя ня прывыклі крытыкаваць прынагодна, што іншае зышоўшыся пасуседзку... Дый сама Рэдакцыя, здаецца, ня любе самабічаваньня. Я-ж тут дзеля паўнені абраза скажу пра заганы, з большага, бяз дробязяў.

Я бачу, асабліва цяперака, «Бацькаўшчыну» гэткай. Ад 2/3 — 3/4 месца ў ёй пасьвячана справам бальшавіцкай дзейнасьці ў Беларусі, а часткава на'т не зьвязаным ізь Беларусяй, чыста маскоўскім, — наагул тым справам, каторымі адумысьля займаецца радыё «Вывальненьня». Калі-б забыцца, што ў Беларусі можна пісаць толькі тое, чаго вымагае Масква, дык можна было-б падумаць, што «Бацькаўшчына» выходзе ў Беларусі, а не на эміграцы. Справам эміграцыйным у газэце надта мала даецца месца. Ці гэта правільна? Бясспумлеву, нельга ня цікавіцца тым, што дзеяцца ў Беларусі, але пропорца між справамі савецкімі і эміграцыйнымі мусіць быць адваротная, тым больш, што на калене напісаныя публіцыстычныя артыкулы справу выясьняюць няглыбака, зьверхне. Людзі тады працуюць добра, калі ўважаюць, што галоўна ад працы іхнае,або — шырэй — ад працы тае, на каторую яны маюць уплыў, залежа агульная справа народу Аддаваць-жа перавагу дзейнасьці далёкай, ад нас незалежнай, ня мае канструктыўнага значэньня, а нат прывучае да пустаслоўя.

Я думаю, што Рэдакцыя й сама гэта разумее; але не стаець ёй матар'ялу, патрэбнага эміграцы, бо яна ў ладнай меры ад эміграцы адарваўшыся. Прычына гэтага тая, што ў Нямеччыне хіба мала засталося Беларусаў, дый тыя з выняткам групкі ў Мюнхэне неарганізаваныя.

Як-жа паправіць справу? Ё толькі адзін спосаб. Рэдакцыя мусіць дастаць супрацаўнёў арганізатараў, тых, што не загледзеліся ў собскі пуп, але бачаць шырака, маюць нацыянальныя імкненьні й пляны і ведаюць, як іх ужыцьцяўляць. Гэта мусяць быць спаважныя супрацаўні, аўтары артыкулаў, а не карэспондэнты толькі, што лепяць ведамкі бяз творчае ініцыятывы, бяз будуючае крытыкі, без паказаньня лепшага выгляду на будучыню. Ведама, такія супрацаўні ня згодзяцца займацца хваленьням, яны мусяць пісаць не пра адно добрае, але й пра ліха, хоць-бы яно было ў ідэйнай групе, да каторай ён належа. Дзейных арганізатараў у ролі газэтных супрацаўнёў можа ня стаць: замест іх і побач ізь імі могуць быць публіцыстыя, маючыя арганізацыйныя здольнасьці, ініцыятыву, Зацемлю, што такія тэмы, як ралейнае пытаньне ў Беларусі па вывальненьню яе ад бальшавікоў, тэмы глыбака канструктыўныя й не савецкія. А ціж мала ў нас ё падобных тэмаў?

Другая загана, што кідаецца ў вочы — гэта не заднаважанасьць Рэдакцыі, з чым зьвязана непрадуманае й неўважнае дачыненьне да пусканага ў газэту матар'ялу. Лучаў у газэту такі матар'ял, якому ў ёй не павінна было быць месца. Даводзілася на'т перарываць друк некаторага.

Наапошку, трэйцяя загана ня меней балючая за першыя дзьве. Гэта — мова «Бацькаўшчыны». З «Бацькаўшчыны» нельга навучыцца беларускае мовы, барджэй можна яе забыцца. Калі ў вадным артыкуле бывае мова не благая, дык у другім, і што друкуецца побач — нягодная. Або: замест добрага ў вадным, ё благое ў другім. А нярэдка бывае й так, што тое самае благое знаходзім у усіх.

Пры такой моўнай трасянцы больш чымся дзіўнымі выглядаюць дачыненьні Рэдактара да мае беларускае мовы. Дарма што некаторым — і мне асабіста — гэта вельмі не падабаецца, але я адзіны, прынамся на эміграцы, беларускі мовавед і з гэтым трэба лічыцца — мне й іншым — дзеля дабра нашае мовы, а тым самым дзеля дабра нашага народу. Я з гэтым лічуся, дасьледую беларускую мову наагул і ўважна, з дасьледаваньням стаўлюся да кажнага ейнага слова і кажнае хормы, і за ўсё чыста адказую. Прымеж таго Галоўнаму Рэдактару «Бацькаўшчыны», просьле таго як ягонае палажэньне на эміграцы павышылася, здаецца, што тым самым ён ужо даволі знае беларускую мову. Дарма, што ягонае знацьцё беларускае мовы такое самае недастатнае, як і іншых пішучых у нас пабеларуску, ён прысабечыў сабе дыктатарскія правы што да мае беларускае мовы. Няхай-бы сабе ён пакзаваў, што подле яго, нядобрае ў мове маіх артыкулаў. Нат няхай-б паказаваў, што зьмяняе ў маёй мове, хоць гэта ўзрушала-б складнасьць мовы. Але ён мяняе, не паказуючы, **што** зьмяніў. Такім парадкам выступае ў ролі **дыктатара сусім безадказнага** над мовою **спэцыялістага.**

Няма дзіва, што зь беларускіх студэнтаў ніхто ня хоча студыяваць беларускую мову, бо нікому ня хочацца быць у маім палажэньню. А, з другога боку, нашто, думае кажны, я буду студыяваць беларускую мову, або накш славістыку з асаблівым зьвярненьням увагі на беларускую мову, калі й бяз студыяў усе ў ёй «усё ведаюць».

Я. Станкевіч

Палесьсе. У летні дзень на рэчцы Бабка. Фото М. Ананіна

— Ведае, казаў, бачыўся. А от дзе і як — не сказаў, і я ў яго не перапытала.

— А не казаў, адкуль сам будзе?...

— Нічагусенькі. Негаваркі, найбольш маўчыць і ўсё нештачкі думае...

— Думае... Хай думае, ідучы дадому... Што яму там думаць у чужой хаце... Пра тое, мусіць, што уцёк, каб не ваяваць... — апошняе гаварыла Марыля ня цётцы, а сама сабе, але Агапа ўчула:

— Ніхто ня хоча накладаць галавою чорт ведама за што. Можа-ж і на яго, во гэтакага ўнурыстага, чакае свая кабеціна?.. Зьесьць капусты дый няхай сабе йдзе з Богам, калі так... На маю-ж дурную галаву... — цётка не дагаварыла, убачыўшы, што пляменьніца прытуліла да вачэй дзіцячую полачку й пачала плакаць. Даўшы дзіцяці ўвязаны ў палатняную анучынку драбок патоўчанага цукру, пайшла да дзьвярэй, каб зірнуць на варыва ў печы, а Марыля тым часам аклікнула:

— Распытайцеся-ж цётачка!.. — выціраючы сьлёзы, папрасіла Марыля і, моцна ікнуўшы, дадала: — І гадзіньнік, кажаце, як у Рамана?.. Калі-б мела змогу падняцца пагаварыць з чалавекам...

— Марылька... — Агапа прыняла з клямкі руку, вярнулася да ложка, села і, камечачы ў руках зрэбны стары хвартух, пачала ўгаворы:

— Ня еш ты сябе, кажу табе, Марылька, уважай пакуль-што на самую сябе, на гэтую во сваю кроў у калысцы. Можа й Раман недалёка дзе ад хаты...

Пачуўшы слова «гадзіньнік», Астап ня мог прыслухоўвацца далей да гаворкі жанок у большай хаце. Ня відны яму былі ані ачахлыя на чарэні вугалькі, ані сінюткі між імі аганёк... Падыйшоў да вядра з старою пянчанаю посілкаю, зачэрпаў, сьпяшаючыся, вады меднаю конаўкаю, напіўся, начапіў конаўку на вушка вядра і амаль бегма кінуўся да стала. Ухапіўшы скураны капшук, палажыў у кішаню, і, не разьвітваючыся, выйшаў ціхутка ў сенцы, а зь іх — на ганак і раптам супыніўся.

— А гадзіньнік? — папытаўся Астап у самога сябе. — Не, гадзіньнік мушу пакінуць — няхай самі дагадваюцца...

Выхапіў гадзіньнік, прылажыў яго да вуха, паслухаў, палажыў на далоню левае рукі й пачаў на яго ўзірацца: дзьве сорак пяць...

Раманава сэрца сьціхла... памерла..., а сэрца Паўла Бурэ б'ецца, не заводзячыся... — ціхутка гаварыў Астап, пазіраючы на вяршыні трох ускудлачаных ветрам ліпаў на Раманавым двары. І яму захацелася зірнуць на жывучае сэрца гэтага маленькага, кругленькага, прычарнелага ад часу, але пакуль яшчэ крыху бліскучага, срэбранага Паўла Бурэ... Падчапіў ногцем вечка, паціснуў, і яно адскочыла... Пад ім, на другім вельмі бліскучым вечку, ляжаў маленькі кругленькі фотаздымак... Пацямнела ў вачох. Астап адным махам працёр правым рукавом замурзанае гімнасьцёркі вочы і, калоцячыся, пачаў узірацца ў яго так, як узіраецца чалавек, ратуючы сваё жыцьцё, на галаву скручанага перад ім зьмея... З фотакарткі ўсьміхалася Астапу ягоная любая дзяўчына — студэнтка пэдадагічнага тэхнікуму Марылька Іскрыцкая...

— Не!.. Няпраўда гэта!.. — крыкнуў, трасучыся, Астап. — Марылька?.. Якжа... Як-жа яно?.. Няпраўда!..

— Праўда... Праўда... — адказала яму маленькае зялезнае сэрца Паўла Бурэ... Гэта-ж яна... твая колішняя Марылька Іскрыцкая... Памятаеш?..

— Яна... Марылька... Які-ж ты вялікі недаверак, Астап!.. — скрыгануўшы да болю зубамі, ад чаго, здаецца, магла заняцца самая тоўстая скрутка махоркі ў жоўтым кавалку «Правды», выштурхнула з гарачых грудзей Астапава горла здушанае вялікім дзівам густое паветра. — Чаму-ж ты, нягоднік, не ўратаваў Рамана Скрылевіча!?.

— Не ўратаваў Рамана, дык уратуй Раманава дзіцятка... — адказала Астапу маленькае зялезнае сэрца Паўла Бурэ...

Паволі, быццам трымаючы на руках найдарожшы скарб сьвету, унёс Астап у хату гадзіньнік Рамана й павесіў яго на той убіты Раманам вухналь, на якім віселі ягоныя «ходзікі», а цяпер — адна-адзіная падкоўка... Пакінуў, зірнуў і выйшаў, сам ня ведаючы, куды...

✳

Цётка Агапа не заўважыла на падкоўцы гадзіньніка. Дагледзела ўпечы, згатавала чабору, занесла Марылі і, нічога ёй ня кажучы, пайшла ў камору перабіраць у куфры старыя лахманы, каб мець што падараваць заўтра бабцы Прузыне. І толькі на зьмярканьні, паказваючы Марылі ношаную сукню, сказала:

— Нямашака ні ў хаце ні ў сенцах... І ня ведаю дзе...

— Як-жа няма? Гэта-ж тая самая маціна сукня, пра якую мы з вамі гаварылі...

— Ня гэта, Марылька... Я пра гэтага чалавека кажу табе. Нямашака. Пайшоў і ні славечка. І капусты не дачакаўся...

— І на яго хата чакае... Не векавацьжа яму ў нас... — гаварыла Марыля цётцы.

— Тож-ба то... — згадзілася Агапа.

...Ноч была спакойнай — ні стрэлаў, ні бамбавікоў. Ураньні Марыля сказала цётцы, што ёй ужо добра й што яна можа падняцца, сама даглядаць сыночка. Неўзабаве мелася прыйсьці і бабка Прузына.

Марыля апранула халат з чорна-жоўтымі палоскамі, пацалавала дзіцятка, зірнула на вуліцу і, трымаючыся за рукаў цёткі Агапы, выйшла ў меншую хату. На стале стаяла ў вышчарбленай глінянай місцы ўчарашняя капуста, а каля яе — луста хлеба. На рагу стала, пры якім сядзеў невядомы чалавек — пацяруха махоркі. Гледзячы на пабітае каля вядра чарап'ё судзьдзя, Марыля пачула дзіцячы сьмех і голас бабкі Прузыны. Увайшоўшы ў хату, дзяўчаткі й хлапчукі, весела сьмяючыся, давалі ў рукі сваёй добрай настаўніцы букеты розных кветак і абяцалі прыходзіць штодня. Бабка, у сваю чаргу, расказвала пра ўчарашнюю сустрэчу з абдзёртым вайскоўцам і папыталася, ці быў ён.

Устаўляючы ў прырыхтаваны Агапаю гладыш прынесеныя дзецьмі кветкі, Марыля зірнула на «ходзікі» каб ведаць, а якой гадзіне прыйшлі ў хату госьці... На падкоўцы вісеў «Павал Бурэ... Асьцярожна, як нешта сьвятое, зьняла Марыля з вухналя гадзіньнік, зірнула й заціяла дух.

— Раманаў!?. — не сваім голасам крыкнула Марыля, пазнаўшы на вечку гадзіньніка выскрабаны голкаю крыжык, і маланкавым рухам адкрыла вечка...

— Божачка-ж ты мой!.. — яна ўбачыла свай фотаздымак.

Сьціскаючы гадзіньнік, як няжывая, павалілася на выбітую глінаю зямлю хаты й моцна застагнала...

— Марылька!.. Любенькая... — загаласіла Агапа.

— Адлітую вадою Марылю пасадзілі на лаву каля стала. Цётка Агапа давала ёй з лыжкі нейкія кроплі і вельмі хвалявалася, наракаючы на прышлага ў хату чалавека...

Дзяўчынка, скубучы прынесены ёю васільковы вяночак, падняла з лавы вайсковы білет і прачытала, як вучыла яе Марыля ў школе:

— Ас-тап Кры-жак...

— Што?! — папыталася ледзьве жывая Марыля.

У гэтую часіну ўвайшоў у хату Астап, і ягоны пагляд скрыжаваўся з чорнымі вачыма... Марылі Іскрыцкай... Падыйшоў, пацалаваў рукі, галаву і, быццам важачы на вагу золата кожны гук, гледзячы на дзіцятка ў руках бабкі Прузыны, сказаў:

— Ня вінавацьце мяне, Марылька!..

Зь мінулых гадоў «Бацькаўшчыны»

АД РЭДАКЦЫІ: Ніжэй перадрукоўваем чатыры перадавіцы «Бацькаўшчыны», зьмешчаныя ў мінулыя гады, пачынаючы ад ейнага № 1-га з 31 кастрычніка 1947 г., якія найлепей ілюструюць ідэялягічныя пазыцыі нашае газэты й галаўнейшыя заданьні, якія яна перад сабою паставіла.

*

Бацькаўшчына

(Перадавіца № 1 «Бацькаўшчыны» за 31 кастрычніка 1947 году)

Чаму — «Бацькаўшчына», калі мы — на чужыне? — пэўна, спытаюцца некаторыя. А хто-ня-хто можа паставіцца да гэтага і з рэзэрвай з пабойваньнем навет...

І ня будзе ў гэтым ніякага дзіва — усё зразумела кажнаму з нас адразу й не патрабуе лішніх тлумачэньняў. Занадта жывыя яшчэ ўявы нядаўных трагедыяў, калі чалавек, брытваю па собскім горле ці інакш як адбіраючы сабе жыцьцё, бараніўся якраз перад гэтай... бацькаўшчынай... Занадта ўедлівая горыч атруты, тонкім шпрыцам навачасных знахароў-ведзьмакоў укроплена ўва ўсе бадай адвечныя сьвятыні чалавека — і ў тую Бацькаўшчыну, і ў Свабоду, і ў Шчасьце, і ўва ўсё-усенькае аж да розных дэмакратыяў і сацыялізмаў — ідэалаў створаных людзтвам у заўсёдным імкненьні да лепшага й дасканальнейшага... У вадным «спрыце рук бязь ніякага ашуканства», як гаворыцца, паводля простага рэцэпту гэнага вядзьмарства-круцельства, далікатна званага дзеля людзей «дыялектыкай», няўзнак усё «перайшло ў сваю процілежнасьць»: шчасьце — у нядолю й злыбяду, свабода — у няволю й катаргу, а Бацькаўшчына-Маці абярнулася ў сіберную Мачыху-Чужыну, куды трэба гнаць-турыць чалавека гвалтам у каршэнь, як на кару за найцяжэйшыя злачынствы. І калі ўсё гэта можа й ня кажнаму яшчэ на сьвеце ясна й зразумела, дык пэўна-ж, аж занадта добра ведама яно нам, «перамяшчэнцам»-выгнанцам, на чыіх скурах і сьпінах якраз разгульваліся гэныя «пераходы процілежнасьцяў», чые душы яны каталі й шматавалі, чые жыцьці паламалі й пакалечылі.

І ўсё-ткі мы важымся сяньня напісаць тут на сваім сьцягу толькі гэтае адно-адзінае слова — «Бацькаўшчына». І ўсё-ткі мы важымся цьвердзіць, што ня мае права чалавек, дый ня можа проста адвярнуцца ад свае Айчыны, разарваць зь ёй усё, як ня могуць, ня ў стане навет адвярнуць і адлучыць яго ад яе ніякія ў сьвеце гвалты, ніякія зялезныя заслоны ці запоны.

Бо Бацькаўшчына — гэта-ж ня толькі зямля бацькоў і бацькоў бацькоў, аж углыбкі сівых пакаленьняў. Бо Бацькаўшчына — гэта найперш уся спадчына гэных пакаленьняў, увесь духовы набытак іх, пераказваны з роду ў род і не дзеля таго, каб яго занядбаць, ці зусім выкінуць, ці схаваць, закапаць у зямлю назаўсёды, а якраз на тое, каб пашырыць і павялічваць, памнажаць і пераказваць далей нашчадзі. І гэтая Бацькаўшчына — не ў зямлі, а ў людзях першым і галоўным чынам. Яна ў нас самых, у нашых душах, і ад Яе ня можам адцурацца, «як рукі, як вока», як няхітра пяець аб гэтым адна нашая просьценькая, дзіцячая можа навет, а глыбока-праўдзівая нацыянальная песенька.

Так, запраўдная Бацькаўшчына — гэта найперш людзі, гэта й мы таксама. І хіба ня мы тут, на чужыне, сяньня ня толькі можам і маем, але навет проста мусім быць спадкаемцамі, і перахавальнікамі-разьвівальнікамі ды далейшымі пераказьнікамі тае спадчыны бацькоўскіх і дзядоўскіх-прадзедаўскіх пакаленьняў? Хіба ня мы першым чынам, і хіба ня мы навет бадай адзіныя? Бо-ж гісторыя сяньня павярнулася так, што там, на зямлі бацькоў, якраз няма месца гэтай запраўднай Бацькаўшчыне, — няма месца пад сонцам, хіба што ў глыбокіх падзямельлях, хіба што ў глыхмяні пушчаў-лясоў, хіба што сярод дзічыні балотаў-багнаў, дый то да часу толькі пакуль не асоча, не апора і ня выпара адтуль пройма-чужынец, катпрыблуда. Бо гэная вядзьмарская «дыялектыка», распаношыўшыся чыста біблейнай «гідасьцяй запусьценьня на сьвятым месцы тым», устанавіла сяньня **запраўдную чужыну на нашай Бацькаўшчыне.** І ці-ж не адзіным адказам на гэта, ці не адзіным ратункам мусіць быць адваротнае — станаўленьне й згуртаваньне **Бацькаўшчыны на Чужыне?** Да гэтага мы й хочам імкнуцца, да гэтага будзем заклікаць і ўсяляк прычыняцца праз гэтую, зь вялікімі цяжкасьцямі нарэшце здабытую трыбуну свае нацыянальнае газэты. Хай-жа й будзе гэтта такая трыбуна Бацькаўшчыны на чужыне!

Але ў гэтай-жа роўніцы ляжыць абавязак і ня толькі ўсіх нас, як нацыянальнае й грамадзкае цэласьці з усімі ейнымі ворганамі й пляцоўкамі, а й павіннасьць кажнага з нас, кажнага суродзіча ўпаасобку. Нашыя сябры ў долі-нядолі, «перамяшчэнцы» іншых народаў — Украінцы, Летувісы, Палякі, Расейцы і інш., якім пашчасьціла раней за нас здабыць сваю нацыянальную прэсу, ужо даўно й намагальна арыентуюць праз яе сваіх суродзічаў-эмігрантаў у тым адзіна-правільным кірунку, што **кажны выгнанец мусіць стацца сьведамым адказнасьці прадстаўніком і паслом-амбасадарам свае запраўднае Бацькаўшчыны.** Гэтае заданьне ня менш актуальнае й для кажнага з нас, і стала нагадваць яго нашым суродзічам ды адпаведна зброіць іх дзеля выкананьня гэтае важнае й разам пачэснае ролі — таксама будзе нашым заўсёдным імкненьнем.

І яшчэ адно, гэтым разам апошняе. Ставячы наперад Бацькаўшчыну, як людзей, мы зусім не манімося зракацца й бацькаўскае зямлі, адварочвацца ад родных бацькаўскіх гоняў ці прапаведваць такое зрачэньне й адварот. Мы толькі цьвёрда перакананыя, што зварот гэным гоням іхнага запраўды роднага й бацькаўскага для нас характару можа й мусіць адбыцца адно празь людзей, што самыя захаваюць у сабе гэты характар, захаваюць як тут, у нас, так і там, на сяньняшняй чужыне — на бацькаўшчыне. Мы глыбака верым у вешчыя словы нашага гімну: **«Не загіне Край Забраны, пакуль будуць людзі!»**

І нам таксама верыцца й роіцца тое, пра што натхненна-візіянністычна пяяў адзін з нашых паэтаў-пакутнікаў якраз дваццаць год таму:

Будзе дзень сьвяточны, Дзень Другога Прыйсьця,
Прыйдуць Маці з Сынам, на услоне сядуць.
Расшумяцца клёны, расшумяцца лісьце,
Будзе сьвяткаваньне песеннае ў садзе.
Прыйдуць зь песьняй тыя, што сабе ня лгалі,
Што сьлязу раnялі на сырым кургане.
Параходы ў ходзе падаюць сыгналы,
Размываюць хвалі цёс гранітных граняў.

Сяньня і для нас-эмігрантаў, гэтыя словы набіраюць і яшчэ спэцыфічнага й пры тым вельмі рэальнага адценьня, аб якім пэўна ня думаў, дый ня мог думаць тады паэта. Але сяньня ўжо мы чуем у іх сыгналы ня толькі аддаленьня-адплыцьця яшчэ далей ад родных берагоў, адплыцьця нямінучага, пэўна-ж, для шмат з нас, — але й магутную пабудку, што скліча нас некалі-хоць і з краю сьвету — на Вялікі Дзень Другога Прыйсьця, на сьвяткаваньне песеннае ў садзе бацькоўскім — да Маці-Краіны.

Адно няхай Яна-Бацькаўшчына-Маці — вечна будзе з намі і ў нас, у сэрцах, у душах, у думах і ў чынах нашых.

І няхай станецца!

На шлях перамогі

(Перадавіца № 17 (20) «Бацькаўшчыны» з 23 травеня 1948 г.)

Радыё, тэлеграф, газэты разьнесьлі па цэлым сьвеце: у Палестыне, па аслабаненьні яе дасюлешняй мандатнай ангельскай уладай, праклямавалася (па 2.000-годным перапынку) незалежнае гаспадарства жыдоўскае нацыі Ізраэль. Ужо 20 часінаў пасьля гэтага праклямаваньня новае ці лепш, адноўленае гаспадарства прызнаецца аднэй з наймагутнейшых дзяржаваў сьвету — Задзіночанымі Штатамі Амэрыкі. Зараз-жа сьпяшаецца з гэткім прызнаньнем і СССР. З другога боку, ад пачатку-ж свайго заснаваньня Ізраэль стае ў зацятае ходаньне, ня так дыплёматычнае, як ужо чыстае ваеннае змаганьне за самае сваё існаваньне.

Цэлы сьвет зь пільнай увагай сочыць усе гэтыя падзеі. Сымпатыі падзяляюцца розна. Ды якія-б там ня былі сымпатыі — факты заўсёды ўпорыстая рэч, а пагатоў — факты гістарычныя, і яшчэ больш — тыя гістарычныя тэндэнцыі, скіраванасьці й імкнёнасьці, што зраджаюць сябе, даюцца намацаць, вылушчыць і пазнаць у ланцугу гэных фактаў. Даюцца пазнаць і — вучаць.

На першы пагляд ува ўсім гэтым запраўды шмат што выдаецца парадаксальным, супярэчлівым, можа нат кур'ёзным, а таму як-бы няпэўным, нятрывалым. Тымчасам, як усе трубяць аб быццам-бы адміраньні ідэі нацыі, прынамся — нацыянальнага гаспадарства — паўстае й прызнаецца новая, чыста-нацыянальная, мо нат нацыяналістычная дзяржава. І то паўстае, творыцца народам, які выказаў, здавалася-б, гэтулькі нахілу й нат здольнасьці, ды ці не добраахвотнасьці да дэнацыяналізацыі, асыміляцыі зь іншымі нацыямі, выдаў зь сябе ці не найбольш усялякіх «інтэрнацыяналістых», сьведамых варагоў усяго нацыянальнага, дый сам урэшце практычна абярнуўся ў нейкую, як кажуць, «інтэрнацыю», расьцярушаную па цэлым сьвеце. І творыцца гэтае гаспадарства на адраджэньні даўно, здавалася-б, і безнадзейна пахаваных традыцыяў, улучна да такіх, як гэбрайская (стара-жыдоўская) мова — «мёртвая», тысячагодзьдзямі забытая сваім народам, кніжная, «цяжкая», «архаічная», «адсталая» — перастарэлая, а сяньня — афіцыйная дзяржаўная мова новапраклямаванага гаспадарства, ды нарэшце — аж прастары, яшчэ біблійны народны першаназоў «Ізраэль». І прызнаецца гэтае — такое, здавалася-б, рэгрэсыўнае, рэакцыйнае (хоць-бы ў форме сваёй) гаспадарства — найперш — дзяржавай гэтак прагрэсыўнай, перадавой, ненацыяналістычнай, мо навет — «інтэрнацыяналістычнай», даўно прамінулай «пережытую стадыю нацыянальнага гаспадарства», як і розныя іншыя быццам-бы «перажыткі» (і нацыянальную мову, і народнае ймя) — гэткай сусьветнай і сусьветніцкай сілай, як ЗША... І тут-жа — прызнаецца самым аж «найперадавейшым» СССР...

Пэўна, знойдуцца, людзі, якія будуць падчыркваць ува ўсім гэтым і закулісны бок, і «дэкарацыйную апэрэткавасьць» вонкавага, паказнога боку, і розныя каньюнктурныя мамэнты, і аж усялякія магчымыя махеркі. Можа ўсё гэта навет і мець праўду. Але ў кажным разе праўда гэтая, ці праўды, будуць толькі пабочнымі, паможнымі і ня засьцяць ніколі праўды галоўнае, што сьвеціць тут, «калі глядзець на ўсё дзіцячымі вачыма», як казаў наш паэта — калі глядзець шчыра, неперадузята, а разам із тым — пранікліва ў самую існасьць рэчаў. А праўда гэтая — **несьмяротнасьць нацыі, непрамінальнасьць ідэі і нацыянальна-культурнага і нацыянальна-гаспадарстваўскага адраджэньня, адвечная і навечная актуальнасьць яе невычарпальная магчымасьць для кажнага нацыянальнага фэнамэну, як-бы ён ні змалеў, як-бы глыбока не заняпаў ён, як-бы нізка ня паў ці быў павалены, растаптаны і ўсьцяж таптаны.** І калі да выяўленьня гэтае праўды спрычыніліся мо не адны толькі ідэйныя, чыстыя імкненьні й рухі, якіх нідзе ня хочуць бачыць скептыкі і ўсюды аплёўваюць цынікі, калі тут нек бокам (ці хоцьбы сабе і ўлоб) памаглі й розныя «найрэалістычнейшыя рэальнасьці», зьбег іх ці нат і просты зьбег акалічнасьцяў — гэтая памога нічога не запярэчвае й не абніжае: «часам зробіць і ліхое справу добрую на сьвеце», як добра кажа нашая народная мудрасьць, пераказаная адным із паэтаў народу.

І ўва ўсім гэтым для нас, нацыянальна-сьведамых сыноў свае Бацькаўшчыны — новы й глыбокі знак гісторыі, новае падтрыманьне на духу, падмацаваньне надзеі, веры й навагі. Бо гэты знак, як пальцам-паказьнікам, ськіраваны проста на нас і нашую нацыянальную справу. Дармо, што працэс, сказаць-бы, «палестынізацыі» нашае Бацькаўшчыны сяньня ў поўным размаху: ад даўжэйшага часу ня спыняецца пампаваньне выгнанцаў на ўсход, расьцярушваньне іх па неабсяжных казахстанах, сібірах, калымах; разьюшаная навала плесканула вялікую хвалю выгнаньня ды ўцёкаў і на Захад, разьвеяла дый яшчэ вее-сее па цэлым сьвеце; усё больш і больш розных «Арабаў» навадняе нашую зямлю дзядоў, абжываецца на ёй, пагражае зажыцца аж да стану свайго роду аўтахтонаў ці абарыгенаў; нагвалт асымілююцца ўсе нацыянальныя апрычонасьці, а мова — найперш і найбольш... Дармо — бо **магчымасьць адраджэньня і нашага Сыёну сяньня бліскуча дэманструецца й сьцьвярджаецца самой гісторыяй.** Трэба адно ня губляць веры ў яе, і пэўна-ж галоўнае — не пакладаць рук.

А тут прыклад Палестыны-Ізраэлю, тэорыя й практыка сыянізму гэтак добра паўчальныя нам і мусяць стацца проста пуцяводнымі. Найперш і найбольш — **значаньне нацыянальнай ідэі,** якая адна забясьпечыла тут несьмяротнасьць нацыі Ізраэлю пры такой, здавалася-б, жахлівай культурнай засыміляванасьці яе. Тое, што пры гэтым памагла ўвязанасьць тае ідэі ў рэлігійную сыстэму, магчымасьці чаго ня маем мы, вызнаючы агульна-людзкую хрысьціянскую рэлігію ў тым ці іншым ейным адменьніку — ня толькі ня можа спыняць нас, а мусіць адно штурхаць і штурхаць да далейшага й далейшага ўздыму нашае собскае нацыянальнае ідэі на ступень запраўды рэлігійнае моцы й магутнасьці. Культ нацыянальных сьвятыняў перахова й ахова іх — на найвышэйшае й найпачэсьнейшае месца! Бо якраз туды найбольш і цаляе сяньня вораг, у нахабнасьці сваёй наважаны ўжо й на акты адкрытага гвалту, зьдзіраньня й таптаньня нацыянальных эмблемаў — вонкавых знакоў гэтых сьвятыняў. А тутжа цесна вяжацца й другое, ня менш важнае — **значаньне нацыянальнае навагі.** Навагі і ў вадраджэньні, здавалася-б безнадзейна памерлага (ад гаспадарстваўскае незалежнасьці — да такіх «драбніцаў», як мова, народны назоў), і ў нацыянальнай самаабароне, і ў самым беззасьцярожным нацыянальным змаганьні усімі магчымымі й даступнымі спосабамі — навагі, што знаходзіць у сабе сяньня народ, які дасюль так, аж да анэкдатычнасьці, слыў па цэлым сьвеце за гэткага няздольнага й неахвочага да вайны зброяй, да ахвярнасьці й данінаў крыві...

Наш нацыянальны дух заўсёды сымпатызаваў сыянізму. Наш вялікі нацыянальны прарок Янка Купала шчыра й моцна выказаў быў гэтую сымпатыю ў сваім вершы «Жыдом», недапушчаным да передруку ў ніводным зь ягоных збораў твораў. Сыяністыя й беларускія «нацдэмы» йшлі плеч-поплеч і ў кантакце ў змаганьні супраць бальшавіцка-расейскага «інтэрнацыяналізму», дзелячы долю ў сталінскіх турмах, катаргах і ссылках. І сяньняшні ўступ сыянізму на шлях перамогі ня можа таксама пакінуць нас сьцюдзёнымі, ня можа не хваляваць, пагатоў, што гэтая перамога ня можа ня быць і вялікай перамогай нацыянальнае ідэі наагул і вялікай гістарычнай зарукай нашае собскае перамогі.

Ваш сьветач там, дзе Палестына,
Наш сьветач — Маці-Беларусь адна. —

пісаў калісь «Жыдом» Янка Купала. Вышэй-жа ўздымем нашыя сьветачы Бацькаўшчыны — адвечныя няўгасныя сьветачы нацыі, і не задзьмуць іх ніколі ніякія ліхія вятры й навалы!

Голас чытача

(Працяг зь 7-ай бачыны)

Ад Рэдакцыі. Шмат яшчэ ёсьць у Нямеччыне Беларусаў якія з тых ці іншых прычынаў не змаглі выэміграваць у іншыя краіны. Калі яшчэ 6—7 год таму, жывучы навет у найбольш адлюдным месцы, Беларус не пачуваў сябе вельмі адзінока, бо ведаў, што ў суседнім гарадку ці горадзе жыве большая ці меншая група ягоных суродзічаў, то сяньня — адзінота поўная. Навет рэдкія лісты ад выэміграваўшых знаёмых, якія хоць у пэўнай меры трымалі ў сувязі із іх суродзічамі, з году ў год радзелі, аж зусім спыніліся. Таму ня дзіва, што даслоўна адзіным лучнікам у такім выпадку зь беларускім «сьветам» засталася толькі «Бацькаўшчына». Колькі лістоў атрымоўвае «Б-на», дзе заўсёды адно й тое-ж: «...калі магчыма, прашу прысылаць...» Ніжэй мы зьмяшчаем урывак аднаго з такіх лістоў, прысланы нам з нагоды юбілею спадаром Ігнатам Грыгаровічам. З гэтага ўрыўку мы бачым ня толькі патрыятызм аўтара, але й таксама ацэну значаньня беларускага друкаванага слова.

«...вялікую, вельмі карысную дзеля дабра беларускай нацыянальнай справы працу выканала й выконвае «Бацькаўшчына». Непахісна служыць яна высокім хрысьціянскім ідэям дабра, праўды й справядлівасьці ды адважна бароніць правы Беларусаў і ўсіх паняволеных народаў, ажыўляючы й узмоцніваючы сярод суродзічаў веру ў дасягненьне канчатковай перамогі ў барацьбе за вольную й незалежную Радзіму-Беларусь. Вялікая заслуга газэты «Бацькаўшчына» выявілася ў шырэньні сярод раськіданых па ўсім сьвеце нашых суродзічаў беларусаведы, як на бачынах самой газэты й ейнага прыгожага й надта цікавага дадатку «Каласкі», так і праз выдаваньне мастацкіх твораў славутых беларускіх пісьменьнікаў. Ад усяго беларускага грамадзтва бясcумлеву прыслугоўвае Вам і ўсяму актыву газэты «Бацькаўшчына» і часопісу «Каласкі» чэсьць, глыбокая пашана й вялікае дзякуй за Вашу цяжкую й вельмі карысную для беларускай справы працу. Дай Божа і ў будучыні шырэйшага росквіту газэце «Бацькаўшчына», «Каласком» і Выдавецтву беларускіх кніжок, а Вам і ўсім працаўніком іх — здароўя, бадзёрасьці духа й памыснасьці ў працы.

Увесь час бязь перапынку атрымліваю Вашу газэту, зь вялікім задаваленьнем яе чытаю і шчыра дзякую за ласку. Ветліва прашу Вас і надалей, калі гэта яшчэ магчыма, прысылаць мне Вашу газэту.

З глыбокай пашанай

Ігнат Грыгаровіч»

АД РЭДАКЦЫІ

Апрача зьмешчаных у гэтым нумары выказваньняў і пажаданьняў, Рэдакцыя яшчэ атрымала цэлы рад тэлеграмаў і лістоў ад розных беларускіх установаў, арганізацыяў і паасобных грамадзян, у якіх таксама падчырківаецца вялікая роля нашай газэты ў беларускім нацыянальна-вызвольным руху ды выказуюцца найлепшыя пажаданьні ў наступным ейным дзесяцігодзьдзі. Усім тым, хто прыслаў нам свае пажаданьні й павіншаваньні на гэтым месцы выказваем нашую шчырую падзяку.

Рэдакцыя «Бацькаўшчыны»

Распачынаючы новы этап...

(Скарочаная Перадавіца № 63 «Бацькаўшчыны з 15 верасьня 1950 г.)

Зь бягучым годам беларуская эміграцыя ўваходзіць у новы пэрыяд свайго існаваньня. Выпадкі й акалічнасьці, што замыкаюць пэрыяд дасюляшні й распачынаюць новы, зьяўляюцца настолькі важнымі для нас, што нельга абыйсьці іх моўчкі.

Перш за ўсё бягучы год ёсьць для нас важным годам у сувязі з тым, што ў гэтым годзе аснаўная маса нашае эміграцыі, што жыла дасюль часова ў Нямеччыне на ласцы IRO, ужо выэмігравала або знаходзіцца ў працэсе эміграцыі ў краіны сталага побыту. Людзі, што дагэтуль жылі ў няпэўнасьці й няведаньні сваёй будучыні, цяпер здабываюць больш менш нармальныя ўмовы жыцьця й працы, паколькі наагул можна гаварыць аб нейкай нармальнасьці на эміграцыі. Хаця й тут не абыйшлося без мамэнтаў ярка адмоўных, якімі было пазбаўленьне права на эміграцыю ладнае колькасьці Беларусаў і астаўленьне іх у ўмовах поўгалоднага існаваньня ў Нямеччыне, сам факт выэміграваньня аснаўнае бальшыні іх ёсьць бясспрэчна фактам вельмі пазытыўным.

Масавая эміграцыя нашых суродзічаў зь Нямеччыны пацягнула за сабой ня толькі перанясеньне нашых палітычна-грамадзкіх цэнтраў у іншыя краіны, але й выклікала неабходную патрэбу грунтоўнае рэарганізацыі нашае дзейнасьці і значнае перастаноўкі сілаў. Нашыя людзі, што жылі дасюль у беларускіх лягерах або зарганізаванымі нацыянальнымі групамі ў лягерах чужых, без асаблівых арганізацыйных натугаў маглі жыць собскім нацыянальным жыцьцём. Цяпер зьяўляюцца яны расьцярушанымі сярод чужога ім элемэнту розных краінаў сьвету й дзеля гэтага наражаныя на небясьпеку асыміляцыі, а ў найлепшым выпадку нацыянальнай індэфэрэнтнасьці. Таму ў першую чаргу мы павінны парупіцца стварыць такія ўмовы, каб нашыя людзі, раськінутыя па шырокім сьвеце, адчувалі патрэбу собскага нацыянальнага жыцьця. Ня трэба й даказваць, што найлепшымі й незаменнымі сродкамі для гэтага могуць быць спраўна дзеючыя нацыянальныя арганізацыі й роднае друкаванае слова.

Для Беларусаў, што мелі шчасьце выэміграваць зь Нямеччыны, тыя пануючыя гады недастатку і галіты, якія яны перажывалі ў ДП-лягерах, належаць ужо да мінуўшчыны. Дзеля гэтага пры наяўнасьці добрае волі нашае інтэлігенцыі й разумнага кіраўніцтва зь ейнага боку адкрываюцца цяпер шырэйшыя пэрспэктывы й магчымасьці нацыянальнае працы. Дык усебакова іх выкарыстаць і züактывізаваць нашае нацыянальнае жыцьцё ў краінах новага асяленьня зьяўляецца першай патрэбай дня.

Бясспрэчна, зьмены на лепшае зарысаваліся і ў іншай галіне нашага грамадзка-палітычнага жыцьця. Пяць апошніх гадоў прайшлі ў нас пад знакам нутраной кансалідацыі грамадзянства й змаганьня з зарубежніцкай дывэрсыяй, якое праглынула шмат энэргіі й часу. Гэты нэгатыўны мамэнт нашае дзейнасьці быў аднак канечны й няўхільны. Агенты расейскага імпэрыялізму ўсяроўна якога колеру ўнікалі, як мага, адкрытага адэялягічнага змаганьня, добра здаючы сабе справу, што калі-б выступілі яны адкрыта супраць беларускай незалежніцкай ідэі, а за «единую неделимую», то адразу пацярпелі-б поўную няўдачу. Таму яны выбралі шлях дэструкцыі й дывэрсыі, імкнучыся ўнутры беларускага грамадзянства выклікаць крайнія супярэчнасьці й распаліць міжсобнае змаганьне...

. . . .

Таму зусім зразумела, што змаганьне з зарубежніцтвам было аснаўным мамэнтам у нашым грамадзкім жыцьці за мінулых пяць гадоў, якое адсоўвала на бок іншыя, часта куды важнейшыя справы. Аднак у гэтым змаганьні зарубежніцтва было пабітае. Яно ў вачох усіх сумленных Беларусаў поўнасьцю скампраметавалася, а ягоныя агентурныя мэты былі ўсебакова й дакумэнтальна здэмаскаваныя. Пры зарубежніцтве асталіся амаль выключна людзі, якіх пераконваць няма ўжо найменшага сэнсу, для якіх белае ёсьць чорным, а чорнае белым, значыцца толькі перакананыя шчыра ці каньюнктуральна й сьведамыя сваей праступнай ролі зарубежнікі..

. . . .

Дзеля таго, што на працягу мінулага часу галоўная нашая ўвага мусіць быць

(Заканчэньне на 9-ай бачыне)

Распачынаючы новы этап...

(Заканчэньне з 8-ай бачыны)

зьвернутая на нутраныя дачыненьні і абарону перад расейскім наступам, справы нашае вонкавае рэпутацыі й дыпляматычнай дзейнасьці, як сярод іншых паняволеных бальшавізмам народаў, так і перад заходнімі палітычнымі дзейнікамі былі моцна занядбаныя. Праца навонкі ў нас вялася прыпадкова, без дакладна апрацаванага на даўжэйшую мэту пляну. Калі-ж цяпер нашыя нутраныя справы зьяўляюцца больш менш упарадкаваныя, то, не пакідаючы й іх бяз увагі, трэба аднак напружыць усе сілы, каб адрабіць недаробленае на грунце міжнародным.

Палючая патрэба сяньняшняга дня пераканальна гаворыць, за тым, што новы пэрыяд нашага выгнаньня павінен быць як найшырэй і як найразумней выкарыстаны дзеля заваяваньня сабе опініі заходняга сьвету. Трэба паінфармаваць шырокі сьвет аб нашых нацыянальных патрэбах і імкненьнях, трэба параліжаваць сярод чужынецкіх колаў ілжывую прапаганду ворага, ведзеную на нашую шкоду, трэба напасьледак пераканаць адказныя палітычныя дзейнікі Захаду, што бязь зьнішчэньня ня толькі бальшавізму, але й усякага расейскага імпэрыялізму й без распаду расейскае імпэрыі на незалежныя гаспадарствы паняволеных ёю народаў ня можа быць і мовы аб трывалым міры на сьвеце.

Сяньняшні нязвычайна адказны мамэнт, плодны гістарычнымі падзеямі вялікае міжнароднае вагі, ускладае на нас, як палітычных эмігрантаў ня менш адказныя абавязкі й вызначае нам спэцыяльную ролю ў працэсе нашага вызвольнага змаганьня.

Таму мала ўзаляжняць нашыя пастунаньні толькі ад добрае волі адзінак, яны павінны выплываць із зразуменьня нашага нацыянальнага абавязку перад Бацькаўшчынай і Народам. А паколькі нашая Бацькаўшчына стогне ў найжахлівейшай бальшавіцкай няволі, якой ня ведае гісторыя ўсяго чалавецтва, і народ наш крывавіцца, як яшчэ ня крывавіўся, ад зьдзекаў Масквы, дык і мы на чужыне, што знаходзімся ў бясспрэчна шчасьлівейшым палажэньні ад нашых братоў з таго боку зялезнай заслоны, павінны таксама прынесьці адпаведную дань для народнае справы калі ня ў крыві, дык прынамся ў працы.

Першы збройны зудар камунізму з дэмакратычным сьветам на Далёкім Усходзе, які таксама адкрывае новую балону ў гісторыі паваеннага сьвету, родзіць надзеі, што вырашальная расплата з праступным камунізмам у сусьветным маштабе зьяўляецца няўхільнай і недалёкай. Гэта паказвае, што канчальнае разьвязаньне й нашай нацыянальнай праблемы — быць або ня быць — хутка можа знайсьціся на парадку дня. А таму да гэтай вялікай і доўгаждачай гістарычнай хвіліны мусім пасьпешна прыгатаўляцца ў кажнай галіне нашае дзейнасьці. Калі ўвесь вольны сьвет пасьпяхова гатуецца сяньня да абароны перад няўхільнай загрозай камуністычнай агрэсіі, то мы, што зьяўляемся ўжо тры дзесяткі год ахвярамі гэтае агрэсіі, павінны з тым большай энэргіяй мабілізаваць усе нашыя нацыянальныя сілы на змаганьне за нашае вызваленьне.

Дык распачынаючы новы этап на нашым шляху выгнаньня, напружым усе нашыя сілы й волю каб апраўдаць вялікія абавязкі, ускладзеныя на нас у сяньняшні адказны й вырашальны мамэнт. А ўсім нашым пачынаньням няхай заўсёды прысьвечвае бясспрэчная праўда, што нашая дзейнасьць на чужыне, калі яна будзе правоўжаная ў поўным зразуменьні гэтага абавязку, можа заашчадзіць шмат крыві на Бацькаўшчыне, калі надыйдзе адпаведны мамэнт вырашэньня справы нашага незалежнага палітычнага існаваньня.

Язэп Каранеўскі

Пасьля юбілею

(Перадавіца № 19 (301) «Бацькаўшчыны» за 6 травеня 1956 г.)

Тое, што не чытачы створаныя для газэты, а газэта для чытачоў, зьяўляецца, бязумоўна, аксіёмай. А адгэтуль выцякае права чытача на крытыкаваньне газэты. Наадварот, добра й салідна выкарыстанае чытачамі права на крытыку дапамагае самой газэце. Заўвагі, засьцярогі й пажаданьні разумнае крытыкі зьяўляюцца для газэты неабходнымі й карыснымі праваднікамі, якія памагаюць ёй арыентавацца свой шлях і разам з гэтым, асягаць стаўленыя мэты.

Свайго часу, «Бацькаўшчына» зьвярнулася да сваіх чытачоў з заклікам прысылаць свае заўвагі, пажаданьні й думкі. Прыпамінаецца, што тады шмат чытачоў адклікнулася на гэта, і на бачынах нашае газэты даўжэйшы час зьмяшчаліся гэтыя выказваньні. Гэта была крытыка ў поўным значэньні гэтага слова: тут ганілася адно, хвалілася іншае, даваліся новыя прапановы й парады, з чаго нашая газэта бязумоўна не магла не скарыстаць.

Газэта бруковая, што гоніцца толькі за сэнсацыяй і якая, маючы наўвеце часамі нізкія людзкія інстынкты, падае на сваіх бачынах непераборлівую страву для заспакойваньня іх, ніколі не адважыцца крытыкаваць свайго чытача, бо для яе чытач — гэта не аб'ект, на які яна мае рабіць пазытыўны ўплыў, а проста крыніца даходу.

Інакш справа прадстаўляецца ў нас. Ужо з самага факту, што мы эміграцыя палітычная, кансэквэнтна выцякаюць і тыя прынцыпы, якімі кіруецца эміграцыйная прэса. Выдавец газэты (ня важна ці гэта асоба ці арганізацыя) на сваё выданьне глядзіць не як на крыніцу даходу, якая зрэшты ў эміграцыйных умовах ня можа ёю быць, але як на сяродак узьдзейваньня на сваіх чытачоў, накіроўваючы іхныя думкі й высілкі да тае мэты, якую ставіць перад сабой эміграцыя.

Зразумела, што з вышэй прыведзенай асаблівасьці эміграцыйнае прэсы выцякае права на крытыку сваіх чытачоў. Чытачу гэта можа не падабацца, але ў нашым выпадку газэта не павінна з гэтым лічыцца, хоць-бы праз гэта траціла таго ці іншага падпісчыка. Вось-жа карыстаючы з гэтага праза і адсьвяткаваўшы свой юбілей 300-м нумарам, зь якога чытачы даведаліся крыху аб жыцьці, праблемах і буднях нашае газэты, мы хочам сяньня кінуць крытычным вокам на тых, што час ад часу крытыкуюць нас. Гэта, фактычна, ня крытыка нашых крытыкаў, але спроба паказаць на тыя нездаровыя зьявішчы, якія ў нас, нажаль, ніяк ня могуць вывесьціся.

Усіх, што нас крытыкуюць, можна было-б падзяліць на чатыры наступныя групы:

1) Тыя, якія запраўды разумеюць што такое крытыка і трымаючыся ейных правілаў, выказваюць свае пагляды. Гэта перадусім прынцыповага характару, як, скажам, заўвагі ў дачыненьні да ідэалягічнага зьместу газэты, парады парушаць тыя ці іншыя праблемы, заўвагі да разьмеркаваньня самога матарыялу ў газэце й г. д. З гэтае крытыкі газэта толькі карыстае, але, нажаль, у нас крытыкаў такога характару вельмі-ж і вельмі мала.

2) Тыя, што маючы ўсе дадзеныя, каб належаць да першай групы, засьлепленыя сваёй амбіцыяй ці «абражанай годнасьцяй», шукаюць дзіркі ў цэлым. Ім чамусьці здаецца, і яны навет асьмельваюцца даводзіць, хоць ня маюць на гэта довадаў, што «Б-на» стаіць за г. зв. непрадрашэнства. Лёгіка падобнага даводжаньня настолькі дзяцінная, што мы навет ня лічылі за патрэбнае пісаць аб гэтым. Яны разумуюць так: «Б-на» падтрымоўвае органы БНР, БНР належыць да Парыскага Блёку, Парыскі Блёк шукае шляхоў да супрацоўніцтва з Амэрыканскім Камітэтам для Вызваленьня ад Бальшавізму, Амэрыканскі Камітэт стаіць на непрадрашэнскай лініі, а значыцца — і «Б-на» стаіць на гэтым прынцыпе. Вось вывад! І паспрабуйце пераканаць такога. Таго, што «Б-на» рэгулярна выступае супраць непрадрашэнства і раскрывае расейскі імпэрыялізм — гэткі крытык ня бачыць. Але пытаемся, ці знайшоў ён у «Б-не» хоць адзін пасаж, які-б быў довадам непрадрашэнства газэты.

3) Гэта нашыя, якіх хтосьці назваў «ватажкі». Што яны думаюць — гэта канчатковая праўда, закон. Іншыя пагляды — здрада беларускае справы. На свайго «працаўніка» яны пішуць у «Б-ну» ліст, у якім апрача жоўці нічога няма. За незьмяшчэньне газэта з «найпаважнейшага беларускага воргану» робіцца «прапольскай», «прарасейскай», «прасавецкай» і пра-.., пра-... «газэцінкай», акую аўтар не жадае больш чытаць. Сюды хіба можна аднесьці і тыя, дзякаваць Богу, нешматлікія галасы, што закідаюць нам пракаталіцтва, правуніяцтва, антыправаслаўе, антырэлігійнасьць і г. д. Усё гэта прадукт неталерантнасьці ці рэлігійнага фанатызму, і як такі, бязумоўна, зь белага робіць чорнае й наадварот. Абсурдальнасьць падобных закідаў чытач бачыць сам, калі ўважна й рэгулярна чытае газэту.

4) Гэта працаўнікі БНР. Сярод іх бальшыня бачыць у думках усе пазытыўныя бакі газэты, як і нэгатыўныя, але навонкі прызнаць гэта не пазваляе ім іхнае «партыйнае» сумленьне. І дзеля таго ў іхных выказваньнях мы нічога больш не пачуем, як старыя з часоў лягерных, пашквільныя ноты. Гэтых «крытыкаў» час і эвалюцыя не кранаюць.

Мы ведаем, што «Б-на» не ідэальная: апрача плюсаў, як і кажная газэта, яна мае й мінусы. Але, як бачым з вышэйшага, тыя, што нас крытыкуюць, вельмі мала маюць супольнага з праўдзівай крытыкай. Супаставіўшы асноўныя цьверджаньні нашых крытыкаў і «крытыкаў». «Б-на» мае наступныя эпітэты: «пракаталіцкая», «антыкаталіцкая», «праправаслаўная», «антыправаслаўная», «езуіцкая», «вуніяцкая», «антывуніяцкая», «антырэлігійная», «прапольская», «прарасейская», «прасавецкая», «праўкраінская», «антынезалежніцкая», «непрадрашэнская», й г. д. Усё гэта, як бачым, сьветчыць не аб «Б-не», але аб узроўні беларускае эміграцыйнае крытыкі. Але так, як «анты-» і «пра-» лягічна выключаюць сябе ўзаемна, дык «Б-на» й надалей будзе йсьці сваім шляхам, шляхам годным воргана Беларускае Незалежніцкае Думкі.

Нашы гумарыстыя аб «Бацькаўшчыне»

Сон Архіпа

...Я працёр вочы. На дварэ ўжо цёмна. Гляну ў на гадзіньнік, і схапіўся, як апараны: за дваццаць восьмая! Як я мог так праспаць? Праўда, учарашні дзень, ці лепш сказаць дзень і ноч, выматалі мяне да ніткі. Да гэтага самалёт з Жэновы спазьніўся, і я дабраўся да хаты толькі а дзевятай гадзіне ўраньні, бо яшчэ мусіў заскочыць у рэдакцыю, каб здаць накінуты падарозе рэпартаж з апошняга дня канфэрэнцыі. «Бацькаўшчына» ўжо была набраная, і на рэвізійным адбітку сьвяцілася толькі белая пляма — месца для майго рэпартажу. Прыемна было падумаць, што пакуль дабяруся да ложка, ужо будуць круціцца ратацыйныя машыны, выкідаючы соткамі ў мінуту паасобнікі новага нумару газэты.

Але хутчэй! Галоўны рэдактар чакаць ня любіць. Сказаў быць палавіна дзявятай вечарам у ягоным кабінэце, бо ёсьць важная справа. Няўжо зноў ляцець куды небудзь? — думаў я, зацягваючы гальштук. — Як мне ўжо гэтыя самалёты збрыдлі! Із зайздрасьцяй падумаў я аб Галубіцкім. Добра яму: адседзеў сабе 8 гадзін у сваім кабінэце, дагледзеў свой аддзел, падыктаваў сёе-тое сакратарцы (а сакратарачка якая!) — і вольны, як птушка. А ты насіся па цэлым сьвеце, дзе толькі што-небудзь «гарачае» ня здарыцца. Праўда, і тут ёсьць свае выгады: акрамя камандыровачных (і да гэтага не малых) — 5 марак за радок. Жаліцца, фактычна, няма прычынаў. Але ўсё-ж...

Кінуўшы вокам яшчэ апошні раз у люстэрка — галоўны рэдактар вымагае, каб у вадмысловых карэспандэнтаў выгляд быў беззаганны (імя газэты!) — я схапіў плашч і выбег у калідор. Націснуў на кнопку ліфту. І тут чакай! Глянуў зноў на гадзіньнік — спазьнюся, нічога ня зробіш. Будзе крыху... Добра, што раніцай не загнаў самаход у гараж. Матор мякка забурчэў, і я зь месца націснуў на газ. Люблю я свой самаход: ходзіць, як гадзіньнік. Праўда, свой — гэта ня шмат сказана, бо самаход службовы. Спачатку зьбіраўся купіць такі-ж сабе, але передумаў. Пашто? Толькі выкінуць лішнюю дзесятку тысяч. А тут усё аплочанае газэтай — забясьпечаньне, бэнзына, рамонт. А калі маю час, дык езьдзіць усяроўна магу, куды хачу — заўсёды можна падагнаць пад нейкую службовую справу...

Здалёк, не даехаўшы яшчэ некалькі блёкаў, я ўжо пабачыў новы будынак «Бацькаўшчыны» (нядаўна перабраліся). Праўда, ня сам будынак — ужо зусім сьцямнелася — а два шэрагі вялікіх нэонавых літараў, што пачарзе загараліся на фоне цёмнага неба: спачатку пабеларуску, белыя літары: ВЫДАВЕЦТВА «БАЦЬКАЎШЧЫНА». Пасьля чырвоныя: VERLAG „DAS VATERLAND“. Пасярэдзіне-ж увесь час сьвеціцца выстылізаваная Пагоня. «Добра прэзэнтуецца, — падумаў я з задаваленьнем, — такім выдавецтвам не пахваліцца ні „Süddeutsche Zeitung“ ні „Münchner Merkur“...»

Уціснуўшы з горам напалам свой самаход у бясконцы шэраг іншых перад будынкам выдавецтва, я ўбег у сярэдзіну. Парт'ер высунуў праз ваконца галаву, і, пазнаўшы, ветліва ўсьміхнуўся:

— Гутэн абэнд, гэр Папліска! Як там было ў Жэнэве? Куды-ж наступным разам? Вясёлую працу маеце — нудзіцца няма часу...

— Галоўны рэдактар тут? — перабіў я, задыхаўшыся.

— Яго выклікалі нейкае паўгадзіны таму. Прасіў перадаць Вам, каб пачакалі, калі спозьніцца. Нешта мусіць важнае. Я чуў нешта пра Гонг-Конг, — дадаў ён, хітра ўсьміхнуўшыся.

Гонг-Конг? Няўжо гэтым разам туды хочуць паслаць? Я ўжо з практыкі ведаў, што парт'ер на вецер не гаворыць. Ён, хоць і Немец, звычайна паінфармаваны лепш за ўсю рэдакцыю. Гонг-Конг? Гэта мне зусім не да спадобы...

У прыёмнай было пуста, толькі ў кутку за столікам сядзеў Рыгор Крушына, заглыбіўшыся ў нейкі часапіс, здаецца — у вапошні тыднёвы ілюстраваны дадатак «Бацькаўшчыны». Я незаўважна прайшоў паўзь яго ў даўгі калідор. Паабапал шэраг дзьвярэй зь бліскучымі меднымі таблічкамі. Гэта — сэрца выдавецтва — рэдакцыя.

Адразу напачатку зьлева — кабінэт выдаўца, справа — галоўнага рэдактара. Дзьверы выдаўца былі прыадчыненыя, і адтуль была чуваць галосная гутарка. Я зазірнуў туды. З-за вялікага пісьмовага стала, што займаў ледзь не палавіну кабінету, усхвалявана блішчэлі аку-

(Заканчэньне на 10-ай бачыне)

Белавеская пушча — Фото М. Мінковіча

У кнігу скаргаў

Думаю, што ў «Б-не», як у кажнай паважнай фірме, ёсьць кніга скаргаў і пажаданьняў. Таму дазволю сабе пасылаць мае сьціплыя заўвагі:

I. Перадусім прыдзяруся да самога назову. На маю думку, ён ня зусім удалы. Мы, палітычныя эмігранты — а перадусім тыя, што яшчэ ня нырнулі на дно саладухі, не зьмянілі пашпарту й прозьвішча — адчуваем зразумелую настальгію на сам гук слова «бацькаўшчына» і пачынаем размазвацца, быццамбы малпа, ядучы цыбулю. А гэта й ня эстэтычна й не практычна.

«Але затое сымбалічна!» — закрычаць з абурэньнем нашы прафэсіянальныя катоны й назавуць мае заўвагі асьлінным падбрыкам у бок «народных сьвятасьцяў». А ўжо напэўна наймацней закрычаць тыя — з дна дзежкі... Што-ж людзі заўсёды на лініі...

II. Ці не ўдалося-б рэдакцыю «Б-ны» перанесьці за акіян? Там у нас столькі палітыкантаў, дыплямэтаў і іншых індулгэнтаў, там і даляры й магчымасьці. Тут-жа толькі Стасіла. Хаця ён і пярун крывіцкі, але адзін ды яшчэ на статусе аўсьлендэра. Праўда мае пару асыстэнтаў — сьвежых магістрыкаў, хлапцоў кемных, але з абмежаванымі магчымасьцямі размаху.

III. Калі-б «Б-на» змагла выпусьціць свайго штучнага сатэлітніка на ўзор бальшавіцкага «спутніка» — было-б вялікім дасягненьнем. Напэўна-б зьвярнула на сябе ўвагу нават і тых, што, хаця й чытаюць «Б-ну», ніколі ня бачаць ейных заклікаў і зваротаў дапамагчы супрацоўніцтвам, ні і — рэч зразумелая — рэгулярна аплачваць.

З гэтым сатэлітам трэба паруліцца, бо неўзабаве Хрушчоў пакідае іх толькі, што будуць плаваць у космасе, як клёцкі ў гаршку. Тады эфэкт будзе ўжо далёка меншы.

У вадрозьненьне ад хрушчоўскага, наш «спутнік» мог-бы вярнуцца ў рэдакцыю, дзе, як ведаем, пануе лагодная форма канстытуцыйнай дыктатуры. Савецкі-ж напэўна ня вернецца: няма дурных! Першы сатэліт, якому ўдалося вырвацца з турмы народаў ды які агрымаў азыль у космасе — не захоча рэпатрыявацца. Навет гэты энкавэдысты, які лётае то за ім, то перад ім, ня зможа яго прымусіць да павароту.

IV. Як бачна з апошняй тэматыкі «Б-ны», у нас зьвілася такая вялізарная колькасьць арыстакратаў, што, маўляў, той, «хоць гаць гаці». І вось мы ня можам дагаварыцца, што зрабіць з гэтай стыхіяй. Таму я-бы прапанаваў, каб «Б-на» зрабіла адпаведныя ўплывы на адпаведныя нашы ўлады, а яны з свайго боку — парадак. На маю думку трэба было-б вызначыць адпаведную камісію, прыкладам — як гэта цяпер модна — «камісію пацёх», у якую-б увайшло двух арыстакратаў, двух безьзямельных і адзін беспартыйны. Хай гэтая камісія разгледзіць праблему ды здасьць справаздачу, пажадана — каб і сюгэстыі, як разьвязаць гэтае пякучае пытаньне. Забавязаць камісію, каб гэтую працу кончыла прынамся да 1960-га году.

V. Ня менш пякучая праблема — гэта зямельная рэформа, аб якой шырака і шмат пісалі нашы перадавыя публіцысты зь Немановічам начале. Вось-жа трэба было-б прысьпяшыць разьвязаньне й гэтай праблемы, г. зн. падштурхоўваць адпаведныя дзейнікі да дзеяньня. Я асабіста галасую за хутары. Пара канчаць з калгасамі!

VI. Калі здарыцца, што на дзесятыя ўгодкі Хрушчоў прышле вам прывітаньні, пажаданьні — не захапляйцеся! Папершае, ён можа быць якраз п'яны, а, падругое, ня верце Мікіту: абдурыць...

На заканчэньне адно нетактоўнае пытаньне: Чаму так рэдка зьяўляюцца фэльетоны сп. Цяліпа Апіскі? Ён так удала пікасіў гарох з капустай павэгэтар'янску бязь перцу й солі, так што кажны чытач з чулымі ныркамі быў яму за гэта ўдзячны.

Ці мо, яму нехта ў рэдакцыйнай калегіі не падкладае сьвіньню або не падскубоўвае крыльлі.

Вось Вам жменька скаргаў і пажаданьняў з нагоды дзесяцігодзьдзя. Згары прашу прабачэньня за слабую хорму й эвэнтуальныя памылкі: я-ж не прахвэсар, ня дохтар, ніякі магістры ці хвэльчар. Я-толькі Ваш пільны і ўдзячны чытач.

пс

Post Scriptum

Чуюся вельмі нязручна, бо ня ведаю, чаго жадаць Юбілярцы, тымболыш, што яна мае ўсяго дзесяць гадкоў. Хіба толькі — каб здаровая расла й добра вучылася. Затое за дзесяць гадоў, калі Мікіта не сатрэ нас сваімі сатэлітнікамі, я ўжо буду інакш вітаць дарослую Юбілярку.

Prosit !

Сон Архіпа

(Заканчэньне зь 9-ай бачыны)

ляры выдаўца. Зьлева ад яго сядзеў кіраўнік фінансавага аддзелу выдавецтва. Ён, як выглядала, не праймаўся паднятым настроем у кабінэце, і жуючы цыгару, гартаў таўшчэзны манускрыпт. Зьмест яго ня цікавіў — ён проста пералічваў балонкі.

З фатэлю насупраць пісьмовага стала прыпадняўся чалавек. Хоць ён стаяў да мяне плячыма, я пазнаў Ул. Дудзіцкага.

— Ну, ведаеце, — пачуў я ягоны прыглушаны голас, — гэта проста-ткі няўдзячнасьць. Нябось, калі некалі фінансава стаялі слаба, дык я пушчаў Вашы скрыпты ў радыі...

Звычайна спакойны й зраўнаважаны выдавец, відаць, раззлаваўся не на жарты. Ён аж падскочыў на сваім фатэлі:

— Гэта ўжо зашмат! Калі-б я тады спадзяваўся на вас, дык ужо тры разы з голаду памёр-бы. Або давайце дамовімся: я буду зацягваць з вашым зборнікам так доўга, як вы калісьці з маімі скрыптамі. Як, згаджаецеся?

Ён сьцішыў раптам голас, і навонкі спакойна, але катэгарычна дадаў:

— Паўтараю яшчэ раз: нашае апошняе слова — 50 тысяч. Ні фэніга больш. У нас вунь яшчэ восем манускрыптаў, і аўтары не абы-якія. Што вы на гэта? — зьвярнуўся ён да загадчыка фінансавага аддзелу.

Я не дачуў, што той буркнуў у вадказ. Прычыніўшы дзьверы, незаўважаным вярнуўся ў прыёмную. Крушына сядзеў там на старым месцы. Цяпер ён трымаў перад сабой свой манускрыпт, і бязгаласна, з асалодай, варушыў вуснамі. Напэўна перачытваў свой апошні верш ці паэму. Калі я голасна прывітаўся, ён ледзь з крэсла не зваліўся:

— А... А... Гэта вы?

— Дальбог я, спадар Крушына. Чакаеце?

— Ліха, Дудзіцкі апярэдзіў. Ведаеце, — тут ён таямніча азірнуўся, — Дудзіцкі прынёс свой другі зборнік — зборнік — гэтым разам прозы. Баіцца, каб я перад ім ня выдаў свайго трэйцяга, — ён ткнуў пальцам у манускрыпт, — ледзь не пабіліся мы зь ім пры ўваходзе...

— А што чуваць наагул у вас, спадар Крушына?

— Нічога, жывецца. Дзякуй Богу, працаваць збоку ўжо больш не даводзіцца — нядрэнна жыву й з ганарараў. Як думаеце, на колькі можна разьлічваць за гэты? Каранеўскі ўжо ў прынцыпе прыняў, цяпер толькі справа ганарару.

— Ня ведаю, таргуйцеся. Але я-б вам радзіў прыйсьці лепш заўтра, бо Дудзіцкі вывеў нешта выдаўца з раўнавагі. Ужо й так урадавыя гадзіны скончыліся.

— Думаеце?..

— Па мне рабіце, як хочаце. Але ведаеце, як шмат залежыць ад настрою... — Бачачы, што словы мае падзейнічалі, я працягваў: — Вы прыгадваеце, сп. Крушына, як Вы, прыехаўшы з Амэрыкі, папыталіся ў мяне, колькі маем асобаў пэрсаналу ды ці вялікае памешканьне займае наша выдавецтва? Я, як памятаеце, тады толькі ўсьміхнуўся. А вось цяпер мы маем з вамі крыху вольнага часу. Хочаце — я вас, як той Віргіль Дантэ па пекле, абвяду па выдавецтве.

Крушына ахвотна згадзіўся. Ня думаючы, што галоўны рэдактар прыйдзе раней, як за паўгадзіны, я пастанавіў хоць з большага азнаёміць нашага ведамага паэту з выдавецтвам. Сьпярша спусьціліся мы наніз, дзе зьмяшчалася друкарня. У прасторнай, ярка асьветленай залі нельга было пачуць свайго собскага голасу з-за шуму ратацыйных машынаў. Іх было пяць. Мы падыйшлі да першае, і я спрытна падхапіў з лапак сьвежа надрукаваны аркуш, і крыкнуў:

— Бачыце? Апошні аркуш «Навуковае граматыкі беларускае мовы» Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва. Вы, здаецца, бралі таксама ўдзел у падрыхтоўцы?

— А як-жа! Я, прыкладам, давёў, што паходжаньне слова «вербаваць», «вярбоўка» зусім не нямецкае, а чыста беларускае...

— Так, так! Але пойдзем далей.

Мы мінулі ратацыйныя машыны й падыйшлі да шклянае сьцяны. За ёю была іншая падобная заля, толькі застаўленая лінатыпамі. Я пачаў Крушыну тлумачыць:

— Чатыры першыя працуюць увесь час на тры зьмены толькі для пэрыядычных выданьняў «Бацькаўшчыны». Два наступныя стала занятыя цяпер набіраньнем шасьцітомнае «Энцыкляпэдыі Беларусаведы» — таксама падрыхтаванай БІНіМам. Між іншага, Інстытут перасылае матар'ял зь перабоямі, і мы яго за гэта як належыцца лаем. Непаважнаж — такая навуковая ўстанова ня можа навет здабыцца на сыстэматычнасьць у сваёй працы!

Два далейшыя лінатыпы набіраюць цяпер навукова-папулярныя працы аб Беларусі — адзін у ангельскай, другі ў французскай мовах. А вунь гэныя два заўсёды занятыя набіраньнем твораў нашых эміграцыйных пісьменьнікаў.

Рыгор Крушына пачухаў сваю паэтычную галаву.

— Усё-ткі замала — толькі два лінатыпы на нашага брата. Я гляджу, што мусіў чакаць аж тры тыдні із сваім апошнім зборнікам. Я не адказаў нічога й мы пайшлі далей. Паказаўшы фатаграфічную студыю выдавецтва, павёў я паэту зноў на гару. Мы ўвайшлі ў так добра знаёмы мне калідор.

— Тут, як ведаеце, разьмешчаная сама рэдакцыя. У кабінэце выдаўца былі, галоўнага рэдактара — таксама. Заглянем далей. Гэта кабінэты рэдактароў — кіраўнікоў паасобных аддзелаў.

Мы затрымаліся перад дзьвярыма з таблічкай **«пс»**. Я адчыніў дзьверы й улучыў электрычнасьць. Матавае сьвятло разьлілося па кабінэце.

— А... А... Гэты кабінэт мне нешта нагадвае, — зноў пачухаў патыліцу паэта.

— Вы не памыляецеся; ён пабудаваны й абсталяваны ў стылі „Moulin Rouge“, інакш кажучы — у кабарэтным стылі. Наш паважаны калега ПС цьвердзіць, што толькі такая атмасфэра выклікае ў яго натхненьне. Цэнячы ягонае супрацоўніцтва, выдавецтва ўзяло на ўвагу ягоныя пажаданьні пры пабудове новага будынку. Ёсьць ужо й вынікі. Чыталі ягоную апошнюю паэму «За мінулы тыдзень»? Бадай — што можа зраўняцца з паэмай Кірсанава «Сем дзён тыдня»!..

Акінуўшы вокам мяккія крэслы, пісьмовы стол, на якім стаялі чатыры пустыя шклянкі з вобразам казла, я хацеў ужо вылучыць сьвятло. І тут толькі заўважыў, што сп. Крушына зусім не зварочвае на мяне ўвагі: ён напэўна ня чуў і маіх тлумачэньняў, студыюючы на сьценах здымкі лёгка (калі наагул) апранутых дзяўчат.

Я шматзначна кашлянуў. Крушына расьцярушана павярнуўся:

— А для натхненьня гэта важна...

Я адчыніў дзьверы кабінэту Галубіцкага.

— Як бачыце, тут зусім іншая атмасфэра — можна сказаць, пралетарская. Зьвярнеце ўвагу на гэты дубовы пісьмовы стол. Ён хутчэй нагадвае стол у піўным ці вінным пограбе. Справа ў тым, што пры пісаньні сваіх артыкулаў Галубіцкі любіць чуцца, як дома. А гляньце цяпер на гэты подыюм насупраць стала. У выпадку асабліва цяжкой праблемы, рэдакцыя выклікае трох скрыпачоў з вугорскага рэстарану. Пад іхныя рапсодыі й іхныя чардашы Галубіцкі грызе праблемы, як гарэхі. Больш паказаць вам тут няма чаго, бо сакратарка Галубіцкага не працуе.

Калі мы ўвайшлі ў кабінэт Залужнага, і я запаліў сьвятло сп. Крушына тры разы размашыста перахрысьціўся. Я глянуў на сьцяну насупраць, і зразумеў.

— Не, вы памыляецеся, спадар Крушына. Гэта ня ікона сьвятога Міколы — гэта партрэт самога Залужнага. Бадай усе робяць тую самую памылку ад таго часу, як ён загадаваў вусы й бараду.

Я азірнуўся навокал і заўважыў яшчэ адну рэч, акое дасюль тут ня бачыў. На іншай сьцяне вісеў у рамках надпіс: «Гарэлка — вораг гістарычнай навукі». І подпіс: «П. Залужны». Мне чамусьці зрабілася дрэнна, і я выцягнуў адтуль паважанага паэту за рукаў.

— Рэшту кабінэтаў вам паказваць цяпер ня буду — можа іншым разам. Варта было-б паглядзець на кабінэт Ю. Дубовіка — рэдактара заплянаванага, хоць яшчэ няўведзенага зарубежніцкага кутка, але цяпер няма часу. Пойдзем цяпер на гару, у тэхнічны аддзел.

— Гэта агульны сакратарыят. Цяпер у нас ня так, як было калісьці. Кажны ліст, прыкладам, адказваецца на працягу 20 хвілінаў ад часу атрыманьня. А вось кальпартажны аддзел. — Праз адчыненыя дзьверы было відаць некалькі працаўнікоў у шэрых халатах, што завіхаліся каля машынаў. — Яны працуюць на дзьве зьмены. Цяпер у нас не здараецца больш такіх выпадкаў, што людзі, выпісаўшы якуюсьці кнігу ці часапіс, чакаюць тыднямі, ці навет месяцамі. Гэтак было тады, — і я тут пагардліва ўсьміхнуўся, — калі пару дзівакоў вялі саматужна выдавецтва ў вольны ад працы час... А цяпер пакажу вам аддзел тэлетыпаў. Мы адначасна прыймаем інфармацыі ад Юнайтэд Прэс Асошыейтэд Прэс, ДПА, Ройтэр, ТАСС і БЕЛТА. Тэлетыпы працуюць 24 гадзіны...

— Гэр Папліска!

Па сходах бег задыхаўшыся партʼер.

— Вас ужо дзесяць хвілін чакае галоўны рэдактар.

«Гонг-Конг», — падумаў я. Ад страху абліўся халодным потам і... прачнуўся.

Архіп Папліска

Людзі вялікае штодзённае справы

У шматлікіх прывітаньнях, як ад беларускіх арганізацыяў, так і ад паасобных чытачоў з усіх краінаў пасяленьня нашае эміграцыі, Рэдакцыі выказваецца падзяка й удзячнасьць за ейную працу. Прыемна чытаць словы пахвалы...

Так яно ўжо ў жыцьці вядзецца, што адныя за сваю працу атрымоўваюць падзякі, пахвалы, іншыя — застаюцца ў цені, ня гледзячы на тое, што праца іх ня менш мазольная, ахвярная й важная.

Маем на ўвазе тых, што ў паасобных краінах выконваюць часта няўдзячную, але як-жа карысную ролю прадстаўнікоў «Бацькаўшчыны».

Нельга, адзначаючы юбілей газэты, не ўшанаваць вялікае ахвярнасьці й бязінтэрэсоўнасьці тых распаўсюджвальнікаў беларускага друкаванага слова, ад якіх, можа, у найбольшай ступені залежыць, асягненьне мэты, што ставіць перад сабой нашая прэса й кнігі. Газэта бо тады апраўдвае сябе, калі яе чытаюць і задумоўваюцца над тым, аб чым гаворыцца ў ёй. Дык каму-ж пашана, калі ня людзём, якія дбаюць аб пашырэньні ліку ейных чытачоў?

Да гэткіх у першую чаргу трэба залічыць сп. Браніслава Даніловіча, галоўнага прадстаўніка «Бацькаўшчыны» ў ЗША, які ўжо больш за шэсьць год аддана служыць справе пашырэньня сярод сваіх суродзічаў беларускае прэсы й кніг. Сп. Даніловіч ня толькі прадстаўнік выдавецтва, ён чалавек, закаханы ў сваю справу; патрыёт друкаванага слова; асоба, што найпаўней зразумела адказнасьць свайго заданьня. І запраўды, ён нічога не шкадуе для справы друку.

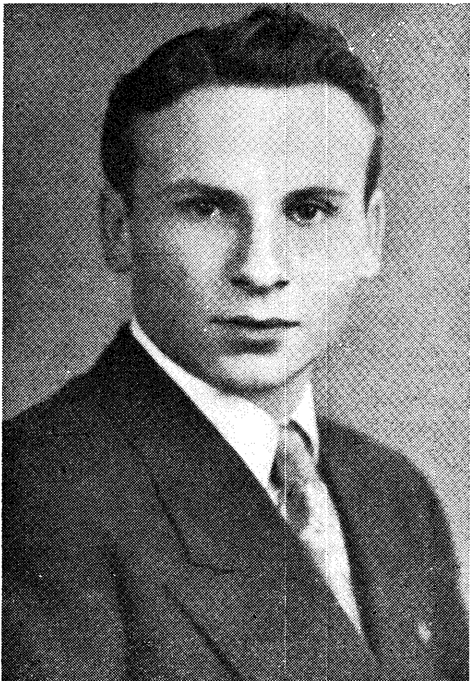
Сем гадоў таму сп. Б. Даніловіч пачаў справу зь нічога. Трэба было напорыстасьці й умельства, каб пазнайходзіць людзей, прыдбаць падпішчыкаў, пазаводзіць картатэкі, упарадкаваць справаводзтва й сыстэматычна даглядаць гэтае складанае й цяжкое справы.

Робіць усё гэта ён ня толькі з дакладнасьцяй, але й зь пераканаьнем. І гэтае выказзаньне на справе сваіх глыбокіх пачуцьцяў да грамадзкага абавязку ў яго ня прыпадковае.

Спадару Даніловічу сорак дзявяты год. Сам ён зь Віленшчыны. Сын селяніна. Цэлы ягоны жыцьцёвы шлях зьвязаны зь беларускай нацыянальнай працай. Ягоныя нацыянальныя перакананьні атрымалі моцнае загартаваньне яшчэ тады, калі зза свае беларускасьці ён змушаны быў пакінуць Барунскую настаўніцкую сэмінарыю. Палякі ніяк не маглі ўцяміць, як гэта каталік можа быць адначасна беларускім патрыётам.

Як бачым, патрыятызм свой дэманстраваў ня толькі малады студэнт Даніловіч — штодзённа выказвае яго й чалавек ужо зь сівізной у валосах, з абавязкамі галавы сямʼі ды із спрацаванымі на хвабрыцы рукамі.

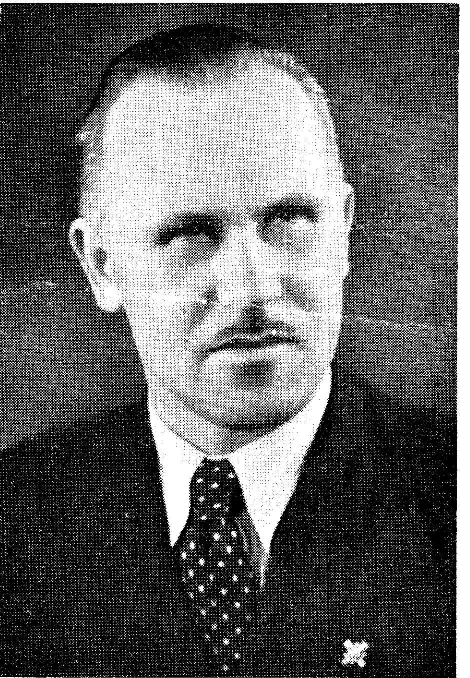
Ці-ж ня можа таксама выклікаць падзіву ахвярнасьць іншага нашага прадстаўніка сп. Ул. Дунца! Паміма шматлікіх іншых грамадзкіх абавязкаў, якія яму даводзіцца выконваць у вялікім і добразарганізаваным беларускім асяродку Кліўленд, ён знаходзіць час, магчымасьці й ахвоту служыць справе пашырэньня беларускага друкаванага слова. Ня гледзячы на свой выдатны ўклад у гэтую справу, ён піша: «У дзесятыя ўгодкі нашае дарагое газэты «Бацькаўшчына» мне вельмі прыкра, што так мала

зрабіў для яе...» Мы-ж із свайго боку лічым, што калі-б кажны беларускі патрыёт даў хаць пэўную частку таго ўкладу для «Бацькаўшчыны», што сп. Дунец, у нас справа прэсы й выдавецтва стаяла-б куды вышэй.

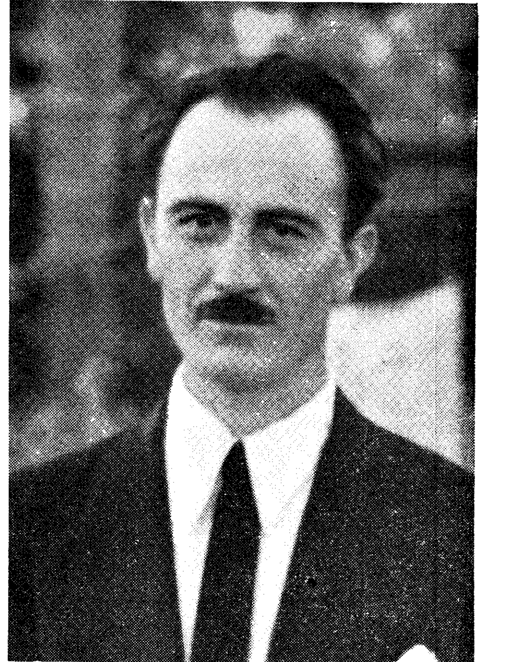
Спадара Акулу нашы чытачы ведаюць ня толькі як прадстаўніка «Бацькаўшчыны» на Канаду. Ягоныя шматлікія карэспандэнцыі, артыкулы й фэльетоны часта зьмяшчаюцца на бачынах нашае газэты. Але так як у дадзеным выпадку йдзе аб прадстаўніцтве «Бацькаўшчыны», дык мы й мусім асабліва падчыркнуць адданасьць сп. Акулы якраз у гэтай галіне. У Канадзе, дзе столькі нашых суродзічаў, дзякуючы сп. Акулу справа «Бацькаўшчыны» знаходзіцца ў надзейных руках.

«Стараюся выконваць дабравольна прыняты на сябе абавязак для дабра га-

зэты, а перадусім самых чытачоў...» — піша ў Рэдакцыю адзін з нашых прадстаўнікоў на Аўстралію, сп. Паляшук, які ня гледзячы на свае іншыя, як грамадзкія, так і сямейныя, абавязкі, шчыра й з адданасьцяй працуе ў гэтай галіне на аўстралійскім груньце.

Раней яшчэ, у той-жа Аўстраліі, аддаўшыся душэй і целам грамадзкай справе, на карысьць «Бацькаўшчыны» й ейных чытачоў працаваў старшыня Задзіночаньня Беларускіх Вэтэранаў у Аў-

страліі й Новай Зэляндыі сп. Д. Яцкевіч, які, зрэшты, і цяпер трымае з «Бацькаўшчынай» лучнасьць. «З прыемнасьцяй адзначаю, што тая праца й пачуцьці, якія аддаў я «Бацькаўшчыне» — не забытыя...» — піша сп. Яцкевіч, ды дадае, што ён будзе заўсёды ў ліку тых, якія для «Бацькаўшчыны» працавалі й працуюць.

Сп. А. Васіленя, таксама адзін з нашых шчырых супрацоўнікаў і прадстаўнікоў у Аўстраліі, лічыць сабе за гонар

бязінтэрэсоўна працаваць для грамадзкае справы, а выконваньне абавязкаў прадстаўніка — гэта й ёсьць, паводля ягоных словаў, ужо **канкрэтная** грамадзкая праца.

Словы шчырае падзякі й удзячнасьці перасылаем сяньня і ўсім іншым нашым ахвярным прадстаўнікам: сп. сп. Булыгу, Нагорнаму, Міцкевічу, Каштэляну (Францыя), сп. Лашуку (Ангельшчына), сп. Беленісу (ЗША), сп. сп. Марозу, Акавітаму (Аўстралія).

На працягу нашага супрацоўніцтва бывала парознаму: здараліся й выпадкі непаразумленьняў між адміністрацыяй ці рэдакцыяй газэты й паасобнымі прадстаўнікамі. Але тут якраз і выяўлялася, наколькі нашым прадстаўніком важным было дабро газэты, бо хоць «цені» ў супрацоўніцтве найчасьцей былі спрычыненыя з нашага боку, ніколі ніводзін прадстаўнік газэты й выдавецтва ня ставіў справы ўльтыматыўна, а заўсёды імкнуўся знайсьці запраўдныя прычыны ды разумець цяжкасьці як адміністрацыі, так і рэдакцыі. У выніку-ж — супрацоўніцтва толькі ўзмацнялася.

Адзначаючы дзесяцігодзьдзе працы й дасягненьняў «Бацькаўшчыны», трэба асабліва падчыркнуць вялізарны ўклад у гэтую працу й дасягненьні нашых ахвярных прадстаўнікоў, для якіх «Бацькаўшчына» сталася справай і працай для Бацькаўшчыны.

Рэдакцыя

А сланя і не заўважылі

(Заканчэньне зь 4-ай бачыны)

даўніцтва й сельскае гаспадаркі — сяляне й работнікі-стаханаўцы. Вось яно што! Даводзілася бачыць і перадавікоў-**калгасьнікаў** і стаханаўцаў-**работнікаў**, але яны былі зусім непадобныя на гэтых таўшчэзных дзядзькоў, што напамінаюць хутчэй «уолстрытаўскіх акулаў», як іх размалёўвае «Кракадзіл». Няўжо аўтары запраўды ня ведалі, якіх «перадавікоў» яны фатаграфавалі? А калі ведалі, дык пашто так нахабна зьдзекваюцца над гледачамі?

... Цягнік ідзе на цаліну... Упрыгожаныя вагоны, вясёлая моладзь, музыка... А камэнтатар захапляецца энтузіязмам савецкае моладзі, якая з такой радасьцяй едзе выконваць гіганцкія пляны Хрушчова. Пабачыўшы такі энтузіязм, нейк цяжка зразумець, чаму савецкая прэса так часта зьмяшчае на сваіх бачынах скаргі партыйных і камсамольскіх кіраўнікоў на «нясьведамасьць» моладзі, на ўхіляньне ад паездкі на тую-ж цаліну, на ўцёкі адтуль і г. д. Няўжо ў пытаньні цаліны савецкая прэса менш паінфармаваная, чымся камэнтатар гэтага фільму?

... Цудоўная Багаслужба ў Армянскай царкве... Сусьцігі на рэнах на поўначы... Першамайскі парад... Ізноў маўзалей «важдзёў» і самыя «важдзі»... Маскоўскі стадыён... Балет... — вось яна «Расея сяньня»!

Охаюць і ахаюць Немцы: «Цудоўна!» «Надзвычайна!» «Нячувана!» «Нявідана!» Пабачыўшы такія цуды, як-жа звычайны сьмяротны мешчанін паверыць каму-небудзь, што дзесьці ёсьць канцэнтрацыйныя лягеры, што дзесьці ёсьць напоўгалодныя калгасьнікі, што дзесьці ёсьць нялюдзкая эксплятацыя працоўных масаў гордай партыйных бюракратаў! Як паверыць ён, што дзесьці ёсьць народ, абавязкам якога толькі слухаць і выконваць загады сваіх прыгнятальнікаў!

А аўтары фільму магчыма й задаволеныя, што спрычыніліся да «адхіленьня» зялезнае заслоны, й паказаньня «Расеі», якую «бачылі собскімі вачыма».

Вырываць вока, калі яно грэшыць, дык можа й ня варта, але калі язык ня кажа **ўсяе** праўды, дык пажадана маўчаць. Хто як хто, але камэнтатар фільму мусіў ведаць, што неказаньне **ўсяе** праўды, — гэта таксама хлусьня!

А. Галубіцкі

У часе летняга адпачынку

Хто думаў або сьніў 20 гадоў таму назад, што амаль няведамыя сьвету паняцьці Беларусь, Беларус панясуцца самымі Беларусамі ў далёкія заакіянскія кантынэнты і будуць пашырацца навет у глухіх кутках гэтых кантынэнтаў? Беларусь, што калісь займала пачэснае месца ў сьвеце, была перавтораная ў «Западный край» расейскае імпэрыі й жорстка дэнацыяналізавалася больш сотні гадоў, а сяньня загнаная чырвоным імпэрыялізмам у няволю калгаснага прыгону. Вынікі дэнацыяналізацыі былі страшныя, аб чым сьветчыць хоць-бы некалькісоттысячная беларуская заработная эміграцыя ў Амэрыцы з часу перад Першаю сьветаваю вайною, што ўлілася ў расейскую або польскую эміграцыю й не пакінула ніякага беларускага грамадзкага сьледу. Сучасная беларуская палітычная эміграцыя, што прайшла шлях адраджэньня Беларусі, расьцярушылася па цэлым сьвеце ўжо із собскім імем Беларусаў. Стварыўшы кампактныя асяродкі ў некаторых гарадох ЗША із сваімі арганізацыямі й цэрквамі, частка яе расьсялілася ў розных мясцох некаторых штатаў. Адну такую адзінокую сям'ю, што набыла сваю фарму недалёка Нью Ёрку, будзем успамінаць у гэтым нарысе.

Нью Ёрк, як адзін з найбольшых гарадоў сьвету, што лучыць у сваей прасторы гарады Мангатан, Бронкс, Бруклін, Кінс і Рычманд з найбольшымі прыстанямі, найвышэйшымі небаскробамі, разнаякаснай прамысловасьцю й установамі, прытуліў значную колькасьць беларускае палітычнае эміграцыі. Здабыцьцё сталага прыпынку пасьля дыпіўскіх вандраваньняў у Эўропе прынесла тады хіба найбольшае задаваленьне кажнаму Беларусу пры прымітыўных пачатковых умовах жыцьця ў Нью Ёрку. Але жаданьням чалавека няма мяжы і яны пашыраюцца з павялічэньнем асабістага дабрабыту й свабоды. Вось-жа і нашыя дыпіўцы, што прыдбалі за некалькі гадоў «капіталістычную» спакусу — даляры, пачалі рэалізаваць іх у куплі собскіх дамоў і фармаў, а Беларусы — жыхары гарадоў, ідучы за прыкладам Амэрыканцаў, пачалі летам выяжджаць на летнішчы, што раськінуліся навокал Нью Ёрку на сотні кілямэтраў пры моры або ў горах.

Спадар Атаназы із сваёю жонкаю Зосяю прыехаў з Эўропы і адразу папаў у летнішчавую мясцовасьць Катськільскіх гораў ньюёрскага штату, дзе жыў і ягоны спонсар. Тут яны ўладзіліся на працу, мяняючы, як звычайна, сваіх босаў (гаспадароў) у залежнасьці ад магчымасьці зарабіць больш даляраў. Адзінока й далёка ад сваіх людзей, яны здабылі за некалькі гадоў трохі даляраў і, дзякуючы нагодзе, купілі сабе кусок зямлі й лесу абшарам больш за 20 акраў з домам, які мае 13 пакояў, асобную кухню із сталовай і малога будынку для жывёлы. Такім парадкам Атаназы з Зосяю сталіся собсьнікамі зямлі ў Амэрыцы.

За пару гадоў яны выгадавалі сабе дзьве каровы. За прыкладам старога гаспадара дому, яны адчынілі летні адпачынкавы дом, папулярызуючы яго ў беларускай прэсе для Беларусаў, што жывуць у гарадох. Ужо пару гадоў Беларусы праводзяць там летні адпачынкавы час высока над узроўнем мора і ў умовах абсалютнае лясное цішыні, што прыпамінае нашыя глухія куткі, ды далёка ад ньюёрскага шуму, борздага тэмпа руху й бэнзінавага запаху ў паветры. Летні час зьяўляецца прыемным і для Атаназага й Зосі, бо прыносіць ім сякі-такі матарыяльны прыбытак ды стварае ўмовы із сваімі людзьмі перакінуцца беларускім словам. Амаль паўгода, у халаднейшы час, ім прыходзіцца жыць адзінока, бо навет суседнія амэрыканскія домікі параськіданыя на значных адлегласьцях, і, як звычайна, вартуюцца сабакамі, што, як калісь у нас дома, парушаюць начную цішыню. Мае тры сабакі й Атаназы.

Надыйшла пара летняга адпачынку. Ужо досыць доўгі час перад гэтым валкавалася цэлаю сям'ёю справа супольнага тэрміну адпускоў з розных месцаў працы. У справе месца летняга адпачынку ня было ніякае турботы, бо фарма Атаназага й Зосі мела перавагу з прычыны супольных нацыянальных асаблівасьцяў і жаданьня даць матарыяльную падтрымку сваім суродзічам. Дамовіліся з собсьнікам аўта, што ехаў таксама на адпачынак, мы супольна ў вадну ліпеньскую суботу выехалі зь Нью Ёрку. Трохі больш за 100 міляў да фармы едзецца **тры гадзіны гэтак**, як калісь ехалася на фурманцы 18 кілямэтраў зь Негневіч да Навагрудка на бацькаўшчыне.

Едзем. Ранíца была цудоўная, але смуроднае паветра Нью Ёрку, здавалася, яшчэ больш адчувалася, праяжджаючы горад зь нязьлічоным лікам аўтаў. Хутка горад астаўся з-заду, і мы пачалі перасякаць па аграмадным мосьце шырачэзную раку Гудсон, што ціха й плаўна нясе свае воды ў акіян. За мостам рухаемся вуліцай, па бакох якое знаходзяцца ўжо малыя домікі, бэнзінныя станцыі, як неадменныя атрыбуты цудоўных амэрыканскіх дарогаў, вялікія унівэрсальныя самаабслугоўваючыя магазыны, хвабрыкі й цэлы лес разнакалёрных гандлёва-прапагандовых шыльдаў з рознымі рысункамі й надпісамі. Чым далей, тым радзей спатыкаюцца жыльлёвыя домікі—прытулкі амэрыканскай інтэлігенцыі й работнікаў. Раптам напатыкаем стаячыя на дарозе будкі з урадуючымі асобамі, якія выдаюць цэтлікі на права язды па спэцыяльнай аўтамабільнай дарозе трувэй.

Мы ўехалі на трувэй, што цягнецца ад Нью Ёрку праз сталіцу ньюёрскага штату Альбаны да гораду Бюфалё недалёка Ньягарскага вадаспаду даўжынёю ў некалькі сот міляў. Хуткасьць язды па гэтай дарозе 60 міляў на гадзіну. Два рады аўтаў рухаюцца ў вадным кірунку й два — у другім. Па абодвых баках дарогі раськінуліся ўжо ўзгоркі Катськільскіх гораў, што пакрытыя лісьцястымі дрэвамі, ды сям-там на ніжэйшых мясцох сустракаліся фармы зь вялікімі чырвонымі гаспадарскімі будынкамі й белымі жыльлёвымі домікамі. Едзем уздоўж ракі Гудсон у кірунку гораду Кінгстон, каля якога выяжджаем з трувэю на гайвэй.

Асталося ня вельмі далёка да фармы. Дарога паступова падымаецца ў гару й побач яе раськінуліся мяшаныя лясы зь перавагаю дубу, клёну, шпількавых дрэваў ды сям-там спатыкаліся падобныя да нашых бярозкі. Павярнуўшы з гайвэю на бочныя дарогі, што ўюцца як вужы ў розных кірунках да груповых або паасобных домікаў сярод лесу, мы праехалі паміж досыць вялікіх двух вазёраў, якія раптам зьявіліся ў лясной гушчы. Гэта Шокан і Ашокан. Яны зьяўляюцца рэзэрвуарамі вады, якая па трубах гоніцца ў рэзэрвуары Нью Ёрку для ўжытку ягонага жыхарства.

Тут-жа каля самае дарогі знаходзіцца цудоўны лес із штучных фантанаў, што ў ліку некалькіх сотняў пераліваюцца ў паветры ў форме вадзяных высокіх дрэваў з рознымі калёрамі на сонцы. Некалькі мінут любуемся іхнаю нязвычайнаю прыгажосьцю. Едзем далей і неўзабаве, круцячыся па вузкіх, але бітых дарогах лесу, зварачваем на лясную дарожку, што прывяла на адкрытую паміж лесу палянку з трохпаверховым белым домам сп. Атаназага й Зосі. Чульлівыя тры старажы — сабакі яшчэ да ўезду на панадворак сустрэлі нас сваімі гучнымі галасамі, каб даць знаць, што хтосьці едзе чужы. Выходзім з аўта. Зося й Атаназы, як гаспадары, прыйшлі сустрэць гасьцей і пасьля чулых прывітаньняў і ўспамінаў аб супольным жыцьці ў лягеры ў Нямеччыне паказалі нашыя пакоі і ўсю сваю маемасьць. Мы даведваемся, што некалькі беларускіх сем'яў ужо ад'ехалі пасьля адпачынку дамоў, а некалькі нашых знаёмых карысталіся нагодаю адпачываць.

Ня гледзячы на новыя ўмовы й іншы трыб жыцьця, што ня зьвязаны быў з дакладным раскладам часу, у першыя дні старыя прывычкі адчуваліся часта. У нязьвязаны дакладным рэгулямінам адпачынкавы час уваходзілі жыцьцёвыя справы, якія неспадзявана прыносіў кажны дзень. Карыстаючыся прысутнасьцю аўтаў, рабіліся выезды ў цёплыя сонечныя дні дзеля купаньня, выбегі і пад. Заўзятыя рыбакі, што, як звычайна, водзіцца сярод Беларусаў, занятыя былі прыгатаваньнем да вуджэньня рыбы з надзеяй злавіць штосьць надзвычайнае ды пераконваючымі выясьненьнямі былых і ня былых прычынаў павароту з пустою торбаю.

Старэйшае пакаленьне вяло больш аседлы спосаб жыцьця, выкарыстоўваючы вонкавыя прыстасаваньні да адпачынку. Жанчыны мелі больш клопату, бо кажны дзень трэба было прыгатаваць у супольнай кухні штосьці для свае сям'і ды па прывычцы трохі пагаварыць паміж сабой аб сакрэтных справах адпачываючых гасьцей. Вечары праводзіліся на двары пры вогнішчы, што давала магчымасьць дзецям і падросткам падпякаць на агні ўсякія емінныя рэчы, якія былі вельмі смачныя, асабліва калі неўспадзеўкі падалі ў попел. Зьдзьмухнуўшы попел або выцершы яго рукавом, падсмажаная рэч на кіечку, напрыклад, «гот дог» (каўбаска), елася зь вялікім смакам. Ніякія маміныя прынукі да яды тады ня былі патрэбныя — апэтыты былі воўчыя. Не пабыўшы на фарме Атаназага й Зосі, нельга зразумець і адчуць гэтага надзвычайнага смаку.

Упрыемніваліся вечары й сьпевамі беларускіх песьняў, гукі якіх з Катськільскіх гораў несьліся далёка, каб з вольнае краіны даляцець да Беларусі й сваіх суродзічаў, што ня маюць права вольна адгукнуцца.

Да самае позьнае ночы шыбала полымя вогнішча, у якое хлопцы й дзяўчаты ды й старэйшыя падкідалі гальлё, што было прыгатаванае загадзя. Мімаволі прыпаміналіся начлегі або табары на бацькаўшчыне з такімі вогнішчамі... Пры такіх нязвычайных умовах і абсалютнае ізаляцыі ад гарадзкога калейдаскопу зьявішчаў кароткі час адпачынку хутка скончыўся. Хоцькі-ня-хоцькі трэба было зьбірацца да павароту ў Нью Ёрк. У жнівенскую нядзелю раніцай ня вельмі ахвотна прыйшлося разьвітацца з Атаназым і Зосяю ды тымі, што яшчэ асталіся, гукаючы пабеларуску разьвітальны зварот: «Бывайце здаровы й жывеце багата...»

Праз тры гадзіны мы былі ў Нью Ёрку, каб назаўтрае ўзноў стаць да працы.

А. Негнявіцкі

І днём і ноччу

(З радыёвай хвалі «Вызваленьня»)

У пераважнай бальшыні краінаў Эўропы, ў 18 і 19 стагодзьдзі жыцьцё шырокіх работніцкіх і сялянскіх масаў было сапраўды беспрасьветным. Для работнікаў гэта былі часы непасільнае працы па 14-18 гадзін у суткі за жабрачую аплату; сяляне, а тым больш беззямельныя сельскія работнікі ледзь сьцягваюць канцы з канцамі.

Ад таго часу прайшло шмат гадоў. Недапазнаньня зьмянілася жыцьцё працоўных у краінах вольнага сьвету. Магутныя прафсаюзныя арганізацыі ахоўваюць іхныя правы, дамагаюцца штораз большага пашырэньня іх, павялічэньня заробтнае платы, зьменшаньня працоўных гадзін. У шмат якіх галінах прамысловасьці працоўны тыдзень складае цяпер толькі 40, ці прынамся 45 гадзін.

Зьмянілася й жыцьцё сялян. Плады іхнае працы забясьпечваюць ім ня толькі штодзённы хлеб, але й поўны дабрабыт. Сельскія работнікі не зьяўляюцца выключэньнем: ім таксама забясьпечаныя людзкія ўмовы працы, васьмігадзінны працоўны дзень, адпаведная заробтная плата. Таму нічога дзіўнага, што ў вольных краінах сельская гаспадарка цьвіце — бяз прымусу без падганяньня.

Гэтак выглядае справа ў вольных краінах, ці, як завуць іх бальшавікі — у краінах капіталістычных. Глянем-жа цяпер, што — за 40 гадоў свайго існаваньня дала работнікам гэтак званая «ўлада працоўных», што дала ім бальшавіцкая дыктатура?

Гартаючы савецкую прэсу, побач із зашмальцаванымі фразамі аб «няспынных клопатах роднае партыі», натыкаемся і на сапраўдныя малюнкі ўмоваў жыцьця працоўных — малюнкі, якія гавораць самі за сябе.

Мы ведаем якую ролю мела й мае сельская гаспадарка ў жыцьці Беларусі. Мы ведаем таксама, да чаго давяла савецкая ўлада гэтую гаспадарку. А якое-ж цяпер жыцьцё былых сялян, гаспадароў а цяперашніх дзяржаўных батракоў — калгасьнікаў, трактарыстых. Якое жыцьцё тых, каго ня выслалі яшчэ на цаліінныя землі?

Перад намі — газэта «Чырвоная Змена» зь 7 верасьня гэтага году. У ёй мы знаходзім карэспандэнцыю нейкага Ласькова пад загалоўкам: «Аганёк над разорамі». Гэта апісаньне гэтак званых «годзьбігаў» аднае трактарнае брыгады, якая, дзякуючы ейнаму брыгадзіру, здабыла першынство. Пачалося ад таго, што як піша «Чырвоная Змена», два трактарыстыя парушылі **распарадак дня**, бо яны працавалі **толькі ў вадну зьмену.** Брыгадзір палічыў гэта «чарговым парушэньнем працоўнай дысцыпліны». Ён паставіў ім у прыклад двух камсамольцаў, у якіх вынікі работы ў два разы лепшыя. «Чаму?, — чытаем у «Чырвонай Змене». — Таму, што яны працуюць і днём і ноччу»...

Брыгадзір прымусіў і іншых трактарыстых працаваць і днём, і ноччу. Ён склікаў сход, на якім кажны трактарысты «даў слова працаваць лепш і толькі ў дзьве зьмены»...

Скажэце, дарагія слухачы: ці-ж гэта не паварот да 18 стагодзьдзя — да часоў найбольш жорсткай і нялюдзкай эксплёатацыі? Праца ў вадну зьмену ўважаецца парушэньнем працоўнай дысцыпліны! Трэба працаваць і днём, і ноччу... І чаму? Чаму ў вольных краінах ніводнаму селяніну ня прыходзіць навет у галаву апрацоўваць зямлю ноччу, а вынікі працы іх непараўнальна лепшыя, чымся на скалектывізаванай Беларусі?

Чаму? Падумайце самі, грамадзяне!

У. Н.

ХРОНІКА БЕЛАРУСКАГА ЖЫЦЬЦЯ НА ЧУЖЫНЕ — ГЭТА ПАКАЗЬНІК НАШАЕ ГРАМАДЗКАЕ ЖЫЦЬЦЯЗДОЛЬНАСЬЦІ Й ДАКУМЭНТАВАНЬНЕ НАШАЕ ПРАЦЫ. ТАМУ ЯНЕ ПАВІННА БЫЦЬ АНІВОДНАЕ ГРАМАДЗКАЕ ПАДЗЕІ, ЯКАЯ-Б НЯ БЫЛА АДЦЕМЛЕНА Ў БЕЛАРУСКАЙ ПРЭСЕ. ПІШЭЦЕ Ў «БАЦЬКАЎШЧЫНУ»!

Менская турма

(1937 г. 20-цігодзьдзе Кастрычніка)

Пад дзікі крык нямых разлучын
Там Цішка Гартны быў замучан.

Таўклі чырвоным каты ботам
Алеся Звонака й Чарота.

Спаткаў таксама лёс свой чорны
За кратамі паэт Кляшторны.

Далёкі Ўсход нямы і дзікі
Закрыў зямлёй шкілет Хадыкі.

Як языком зьмяла завея
Александровіча Андрэя.

Даношчык Кучар быў праворны:
Прапаў Зарэцкі, спасься Чорны.

За недагляд якогась слова
Душыў забойца Маракова.

Жыцьцё турмы адведаў кожны:
Там быў Знаёмы і Дарожны.

Сярод нявольнікаў зямных
Прысеў Сымон Баранавых.

Калі ўжо секлі з-за пляча,
Прывалаклі й Галавача.

Прыйшлося й мне ў юнацкім ранку
Папрабаваць «Амэрыканку»*).

. . . .

Застаўся там тавар «дзяшовы»:
То Кучары, то Куляшовы.

Яшчэ два дробных недалепкі —
Якіясь Броўкі, ці то Глебкі.

8. 9. 1957 г.

Ул. Клішэвіч

*) Нутраная турма НКВД ў Менску, пабудаваная паводля амэрыканскай сыстэмы. Таму й называлася «Амэрыканкай», — Аўтар.

Аб беларускай савецкай паэзіі

(Артыкул другі, глядзі № 40)

Я сумленна адкідаю размову аб паэзіі славахвальнай, што трашчыць аб партыі, гэраічным будаўніцтве, асабліва гартаваньні савецкага сацыялістычнага чалавека. Мы добра разумеем, што ня пісаць гэтага немагчыма. Там кажны паэта мусіць займацца палітычнай прапагандай, інакш ён быў-бы вылучаны з савецкай паэзіі, а можа й наагул з савецкага грамадзтва. Тут трэба падчыркнуць, што мастацкая якасьць такой паэзіі ніжэй усякае крытыкі. Затое чым болей верш адыходзіць ад савецкай рэчаіснасьці, тым больш у ім выходзіць на сьвет ягоная мастацкая вартасьць, тым больш знаходзім тут традыцыйныя здольнасьці да выражэньня беларускай прыроды сяродкамі паэтычнага слова. І як не адсоўваюць вечных тэмаў, як ня ганьбяць іх, аднак яны стала прыцягваюць да сябе аўтараў усіх пакаленьняў.

Я ў гэтым артыкуле ня маю намеру спыняцца на савецкай лірыцы, але хачу сказаць пару слоў аб гэтак званай крытычнай паэзіі, што ў розных формах паказвае нам у запраўдным сьвятле савецкае жыцьцё. Можна ўважаць, што гэтая паэзія зьяўляецца шчырай і войстра разумнай. На колькі хадульным малюецца сацыялістычны гэрой, на толькі жывым і характэрным выглядае адмоўны савецкі тып. Вось як выглядае партыйна-савецкі кіраўнік паводля паэты Віткі:

«Ён упэўнен, што ёсьць яму чым ганарыцца.
Ён даўно ўжо да славы прывык».

Гэтак званыя «вядучыя» людзі існуюць ува ўсякай галіне савецкага жыцьця й дзейнасьці, яны ўсе савецкія артадоксы, нашпігаваныя лёзунгамі, цытатамі й рэцэптамі. Вельмі войстра й з набалелым пачуцьцём кажа паэта Панчанка аб такім «вядучым»:

«Запытацца-б: ты куды вядзеш?
Сьцёбае каторы год бяз толку
Пугаю цытатаў па вадзе».

Абураны на ўсю савецкую нечысьць, паэта пагрозьліва, пэўне-ж ад імя карпарацыі «інжынераў чалавечых душ», заяўляе:

«Хамаў, падхалімаў і надліз мы
Вывядзем на чыстую ваду,
І з пад ёлкі і з сацыялізма
Выганім, як кажуць, на-хаду!»

Аднак справядлівае абурэньне і пастанову выканаць у савецкіх умовах немагчыма, бюракрат сядзіць усюды і бюракратам паганяе. Супраць савецкай сыстэмы і паэты бясьсільныя. На высокае кіраўніцтва і ў іх рот закрыты. Той-жа паэта Панчанка шчыра дзівіцца, як людзі, што прайшлі фронт, небясьпекі, глядзелі ў твар сьмерці, цяпер згубілі здольнасьць проста, прынцыпова, сур'ёзна й станоўка выказаць праўду:

«Куды падзелася ты, сьмеласьць,
Ня веру я, што зьнікла храбрасьць,
Няўжо ў наш час яна здрайнела —
Твая, мая... і многіх сябраў?»

Крытыцы яшчэ могуць падлягаць простыя сьмяротныя ды свае калегі па зброі. Адзін раз у часапісе «Беларусь» паявіліся эпіграмы на творчых працаўнікоў ды настолькі войстрыя, што адлюстроўвалі ня толькі дзейнасьць таго ці іншага пісьменьніка або мастака але й наагул досыць метка характарызавалі савецкую рэчаіснасьць. Тэм між іншым пра «Што прыкажаце?» — Броўку добра сказана:

«Напісаў я два ранеты,
Памянуў гарох пасьпеты,
Маю добрыя санеты,
Да ўсяго падрыхтаваны, —
Шчыра ўзяўся за раманы!»

Беларускія пісьменьнікі, што яшчэ сяк-так авалодвалі партызанскім сюжэтам, рабіліся падобна да рыб на сушы з тэматыкай сацыялістычнай сучаснасьці. Вось як выглядае дзейнасьць пісьменьніка Івана Мележа і ў прыватнасьці ягонага раману «Менскі напрамак»:

«Напрамак мінскі... Стук і грук,
Багата звону, шуму, руху,
Але прызнаешся Янук:
Пісаў ты лепш «У завіруху!»

Мастаку нічога іншага не застаецца, як гвалціць творчы настрой, вымучваць зь яго паэзію ці музыку сацыялізму. Цяжка лепшае падабраць тут слова, прыдумалі яго самі беларускія паэты: «гнясьці сваю ліру». Гэта пра ведамага беларускага кампазытара Цікоцкага, якога змушаюць у музычных гуках славіць і апяваць савецкі рэжым. Эпіграма гаворыць:

«То Цікоцкі гняце сваю ліру,
Гукі-громы зь яе выціскае».

Апошняя сатырычная эпіграма, здаецца, перапоўніла чашу цярплівасьці кіраўніцтва і вершы падобнага характару зьніклі з бачынак часапісу. Нас і сяброў, тым больш тых, што знаходзяцца на алімпе, чапаць стала небясьпечна.

Дык і ня дзіўна, што ў такіх абставінах разам із сьмеласьцю й шчырасьцю зьніклі й натхненьне, творчы настрой, вобразнасьць, чуласьць, мяккасьць — усе неабходныя катэгорыі паэтычнага мастацтва. Рымы «канфузу» — «кукурузу» забілі й зьнішчылі кволую музу паэзіі. Аб апошняй цяпер можна толькі марыць ды лятуцець.

«Па менскай ходзіць ён зямлі,
А піша ўсё аб акіяне», —

гавораць сатырычныя радкі аб адным зь беларускіх пісьменьнікаў.

Усё больш імкнуцца паэты адыйсьці ад абрыдлага ім сацыялістычнага будаўніцтва ды ці мала й такіх, што наагул стараюцца адсядзецца, адмаўчацца:

«Змоўк Васіль Вітка — ні песень, ні казак,
Напэўна, забыўся пра свой абавязак», —

дакараюць паэты свайго сябру. Ды што добрага можна напісаць, калі творчасьць ператварылася ў вабавязак, у прымус?

Ці толькі Васіль Вітка? Навет і старыя, апрабаваныя мастакі ня хочаць «гнясьці сваю ліру». Вось, прыкладам, Кандрат Крапіва:

«Ды чамусьці ў час бягучы
Стаў ня дужа ён стрыкучы»? —

пытаецца ў драматурга й паэта крытычна настроены сябра па зброі. А чаго пытацца, калі й Крапіве і аўтару эпіграмы дакладна ведамая прычына. Толькі вось сказаць пра яе немагчыма навет і такому, як Крапіва. Значыцца, усё-ткі «кудысь падзелася ты, сьмеласьць», «кудысьці зь ёю зьнікла храбрасьць», «здрайнела гэта ўсё ў наш час». Толькі такія, як Броўка, ня хочуць нічога бачыць ды разумець. Яны «сьцёбаюць каторы год бяз толку пугаю цытатаў па вадзе», яны «да ўсяго падрыхтаваны», што прыкажа партыя: верш дык верш, нарыс дык нарыс, раман дык раман. Яны з патасам будуць апяваць і гарох і кукурузу. Толькі вось аднаго маленькага ў іх не хапае — **паэзіі!** Але аб гэтым наступным разам.

М. Кулікові́ч

Зь беларускага жыцьця

З працы Крывіцкага Навуковага Т-ва Пранціша Скарыны

За мінулыя чатыры месяцы ў Крывіцкім Навуковым Т-ве Пранціша Скарыны апрацавалі сьцяг тэмаў зь беларусаведы, з каторых адныя будуць прачытаныя на навуковых зборках Т-ва Скарыны, другія прачытаюць сябры Т-ва ў іншых арганізацыях.

18 жніўня сёлета старшыня Т-ва Скарыны, др. Я. Станкевіч, меў у Нью Брунсьвіку ў мясцовым адзьдзеле Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня чытаньне на тэму: **Народная гаспадарка Беларусі ад 1861 г. да першае сьветнае вайны.** Чытаньнік паказаў, што народная гаспадарка Беларусі выразьліва й станаўко разьвівалася ў кірунку зьмяншэньня сяўбы збожжа і павялічэньня сяўбы тэхнічных расьлінаў — лёну, а на паўдзённым усходзе (беларуская Арлоўшчына й Севершчына) яшчэ канапель і садзьбы бульбы, бо гэтыя прамысловыя расьліны ляпей за збожжа аплачваліся.

Побач із гэтым селавая гаспадарка Беларусі мела кірунак жывёла-гадавальны, асабліва была зьверненая ўвага на гадоўлю й укорм сьвіней.

Чытаньнік прывёў характарыстыку беларускага селяніна-ралейніка, даную яму проф. М. Даўнар-Запольскім, глыбокім дасьледаваньнікам народнае гаспадаркі Беларусі. Вось яна:

«Тарнуючыся да рынку, Беларус імкнуўся ня толькі да таго, каб пражывіцца, але каб адзержыць найбольшую колькасьць за сваю працу. Калі яму не ставала хлеба, ён ахвотна яго купляў, бо Беларусь была на вялікай дарозе, па каторай правозілі масу таннага збожжа, і сэнс беларускае гаспадаркі быў у тым, каб вытварамі інтэнсыўнейшых культураў ня толькі запоўніць нястачу збожжа, але й адзержыць лішніцы. Як толькі ён чуў кірунак рынку, ён без адвалокі тарнаваў да яго і сваю гаспадарку, падходзячы ўсё болей і болей да вышшых інтэнсыўных хормаў яе. Калі ён не адразу пайшоў па гэтай дарозе, дык гэта-ж ён быў зьвязаны з усёй засталай Расеяй, ды меў і свае мясцовыя заганы. Патрэбны быў час, каб зжыць астачы сераднявечча, патрэбныя былі ўмовы капіталізацыі гаспадаркаў. Работа йшла ў краю бедным капіталамі, у краю, у каторым места ў вельмі малой меры стымулявала гаспадарку, і яна мусіла шукаць выхаду свае энэргіі заграніцамі раёну. І Беларус выходзіў з гэтых цяжкасьцяў із вялікім уменьнем і ўпорыстасьцяй».

Паводля чытаньніка, па вызваленьні Беларусі ад бальшавізму, народная гаспадарка ейная мае разьвівацца ў тым самым кірунку, пры гэтым мусіць разьвівацца яшчэ гаспадарка малочная й курыная (можна разьлічаць на добры збыт яец). Апрача таго мусіць быць зьверненая ўвага на садаўніцтва, чаму добры пачатак быў пакладзены яшчэ перад першай сьветнай вайною, але бальшавікі, заганячы сялян у калгасы, зьнішчылі сады ў цэнтральнай і ўсходняй Беларусі, а ў заходняй канчаюць нішчыць цяпер.

Пр. М.

Нельга вытрываць

Нельга вытрываць, каб не зарэагаваць. Паўтара году назад зь ініцыятывы сяброў із Спрынгфільду ў Беларуска-Амэрыканскім Задзіночаньню ў Нью Ёрку пастанавілі закласьці беларускую касу ўзаемнае помачы або накш беларускі коопэратыўны банк. Тады-ж была абраная адумысловая камісія, каторая за год зрабіла прыгатову да арганізаваньня менаванае касы або банку. Сёлета ў канцу мая — пачатку чырвеня на Кангрэсе Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня ў Нью Ёрку гэтая справа йзноў была паднятая і Кангрэс аднагалосна пастанавіў без адвалокі прыступіць да менаванай арганізацыі. Адным із найбольшых энтузіястых гэтае справы быў інж. Мікола Гарошка. Ён-жа на Кангрэсе быў абраны за арганізатара касы, на што ахвотна згадзіўся.

І вось мінула ўжо пяць месяцаў, і справа ані зь месца не кранулася. Нічагусенькі ня чуваць, каб сп. Гарошка што-колечы рабіў дзеля ўжыцьцяўленьня прынятага на сябе заданьня. А тымчасам мы ня маем матар'яльнай базы на сваю нацыянальную работу. Ці маем чакаць, што за паўтара году зьбярэцца новы конгрэс БАЗА і ўзноў прыйме неўжыцьцяўляльную пастанову?

Чаму гэтым не зацікавяцца нашыя дзейнікі? Ёсьць-жа ў Нью Ёрку Прэзыдыюм Рады БНР, ёсьць сакратар нутраных справаў Рады БНР і іншыя сакратары й рэфэрэнты Рады БНР. Калі сп. Гарошка не спаўняе прынятай на сябе павіннасьці, дык ён прынамся павінен склікаць зборку, злажыць із сябе паўнамоцтвы і запрапанаваць выбраць іншага арганізатара. Калі-ж Гарошка гэтага ня робіць, дык павінны гэта зрабіць менаваныя дзейнікі. Сорам! Мы адзінюсенькая нацыянальная група ў Задзіночаных Гаспадарствах Амэрыкі, каторая ня мае свае фінансавае арганізацыі. Ды справа не ў вадным сораме, але шмат болей у вялікай патрэбе.

Крывіч

✳

НОВЫ АДДЗЕЛ ЗБМ

13-га кастрычніка сёлета ў Саўт-Рывэр адбылася зборка моладзі на якой быў зарганізаваны новы аддзел Згуртаваньня Беларускае Моладзі ў Амэрыцы. Міхась Каранеўскі, як арганізатар першае зборкі, прывітаў гасьцей, (сяброў ньюёрскага аддзелу) і ўсіх прысутных ды перадаў голас старшыні галоўнага ўраду ЗБМА Вячаславу Станкевічу, які паінфармаваў прысутных аб заданьнях Згуртаваньня.

У ўрад новазарганізаванага аддзелу былі выбраны: Міхась Каранеўскі — старшыня, Галіна Лёсік — сакратар, Аўген Дубяга — скарбнік; у рэвізійную камісію — Галіна Русак, Віктар Дубяга, Анна Стома.

Пасьля летняга адпачынку ньюёрскі аддзел ЗБМА распачаў свае рэгулярныя зборкі моладзі, якія адбываюцца кажную пятніцу а гадз. 7.30 вечара ў памешканьні YMCA, 30—3rd Ave. Brooklyn, New York. У праграму зборак уваходзіць: вывучаньне народных танцаў, якімі кіруе Алла Орса, высьвятляньне навуковых фільмаў, культурныя рэфэраты й г. д.

АД АДМІНІСТРАЦЫІ «БАЦЬКАЎШЧЫНЫ»

Просіцца ўсіх нашых карэспандэнтаў і прадстаўнікоў падаваць дакладны і поўны адрас «Бацькаўшчыны» пры перасыланьні карэспандэнцыі.

Дастаткова каб, прыкладам, не падаць цыфру 19 пасьля назову Мюнхэн, як лісты блудзяць па ўсіх паштовых аддзелах Мюнхэну ды нярэдка зусім не даходзяць да Рэдакцыі.

Яшчэ раз паўтараем дакладны адрас «Б-ны».

Die Weissruthenische Zeitung
„Bačkauščyna“ („Das Vaterland“)
(13b) München 19, Schliessfach 69

ПОШУКІ

Зайка з Запольля (Косаўшчына), які пасьля вайны жыў у лягеры Вайдэн, шукае Рыгор Зайко, які жыве ўжо каля 40 год у Канадзе. Весткі просіцца слаць на адрас: Mikola Schust, 213 Emerson Ave. London, Ont. Canada.

«Танцавальныя вечары»

Ужо год 6, як у Нью Ёрку мясцовая акруга Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня ладзіць «танцавальныя вечары». Ачышчаныя яны ад усякае культуры, на'т арганізатары не змаглі даць ім свайго беларускага назову, бо замест «ігрышча», маем — «танцавальны вечар» (а ў іншых адзьдзелах Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня карыстаюцца прынесенай да заходняй Беларусі польскімі асаднікамі «забаваў»).

Прымеж таго можна было-б на пачатку альбо перад пачаткам ігрышча даць сцэнку, пяяньне, дэклямацыю або й чытаньне так, каб гэта культурная часьць заняла паўгадзіны часу. Кажуць, што раз прабавалі так зрабіць, дык прыходзілі скакуны і пабачыўшы, што скокаў няма, варочаліся назад. Пэўне, што ёсьць часьць даведаньнікаў на ігрышчы, каторыя беларускім нічым ня цікавяцца або й не разумеюць пабеларуску, а йдуць, каб толькі паскакаць. Калі чакаць із культурнай імпрэзаю, пакуль яны пачнуць зьбірацца (а гэтак рабілі), дык яны прыдуць і пойдуць назад. А трэба рабіць прыкладам гэтак. Згодна з абвесткамі, цяпер ігрышча пачынаюць а 9-ай гадзіне ўвечары. Дык трэба роўна а 8½ гадз. пачаць культурную імпрэзу і скончыць яе роўна а гадз. 9-й. Гэтак і абвяшчаць: а 8½ гадз. будзе такая а такая культурная імпрэза, а а 9-й пачнецца ігрышча.

Кажуць, што на культурную імпрэзу ніхто ня прыдзе. Няпраўда, прыдуць. Першы раз, ведама, прыдзе мала, бо за 8 год людзі адвыклі ад культурных імпрэзаў, але трэба пачынаць акуратна пры кажнай колькасьці глядзеньнікаў (або слухачоў); з кожным дальшым разам будзе прыходзіць болей і болей. Людзі будуць уцягвацца. Як паказалі летась (у школьным годзе 1956—1957) арганізаваныя Культурна-Асьветныя Сходы (сёлета іх няма), да культурна-асьветнага жыцьця нашыя людзі ўцягваюцца досыць лёгка. Я пэўны, што калі-б так перад самымі ігрышчамі трывалка ладзіць культурна-асьветныя імпрэзы, дык па якімсь часе іх трэба было-б прадоўжыць да 3/4 гадзіны або й да цэлае гадзіны і гэта ані не адбілася-б на колькасьці прыходзячых скакуноў.

Памятую, як было ў Вільні за «Нашае Нівы». Тады Беларусы рабілі ігрышчы што сыботы. Спачатку была культурная часьць, а пасьля яе моладзь скакала, а сталыя мужавалі за столікамі. Гэтак было і ў Лятувісаў. Ці-ж ня сорам, што цяпер у культурным Нью Ёрку ладзім дзікія «танцавальныя вечары»!?

Я. Ст.

✳

АБВЕСТКА

Пры Лёнданскім аддзеле Згуртаваньня Беларусаў у Канадзе Беларусы заходняга Онтарыё могуць набываць кніжкі, розных выданьняў павіншавальныя карткі, як калядныя так і вялікодныя. Зьвяртацца, высылаючы належнасьць, на ніжэй пададзены адрас:

Byelorussian Alliance in Canada,
London Branch,
777 Little Grey Street
London, Ont.
Canada

Фэльетон

Ой, ды ў Канадзе... ці пярун зь бясхмарнага неба

Вы хіба ўжо, чытачы, заўважылі, што апошнім часам на сьвеце ня ўсё добра. Па зямлі лазіць азіяцкая грыпа ды ломіць людзям косьці (кажуць, між іншага, што адзіны эфэктоўны лек — гэта тры разы ўдзень шклянка гарачае гэрбаты разьведзеная бутэлькай рому; калі гарбаты няма — можна й так, простым ром). Але па зямлі лазіць шмат што. Бяда тая, што й на небе непаладкі: там лётае новы бальшавіцкі сатэліт і пускае нейкія сыгналы. Хоць ён меншы за Альбанію, а шуму нарабіў столькі, што страх бярэ.

Але гэта ўсё дробязі ў параўнаньні з тым, што робіцца ў Канадзе.

Кажнаму з нас ведама, што Канада — гэта новая, яшчэ мала зьведаная краіна, якую пасьля другое сусьветнае вайны адкрыў усімі намі паважаны сп. Акула. Із сваймі вернымі сябрамі й супрацоўнікамі ён заклаў першую калёнію ў мясцовасьці Таронта. Як пераказвае нам гісторыя, тубыльцы прынялі іх добра: хутка калёнія пачала разрастацца, у розных мясцовасьцях пачалі закладацца новыя. Але Таронта засталося сталіцай беларускіх калянізатараў. Іхняй сталай урадавай сядзібай стаўся Беларускі Дом. Ня маем дадзеных, ці гэта Белы Дом, Зялёны, ці Блакітны — ведаем толькі, што гэта **Беларускі** Дом.

Але што я вам расказваю рэчы, аб якіх вы ведаеце ня горш за мяне? Пачакайце — усё ў сваю пару.

Зусім натуральна, што ў новай краіне калянізатары намагаюцца задаволіць ня толькі свае сьвецкія патрэбы, але й духовыя. Да гэтых апошніх належыць рэлігія. Так было і ў Канадзе. Як і трэба было чакаць, рэлігійнае жыцьцё хутка там зарганізавалася й пачало цьвісьці, бо Беларусы — народ рэлігійны. І ўсё йшло, як па масьле. Праўда, на даляглядзе часамі зьяўлялася хмара, але хоць некаторым выдавалася яна вялікай, дождж зь яе быў малы, і баяцца большага ня было й няма ніякіх падставаў.

Аж тут раптам бяз хмараў — пярун зь яснага неба! «Ліквідацыя Беларускага Дому ў Таронта»... Гэты пярун стрэліў у «Бацькаўшчыне» з 8-га верасьня. Далей ён раскаціста загрымеў: **«У пачатку жнівеня сёлета на жаданьне Праваслаўнай Царкоўнай Рады ў Таронта была скліканая сходка сяброў ЗБК у Таронта, аб якой ня былі паведамленыя ўсе ягоныя сябры. Гэтая сходка пастанавіла зьліквідаваць Беларускі Дом, і ўсю ягоную маемасьць перадаць праваслаўнай парахвіі...»**

Скажэце, што не раскаціста! Прызнайцеся, чытачы: якое было ваша ўражаньне — не пайшоў вам халадок па целе? Я, звычайна, грому не баюся (у дзяцінстве заплесьнелы хлеб спэцыяльна еў), але тут мяне скаланула...

Пачаў я шукаць тлумачэньня, разважаць. Прааналізаваў факты. Пакансультаваўся з нашым рэдакцыйным гісторыкам Залужным. Папытаўся думкі нашага маралістага Галубіцкага. І ўрэшце з багаславенствам самога Я. Каранеўскага прыйшоў я да выснаву, пацьверджанага шматлікімі аналёгіямі зь гісторыі: мы сталі перад фактам змаганьня за ўладу сьвецкіх і духоўных дзейнікаў.

Мне могуць запярэчыць, што часы такога змаганьня даўно ўжо адыйшлі ў мінулае, што цяпер кампэтэнцыі абодвух бакоў ясна абазначаныя й размежаваныя. Гэта, грамадзяне, можа й так, але вазьмеце на ўвагу, што наш выпадак нязвычайны: беларуская Канада — зьявішча зь гістарычнай пэрспэктывы нядаўнае. Па ўсім выглядае, што яна перажывае цяпер сваё сярэднявечча. Хіба згодзіцеся, грамадзяне, што гэта адзінае тлумачэньне.

Не пасьпеў прагрымець гэты гром, як у «Бацькаўшчыне» грымнуў новы: ведамы ўжо нам сп. Акула меў нешчасьлівы выпадак і знаходзіцца ў шпіталі. Інакш кажучы, бяда адна ня ходзіць, прынамся ў дачыненьні да нашых сьвецкіх уладаў у Канадзе...

З абвешчаньня ў «Бацькаўшчыне» цяжка зрабіць выснаў, што за нешчасьлівы выпадак здарыўся сп-ру Акулу. Вось чаму пачалі разыходзіцца розныя чуткі: некаторыя кажуць, што нешчасьлівы выпадак — гэта зусім ня выпадак, а вынік змаганьня сьвецкіх і духоўных уладаў. Ёсьць навет такія, што цьвердзяць, быццам сп. Акула, пабачыўшы, што Беларускі Дом акружаны фанатычна настроеным аддзеламі ворага, які рыхтаваўся йсьці ў наступ, пастанавіў жывым ня дацца і скончыць самагубствам. Але я, грамадзяне, ня раджу вам верыць такім чуткам, і прапаную войстра зганіць тых, хто іх пашырае. З часам мы даведаемся праўду, пакуль-што пажадаем сп-ру Акулу хуткага выздараўленьня.

Ды справа яшчэ ня скончаная. Бальшыня з вас, чытачы, мае войстры зрок, таму вы напэўна заўважылі ў «Бацькаўшчыне» з 29-га верасьня «Асьветчаньне Галоўнай Управы ЗБК у Таронта». Гэтае «Асьветчаньне» нам усім асьвятчае, што **«вестка пад загалоўкам «Ліквідацыя Беларускага Дому ў Таронта... не адпавядае праўдзе».**

Здавалася-б што больш трэба? Скончаная справа! Дарма Папліска тэорыі выводзіў! Гэ-гэ... спачатку й я так думаў — пакуль не дачытаў «Асьветчаньня» да канца. А там стаіць: «... **Пастановаў адносна перадачы Дому ЗБК для парахвіі сьв. Кірылы Тураўскага яшчэ ня было».**

Яшчэ ня было... Значыцца, справа ня скончаная. Значыцца, вестка аб ліквідацыі Беларускага Дому толькі пакуль-што — **яшчэ** не адпавядае праўдзе.

Таму, грамадзяне, я з поўным правам магу запрапанаваць конкурс з пытаньнямі:

1) Хто ў канчатковым выніку пераможа ў беларускай Канадзе: сьвецкія, ці духоўныя ўлады?

2) Ці — і калі — Беларускі Дом будзе перададзены парахвіі?

Можа хто выкажа засьцярогу, што на здаровы розум так ставіць пытаньня нельга, бо-ж ужо стары біблійны прынцып гаворыць: Цэзарава — цэзару, Божае — Богу. На гэта можна толькі адказаць: гэтае пытаньне — на здаровы розум — наагул ня мусіла-б паўстаць. А яно-ж паўстала!

Але нашым Канадыйцам відаць лепш, чымся нам збоку. Прынамся мы з вамі, чытачы, так спадзяемся...

З надзеяй, што мяне адпаведныя дзейнікі не экскамунікуюць,

застаюся Ваш —

Архіп Папліска

БАЦЬКАЎШЧЫНА

Беларускі тыднёвік палітыкі, культуры й грамадзкага жыцьця.

Выдавец: Уладзімер Бортнік

РЭДАГУЕ КАЛЕГІЯ

Артыкулы, падпісаныя прозьвішчам або ініцыяламі аўтара, не заўсёды выражаюць пагляды Рэдакцыі. Незамоўленыя рукапісы назад не зварочваюцца. Рэдакцыя адказвае на лісты толькі пасьля далучэньня паштовае маркі або міжнароднага паштовага купону.